

Een onderzoek naar doelgerichte orthopedagogische activiteiten in de gemeenschapsinstellingen rond herstel van de schade als gevolg van een delict

Universiteit Gent, Vakgroep Orthopedagogiek

Hoofdonderzoeker: Lou Lippens
(met medewerking van: Nellie Bencherif)
Promotoren: Stijn Vandevelde en Wouter Vanderplasschen

VIVES Hogeschool, Expertisecentrum Sociale Innovatie

Hans Vermeersch

Hogeschool UC Leuven-Limburg, Expertisecentrum Resilient people

Evi Verdonck en Hanne Leirs

Voorwoord

De laatste jaren wordt zowel internationaal als in Vlaanderen meer ingezet op het samenbrengen van daders, slachtoffers en maatschappij om hen op een persoonlijke manier te betrekken bij maatschappelijke en individuele reacties op delicten. Meer en meer worden rechtsgronden voorzien om deze herstelgerichte beweging een plaats te geven in wetgeving en beleid voor zowel volwassenen als jongeren. Herstelrechterlijk en Herstelgericht werken vormen een belangrijke hoeksteen van het recente jeugddelinquentierecht waarin begrippen als 'herstel van de schade' en het nemen van verantwoordelijkheid centraal staan (Decreet Jeugddelinquentierecht van 15 februari 2019). Herstelgerichte maatregelen worden indien mogelijk verkozen boven meer ingrijpende maatregelen, zoals delictgerichte contextbegeleiding en een plaatsing in de gemeenschapsinstelling. Ook binnen de geslotenheid van de gemeenschapsinstelling dienen jongeren de kans te krijgen verantwoordelijkheid op te nemen en indien mogelijk schade te herstellen. Om dit te realiseren deed Agentschap Opgroeien begin 2021 een oproep voor het onderzoeksproject: 'Een onderzoek naar doelgerichte orthopedagogische activiteiten in de gemeenschapsinstellingen rond herstel van de schade als gevolg van een delict'. Hiermee worden de eerste stappen gezet richting het installeren van een herstelgericht aanbod onder de vorm van leergroepen en individuele begeleiding, dat naast het delictgerichte werken de kern vormt van de forensische opdracht van de Gemeenschapsinstelling.

Inhoud

Voorwoord	2
Inhoud	3
1. Situering van het onderzoek.....	7
1.1. Onderzoeksvragen.....	8
Onderzoeksvraag 1:	8
Onderzoeksvraag 2:	8
Onderzoeksvraag 3:	8
Onderzoeksvraag 4:	9
1.2. Onderzoeksmethode.....	9
Onderzoeksvraag 1.....	9
Onderzoeksvraag 2	10
Onderzoeksvraag 3	10
Onderzoeksvraag 4	10
2. Werkpakket 1: Literatuurstudie naar evidence- en practice-informed kennis aangaande doelgericht orthopedagogisch werken rond herstel	11
2.1. Definiëring	11
Herstel, Herstelrecht en Herstelgericht werken	11
Korte geschiedenis van Herstelrecht	12
Herstelrecht in Vlaanderen.....	13
Belang van Herstel binnen gesloten context.....	14
Herstel binnen gesloten context van de GI	15
Belangrijke kenmerken van jonge delict plegers inzake Herstel	16
2.2. Herstelgerichte praktijken en modellen in de literatuur.....	18
2.2.1. Wat zijn Herstelgerichte practices?	18
a) De Herstelpiramide.....	20
b) Social Discipline Window.....	21
c) Herstelgerichte opleidingen en cursussen	23
2.2.2. Herstelgerichte opleidingen en cursussen in Vlaanderen en Nederland.....	24
d) Slachtoffer in Beeld	24
e) Dapper	25
f) Vergelijking SIB & Dapper	25
2.2.3. Wetenschappelijke evidentie van herstelgerichte cursussen.....	26
2.2.4. Herstelgericht werken op individueel niveau	27
g) Herstel vanuit de cel (2007)	27

h)	Positief project	28
2.3.	Conclusie werkpakket 1.....	29
a)	Sterktes.....	29
b)	Zwaktes.....	30
c)	Opportunities	30
d)	Bedreigingen.....	31
3.	Werkpakket 2: Ervaringen rond herstelgericht werken van medewerkers binnen HCA en GI.....	31
3.1.	Methodologie.....	31
3.2.	Resultaten.....	33
3.2.1.	Werken binnen een forensisch orthopedagogische ruimte.....	33
3.2.2.	Eerste Graad: Leefklimaat	34
a)	Algemeen	34
b)	Met focus op herstel	35
3.2.3.	Tweede Graad: Groepsniveau	35
a)	Algemeen	35
b)	Met focus op herstel	36
b.1.	Slachtoffer in beeld	36
b.2.	Andere herstelgerichte activiteiten op groepsniveau.....	37
3.2.4.	Derde graad: Individueel niveau	38
a)	Algemeen	38
b)	Met focus op herstel	39
3.2.5.	Kennis over en visie op Herstelgericht werken.....	40
3.2.6.	Samenwerking met HCA.....	41
3.2.7.	Randvoorwaarden	41
a)	Belang van neutraliteit.....	41
b)	Nood aan Expertise.....	42
c)	Noden & mogelijkheden van jongeren	43
d)	Organisatorische randvoorwaarden	43
3.3.	Conclusies Werkpakket 2.....	44
a)	Sterktes.....	45
b)	Zwaktes.....	45
c)	Opportunities	46
d)	Bedreigingen.....	46
4.	Werkpakket 3: Randvoorwaarden voor verdere uitwerking en implementatie van doelgerichte orthopedagogische activiteiten rond herstel	47

4.1. Methodologie.....	47
4.2. Resultaten Focusgroep 1.....	48
4.2.1. Sterktes.....	48
a) Reeds aanwezige kennis over herstel en herstelactiviteiten	48
b) Reeds bestaande samenwerking met HCA.....	49
4.2.2. Zwaktes.....	49
c) Gebrek aan kennis en vaardigheden.....	49
d) Gebrek aan tijd – teveel aan werklast	50
4.2.3. Bedreigingen	50
a) Jongeren met complexe problemen.....	50
b) Neutraliteit	51
c) Procesgerichtheid en Vrijwilligheid	51
4.2.4. Opportuniteiten	52
a) Nieuwe samenwerkingsverbanden met de HCA.....	52
b) Betrekken van IB bij Herstel	53
4.3. Conclusies focusgroep I.....	53
a) Sterktes.....	53
b) Zwaktes.....	53
c) Opportuniteiten	54
d) Bedreigingen.....	54
4.4. Resultaten Focusgroep II: Randvoorwaarden tot implementatie van Herstel.....	54
4.4.1. Leiderschap en Visie.....	56
4.4.2. Strategie.....	57
4.4.3. Personeel.....	59
4.4.4. Partners & Middelen.....	61
4.4.5. Processen en diensten.....	62
a) Leergroep	62
b) Individueel herstel.....	63
c) Motivatie & Vrijwilligheid	63
d) Structurele inbedding van herstel.....	64
4.4.6. Resultaten evalueren	64
4.5. Conclusies focusgroep.....	66
5. Aanbevelingen.....	67
6. Bronnen.....	71
7. Bijlagen	74
1. Handleiding Herstel in de Gemeenschapsinstelling	74

2.	Topiclijst semigestructureerd interviews GI medewerkers.....	75
3.	Topiclijst semigestructureerde interviews HCA medewerkers.....	77
4.	Handleiding Focusgroep I.....	78
5.	Handleiding focusgroep II.....	80

1. Situering van het onderzoek

Op 15 februari 2019 keurde de Vlaamse overheid het nieuwe jeugddelinquentierecht goed. Voor het eerst sinds 1912 verlaat men hiermee het beschermingsmodel waarin jongeren die delicten plegen in de eerste plaats gezien worden als mensen met problemen die moeten geholpen worden (Goedseels, 2020). De filosofie van de bescherming behoort daarmee, althans wat Vlaanderen betreft, definitief tot het verleden (Decock & Van Rumst, 2019). Centraal staat nu een model met uiteenlopende kaders van herstel, sanctie, zorg en beveiliging. Deze zijn duidelijk te onderscheiden van het kader van de jeugdhulpverlening (Goedseels 2020). Men kiest voor een mensbeeld waarin jongeren benaderd worden als personen die in hun zoektocht naar volwassenheid kansen krijgen om te groeien in verantwoordelijkheid.

Naast het voorzien in een snelle, duidelijke reactie op gepleegde jeugddelicten, wordt in het decreet ten volle ingezet op het bieden van kansen voor constructieve en herstelgerichte antwoorden. Er is aandacht voor herstel tussen dader en slachtoffer. Het werken met de jongeren die een delict hebben gepleegd rond het inzien van de gevolgen van hun gedrag en het ondersteund verantwoordelijkheid opnemen in herstel van de schade vormen belangrijke uitgangspunten. Het nieuwe decreet voorziet hierin heel wat mogelijkheden om dit mogelijk te maken. Voorbeelden hiervan zijn het uitwerken van een positief project of deelname aan een herstelgericht aanbod. Samengevat vormt herstelgericht reageren een van de hoekstenen van het nieuwe decreet.

Zowel op het niveau van het parket als de jeugdrechtbank kunnen herstelgerichte maatregelen opgelegd worden als alternatief voor plaatsing in de GI. Vandaag zijn er vijf verschillende maatregelen mogelijk: leerproject, gemeenschapsdienst, HERGO, herstelbemiddeling en het innovatieve positief project.

Het nieuwe decreet voorziet ook in de alternatieve maatregel van delictgerichte contextbegeleiding ('Delco'). Met delictgerichte contextbegeleiding krijgen jeugdrechtbanken een extra tool in handen. Deze nieuwe, ambulante begeleiding moet vermijden dat jongeren in een gemeenschapsinstelling geplaatst worden of ervoor zorgen dat het verblijf in een gesloten setting ingekort kan worden.

Plaatsing in een gemeenschapsinstelling wordt in alle teksten van het decreet voorgesteld als het "laatst in te zetten middel". Dit ligt in lijn met de aanbevelingen van verschillende internationale rechtsnormen, waaronder die van het Comité voor de rechten van het kind van de Verenigde Naties (Goedseels, 2020). Tot voorheen werd er met jongeren die geplaatst werden in de GI slechts beperkt nagedacht over de schade van hun delict, over de gevolgen voor hun slachtoffer en over de mogelijkheid om hier verantwoordelijkheid in op te nemen. Hier wil de GI verandering in brengen. Hoewel niet voor de hand liggend zal ook in geslotenheid herstelgericht werken als een belangrijke focus weerhouden worden. De gerichtheid op schade en het herstel daarvan wordt beschouwd als een belangrijk aspect van het constructieve gehalte van een sanctie. Dit draagt bij tot de zinvolheid en focus van de opgelegde reactie. Ook binnen de context van de gemeenschapsinstelling zal herstelgericht werken met jonge delictplegers en hun context dus voortaan een doel zijn. Het is evenwel belangrijk te vermelden dat het hersteltraject in de GI niet volledig kan voorzien in meer omvattende herstelmaatregelen zoals die uitgevoerd worden door de HCA diensten. In het nieuwe jeugddelinquentierecht wordt immers een belangrijke rol voorzien voor de Diensten voor Herstelgerichte en Constructieve Afhandeling (HCA). Deze diensten zijn in Vlaanderen reeds enkele decennia verantwoordelijk voor het vormgeven van herstelgerichte maatregelen. Doorheen de jaren bouwden ze expertise op als het gaat om samenbrengen van dader, slachtoffer en maatschappij. De focus op herstel binnen de GI beoogt om samen met de jongere de eerste stappen te zetten naar inzicht in slachtofferschap, gevolgen van gedrag voor anderen en motivatie naar opnemen van verantwoordelijkheid.

Walgrave (2019) geeft aan dat herstelgericht werken binnen een forensische context jongeren die een jeugddelict pleegden in een actieve rol zet en daardoor meer kansen geeft tot groei, persoonlijke ontwikkeling en het opnemen van verantwoordelijkheid. Hiermee kan het passieve mensbeeld, waarbij daders hun straf ondergaan en enkel gezien worden als dragers van risico verder teruggedrongen worden (Walgrave, Ward, Zinnstag, 2019).

De Gemeenschapsinstelling (GI) dient daarom verder te transformeren naar een inrichting met voldoende pedagogische ruimte waar jongeren verantwoordelijkheid kunnen opnemen voor hun daden en zelf kunnen meedenken omtrent het 'herstel' van de schade en de relatie tussen zichzelf, het slachtoffer en de maatschappij.

In de modulering van de publieke Jeugdinstanties, zoals formeel goedgekeurd op 17 juni 2019, biedt de GI een eerste generiek kader van waaruit ze haar werkwijze verder kan vormgeven en verfijnen, dit zowel intern als in relatie tot belangrijke partners in het traject van jongeren. Vertrekkend vanuit een expliciete missie en visie, wordt in dit document een strategie naar forensisch werken met minderjarige jongeren die in de GI verblijven uitgewerkt. Binnen het aanbod staat naast het delictgericht werken ook het herstelgericht werken centraal. Zowel herstelrechtelijk als herstelgericht werken worden daarbij uitdrukkelijk naar voor geschoven als wezenlijke componenten in het omgaan met minderjarigen en hun context. Dat de GI in de module gesloten begeleiding voor het eerst zelf herstelgericht met de jongere aan de slag gaat is daarbij een gegeven. Ook de mogelijke combinatie met diensten voor Herstelgerichte en Constructieve afhandeling wordt uitdrukkelijk vermeld in de tekst rond modulering.

Het voorliggende onderzoeksproject 'Herstel binnen de context van de Gemeenschapsinstellingen' kadert binnen het verdere uitwerken van de herstelgerichte werking van de GI. Er werd hierbij aandacht besteed aan de visie en het perspectief van experts op het gebied van herstelgericht werken, jongeren en medewerkers van GI en HCA. Er werd tevens een literatuuronderzoek uitgevoerd met als doel bij te dragen aan een generiek kader van waaruit een invulling gegeven kan worden aan het werken rond herstel bij jongeren die een delict pleegden en die toevertrouwd worden aan de GI. De focus ligt hierbij op herstel van de schade aangericht door het delict dat de aanleiding was van de plaatsing in een gemeenschapsinstelling.

1.1. Onderzoeksvragen

Het onderzoek is opgedeeld in 4 werkpakketten en tracht een antwoord te vinden op volgende onderzoeksvragen:

Onderzoeksvraag 1:

Over welke (internationale) evidence- and practice-informed kennis beschikken we aangaande doelgericht orthopedagogisch werken rond herstel van de schade naar aanleiding van het gepleegde delict in combinatie met de uitvoering van vrijheidsberovende maatregelen bij minderjarige delictplegers?

- 1. Welke praktijken/modellen bestaan er inzake herstelgericht werken met minderjarige delictplegers in residentiële voorzieningen die toepasbaar kunnen zijn in Vlaanderen?*
- 2. Hoe wordt de werking ervan geëvalueerd en wat zouden de sterktes, zwaktes, opportuniteiten en bedreigingen van deze praktijken/modellen zijn bij de toepassing in GI's?*

Onderzoeksvraag 2:

Hoe wordt momenteel doelgericht gewerkt rond herstel in de gemeenschapsinstellingen in (a) individuele forensische begeleiding van de jongere en zijn sociaal netwerk en (b) groepsactiviteiten?

- 3. Hoe ervaren stakeholders het huidige aanbod van herstelgericht werken met minderjarige delictplegers? Waar zitten de sterkten, de knelpunten en hiaten?*
- 4. Wat zijn de goede praktijk bevindingen inzake herstelgericht werken met delictplegers in Vlaanderen in de GI?*
  - a. Wat zijn de ervaringen van jongeren?*
  - b. Wat zijn de ervaringen van hulpverleners?*

Onderzoeksvraag 3:

Welke zijn de randvoorwaarden voor de verdere uitwerking en implementatie van doelgerichte orthopedagogische activiteiten rond herstel van de schade naar aanleiding van het gepleegde delict in combinatie met de uitvoering van vrijheidsberovende maatregelen bij minderjarige delictplegers, rekening houdend met de huidige stand van zaken hieromtrent in de gemeenschapsinstellingen en de kennis verzameld in de context van onderzoeksvraag 1?

Onderzoeksvraag 4:

Op welke manier kunnen doelgerichte orthopedagogische activiteiten rond herstel van de schade naar aanleiding van het gepleegde delict in combinatie met de uitvoering van vrijheidsberovende maatregelen bij minderjarige delictplegers, zowel in de individuele begeleiding van jongeren als in groepsgerichte werkvormen, geborgd worden naar de toekomst?

1.2. Onderzoeksmethode

Het onderzoek werd uitgevoerd door een onderzoeksteam samengesteld uit onderzoekers van de Universiteit Gent (Vakgroep Orthopedagogiek), VIVES Hogeschool (Expertisecentrum Sociale Innovatie) en Hogeschool UC Leuven-Limburg (Expertisecentrum Resilient people). Voor de duur van het onderzoeksproject werd een onderzoeker aangeworven van 1 maart 2021 tot 30 april 2022. Deze werd door een begeleidingscomité ondersteund en aangestuurd. Er vond regelmatig overleg plaats tussen de verschillende onderzoekspartners. Het betrekken van de hogescholen, waarmee de GI reeds samenwerkte, had als bijkomende doelstelling het thema 'Herstel' in de praktijk van de GI vorm te geven, via onder meer praktijkgerichte opdrachten en oefeningen (waaronder bachelorproeven).

Onderzoeksvraag 1

Voor het beantwoorden van onderzoeksvraag 1: "Over welke (internationale) evidence- and practice-informed kennis beschikken we aangaande doelgericht orthopedagogisch werken rond herstel van de schade naar aanleiding van het gepleegde delict in combinatie met de uitvoering van vrijheidsberovende maatregelen bij minderjarige delictplegers?" werd een literatuuronderzoek uitgevoerd in een aantal courant gehanteerde wetenschappelijke databanken (Web of Science, Scopus, Google Scholar, ...) op basis van zoektermen als 'restorative justice, restorative youth detention, restorative practices, juvenile detetion, ...'. Binnen dit werkpakket werden 7 (inter)nationale experts op vlak van herstelgericht /herstelgerichte werken geïnterviewd over hun visie en de mogelijkheden rond herstelgericht werken binnen de gesloten context van de GI.

Expert	
Dr. Annemieke Wolthuis	Expert Herstel verbonden aan het Instituut voor Restorative Justice Nederland. Expert herstelrecht en kinderrechten. Heeft tevens praktijkervaring als mediator in herstelbemiddeling. Was vicevoorzitter van het European Forum for Restorative Justice.
Prof. Ivo Aertsen	Professor Criminologie aan de Universiteit Leuven. Volgde een opleiding psychologie, rechten en criminologie. Leidde het onderzoek in herstelrecht en slachtofferschap. Was de eerste voorzitter van het Europese Forum for Restorative Justice. Is daarnaast eindredacteur voor het tijdschrift 'The International Journal of Restorative Justice'.
Prof. Lode Walgrave	Professor Jeugdcriminologie aan de Universiteit Leuven met een expertise in herstelrecht. Lid van de redactie van het tijdschrift voor Herstelrecht. Ex-Voorzitter van International Network for Research on Restorative Justice.
Dr. Johan Declerck	Doctor in de criminologie met een opleiding binnen de orthopedagogiek en criminologie. Ex-docent jeugdcriminologie met daarnaast praktijkervaring binnen de jeugdzorg, justitie. Bouwde onderzoeksexpertise op binnen restorative justice en bemiddeling sinds 1994.

Prof. Lieve Bradt	Professor Sociale pedagogiek aan de universiteit van Gent, auteur van meerdere publicaties rond het thema herstel in relatie met kinderrechten.
Michael Michiels	Medewerker Ligand, auteur van 'Beter Samen: Herstelgericht werken in de Jeugdhulp'. Trainer in herstelgerichte methodieken.
Stijn Deprez	Coördinator bij Ligand, auteur van het boek 'Beter Samen: Herstelgericht werken in de Jeugdhulp'.

Onderzoeksvraag 2

Om zicht te krijgen op hoe doelgericht werken rond herstel in (1) individuele forensische begeleiding van de jongere en/of context; en (2) groepsgericht werken, momenteel in de GI vormgegeven en ervaren wordt, werden 28 interviews met medewerkers van de GI en de HCA georganiseerd. Deze werden getranscribeerd en thematisch geanalyseerd via NVivo.

Er werd in het onderzoeksvoorstel ook aangegeven om een aantal jongeren te bevragen over hun ervaringen rond groepsgerichte activiteiten in het kader van herstelgericht werken. Gezien de Coronamaatregelen vonden vorig jaar geen groepsactiviteiten plaats gericht op herstel (zoals Slachtoffer in beeld of slachtoffer in zicht). Begeleiders van de campussen gaven aan dat er geen jongeren aanwezig waren die deze herstelcursus doorliepen, waardoor het niet mogelijk was om jongeren te bevragen.

Onderzoeksvraag 3

Om zicht te krijgen op randvoorwaarden voor de verdere implementatie van deze activiteiten (zie onderzoeksvraag 2), rekening houdend met de huidige stand van zaken en de kennis verzameld in onderzoeksvraag 1, werden er 2 focusgroepen georganiseerd. De eerste focusgroep had 9 deelnemers waarvan 6 begeleiders werkzaam binnen de GI en 3 begeleiders van de HCA-diensten. De tweede focusgroep had 8 deelnemers waarvan 5 vertegenwoordigers van het beleid van de GI (directie en beleidsmedewerkers) en 3 vertegenwoordigers van HCA-diensten. In deze focusgroep werd ingezoomd op de implicaties van de bevindingen gelinkt aan onderzoeksvraag 1 m.b.t. de organisatie van activiteiten (onderzoeksvraag 2) en de noodzakelijke randvoorwaarden om de implementatie hiervan mogelijk te maken. De focusgroepen gingen beide online door. De data werd verwerkt door middel van thematische analyse in NVivo.

Onderzoeksvraag 4

Het onderzoek formuleert een aantal adviezen voor het ontwikkelen van een handleiding/bundeling van concrete tools voor de groepsgerichte en individuele herstelgerichte begeleiding van jongeren, met aandacht voor de rol van de begeleider. De interne werkgroep 'Herstel' in de GI werkt de handleidingen verder uit in samenwerking met de studenten van VIVES Hogeschool en UCLL. De focus ligt op de uitwerking van enkele praktische 'hersteltools' op basis van input van de GI en huidig onderzoek. De handleiding is een verzameling van inspirerende herstelgerichte praktijken die mogelijks bruikbaar zijn in de setting van de gemeenschapsinstelling. Ze is in geen geval een draaiboek met vaste protocollen. De handleiding bevat materiaal dat mogelijks een eerste aanzet kan zijn in het (verder) ontwikkelen van een herstelgericht aanbod binnen de GI.

2. Werkpakket 1: Literatuurstudie naar evidence- en practice-informed kennis aangaande doelgericht orthopedagogisch werken rond herstel

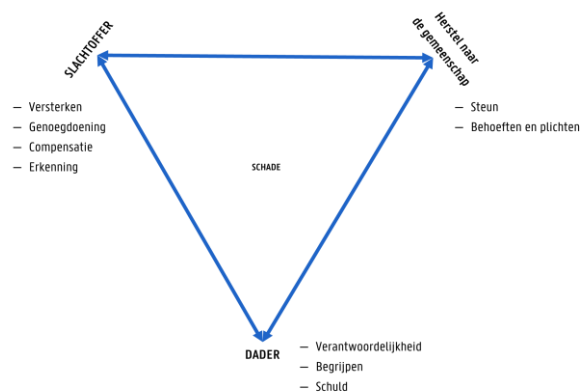
2.1. Definiëring

Herstel, Herstelrecht en Herstelgericht werken

Hoewel herstellen, in het Engels 'to restore', op het eerste zicht een duidelijk begrip lijkt, is het niet eenvoudig te definiëren. De etymologie van de term 'restore' insinueert een idee van vervangen, terugkeren naar wat voorheen was, maar ook van vernieuwing. Het is afkomstig van het Latijnse 're' wat 'opnieuw' betekent en 'staurare' wat 'opzetten' of 'plaatsen' betekent (Pavlich, 2019). Er is sinds de jaren '90 veel over herstelgericht werken gepubliceerd en verschillende definities deden doorheen de tijd hun intrede (Crabbé, 2020).

Herstelgericht werken, in het Engels 'restorative practice', wordt door het International Institute of Restorative Practices (IIRP) gedefinieerd als de sociale wetenschap die bestudeert hoe sociaal kapitaal opgebouwd kan worden en sociale discipline bereikt kan worden door middel van participatief leren en gedeelde besluitvorming. Wie herstelgerichte praktijken implementeert, poogt menselijk gedrag te verbeteren, misdaad en onrecht te verminderen, burgerschap te versterken en relaties en schade te herstellen (Wachtel, 2016). Binnen een pedagogische integrale benadering wordt herstel ruim ingevuld als het creëren, in stand houden en herstellen van zichzelf en relaties met anderen, het betrekken van stakeholders bij het maken van een gedeelde keuze, en het geven van kansen en verantwoordelijkheid. Herstelgericht werken vraagt om een positief leefklimaat waar jongeren authentieke aandacht ervaren en motivatie vinden om herstelgerichte vaardigheden te ontwikkelen en relaties te herstellen (Deklerck, 2015).

De centrale ideeën van het 'herstelgerichte werken' vinden hun wortels in 'Restorative justice' of het 'Herstelrecht'. Dit paradigma biedt sinds begin jaren '70 een kritisch antwoord op het dominerende bestraffingsmodel. De definities van herstelrecht lopen wat uiteen maar noties die steeds terugkeren, zijn de focus op de schade veroorzaakt door het delict, het leed van het slachtoffer en het samenbrengen van drie centrale actoren: dader, slachtoffer en maatschappij in een zoektocht om samen recht te doen aan deze schade (Claes, Declerck, Marchel & Put, 2007; Bazemore en Walgrave, 1999). Het verband tussen deze drie actoren wordt vaak voorgesteld in de hersteldriehoek (zie figuur 1).

Figuur 1: de hersteldriehoek (gebaseerd op Wachtel, 2020)

De basisprincipes van het herstelrecht werden door heen de tijd overgenomen door vele andere onderzoeksvelden waar voor hetzelfde idee vaak een andere term gebruikt wordt. Binnen de criminologie spreekt men zo bijvoorbeeld van 'restorative justice', binnen het sociaal werk van 'empowerment' (Simon, 1994) en binnen het onderwijs over 'positive discipline' (Nelsen, 1996).

Er is verder een duidelijk onderscheid tussen herstelgericht werken en herstelrecht, waarbij het tweede begrip gezien wordt als een onderdeel van het eerste. Herstelrecht bestaat uit formele en informele reacties op een overtreding nadat deze plaatsvond, met een focus op het herstel van de schade die het delict veroorzaakte bij zowel het slachtoffer en de maatschappij. Herstelgericht werken is een breder concept en kan ook preventief zijn, het staat los van criminele feiten en rechtspraak. Centraal staat hier het proactief opbouwen van relaties en samenhangigheid (McCold & Wachtel, 2001).

Zoals we verder bespreken kunnen herstelgerichte activiteiten op verschillende manieren vorm krijgen. Vormen als Herstelgericht Groepsoverleg (HERGO) of herstelbemiddeling zijn het meest bekend. Ook taakstraffen of gemeenschapsdienst waarbij men inzet op het nemen van verantwoordelijkheid, en niet noodzakelijk op contact met het slachtoffer, zijn deels herstellend te noemen. (Wachtel, 2006)

Binnen het nieuwe jeugddelinquentierecht wordt herstelgerichte werken omschreven als: "Het werken aan herstel van de schade die door het gepleegde jeugddelict wordt berokkend, dit met inbegrip van de sociale re-integratie van de minderjarige in en het herstel van de banden met zijn context". Binnen deze gehanteerde definitie zien we elementen van zowel herstelrecht (schade van het delict) als het bredere herstelgericht werken (sociale re-integratie en herstel van de banden met zijn context) terug. Zoals verder aangegeven, dient men behoedzaam te zijn voor de verbreding van de term herstel; zelf-herstel en herstel van relaties met familie zijn zonder meer belangrijke thema's en zijn, zoals verder beschreven in de herstelpiramide, onlosmakelijk met elkaar verbonden. Het is evenwel erg belangrijk dat deze het nastreven van herstel naar het slachtoffer en maatschappij, in de oorspronkelijke betekenis, niet overschaduwden.

Korte geschiedenis van Herstelrecht

Herstel is historisch gezien de eerste vorm van reageren op een delict (McCold & Wachtel, 2002): families en clans van betrokken partijen richtten zich tot elkaar om herstel of compensatie te krijgen. In vele culturen wereldwijd vindt men hiervan sporen terug: van Indiaanse, Afrikaanse, Keltische, tot Hebreeuwse en Arabische culturen (Eagle, 2001; Goldstein, 2006; Mirsky, 2004; Wong, 2005). Doorheen de tijd trokken mensen met macht de rechtspraak naar zich toe en werden de eerste bemiddelaars binnen de rechtspraak aangesteld. Naarmate samenlevingen groter en staten gevormd werden, kwam er een schakelpunt waarin eigen wetten en regels belangrijker werden dan de compensatie van de schade en leed bij het slachtoffer. De 'openbare orde' verdrong de rol van het slachtoffer in de rechtspraak. In niet-westerse landen bleef herstelgericht handelen evenwel vaak bewaard, zoals in Japan (Haley & Neugebauer, 1992) en verschillende lokale gemeenschappen in Afrika.

In de meer moderne context waren het vooral de Maori in Nieuw-Zeeland en de Inuit in Noord-Canada die het huidige herstelrecht nieuw leven inbliezen. Midden jaren '70 van vorige eeuw vond in Kitchener (Canada) de eerste dader-slachtoffer mediatie of herstelbemiddeling plaats. In de jaren '80 in Nieuw-Zeeland betrok men ook familie en vrienden bij het herstelproces, genaamd 'Family Group Conferencing'. Doorheen de jaren verspreidde het zich verder. Naast de geografische uitbreiding vond het herstelparadigma ook tot ver buiten zijn oorsprong ingang in het strafrecht (McCold & Wachtel, 2001, 2003). Het gebruik van herstelmaatregelen nam wereldwijd toe, in het onderwijs, strafrecht, maatschappelijk werk, counseling, jeugdzorg, en sociaal werk (Wachtel, 2013).

In Europa werden deze internationale ontwikkelingen deels overgenomen, maar ontstonden ook onafhankelijk daarvan verschillende bemiddelingspraktijken (Wolthuis & Vandenbroucke, 2009). De opkomst van het herstelrecht in de jaren '80 en '90 gingen hier gepaard met groeiende aandacht voor de rechten en behoeften van slachtoffers van delicten. De laatste jaren kwamen meer en meer internationale en Europese richtlijnen tot stand om herstelrecht een plaats te geven binnen de wetgeving van overheden. Meest recent is de aanbeveling van de Raad van Europa van 3 oktober 2018 over herstelrecht

met als doel de lidstaten te ondersteunen in de versterking van de herstelrechtelijke benadering bij de reactie op delicten. Hoe een staat dat doet wordt (vooralsnog) grotendeels aan de staat zelf overgelaten (Wolthuis, 2002).

Herstelrecht in Vlaanderen

Ook in België en Vlaanderen werden herstelgerichte maatregelen bij strafzaken doorheen de tijd steeds meer een feit, ook in het jeugdrecht. Dit vooral door de vele inspanningen vanuit het grensverleggende werk aan de KU Leuven waar Ivo Aertsen en Lode Walgrave pioniers waren in het implementeren van het herstelrecht in Vlaanderen. België was daarmee het eerste land waar een wettelijk gekaderde hervorming van de detentiecultuur in een op herstel gerichte cultuur is ontstaan (Wolthuis, 2019). Met de hervormde jeugdbeschermingswet van 2006 kregen herstelbemiddeling en het herstelgerichte groepsoverleg er een vaste plek en door de tijd heen won het herstelparadigma verder aan belang.

Vandaag zet het jeugddelinquentierecht de verantwoordelijkheid van de jongere op de eerste plaats. Het decreet voorziet in heel wat mogelijkheden voor jongeren om verantwoordelijkheid op te (leren) nemen voor de gevolgen van het delict. Herstelgerichte reacties op jeugddelicten vormen dan ook een belangrijke hoeksteen van het decreet. Het decreet voorziet tevens in een subsidiariteitsregeling, wat betekent dat deze herstelrechtelijke maatregelen de voorkeur genieten boven een ambulante maatregel of plaatsing, wat het ultimatum remedium dient te zijn. Dit wordt ook aanbevolen door internationale rechtsnormen, waaronder die van het Comité voor de Rechten van het Kind van de Verenigde Naties. We weten daarnaast uit onderzoek hoezeer opsluiting van jongeren een negatieve impact kan hebben op hun zelfbeeld en kan leiden tot onder meer stigmatisering, voortijdig schoolverlaten, en het uiteenvallen van het gezin (Delens & Ravier, 2007). België is naast Ierland vandaag het enige Europese land dat herstelgerichte maatregelen als eerste antwoord op jeugddelicten vooropzet. Enkel als herstel niet mogelijk is, kan overgegaan worden tot meer ingrijpende antwoorden.

In Vlaanderen voorzien de HCA-diensten de herstelgerichte reacties op jeugddelicten. Ze werden opgericht om herstel als een volwaardige, rechtelijke reactie op een jeugddelict uit te bouwen en aan te bieden, aan alle partijen die – als dader of slachtoffer - betrokken waren bij een delict. Doorheen de tijd bouwden de HCA-diensten veel expertise op in het samenbrengen van slachtoffer, dader en maatschappij en het werken rond herstel van schade van delict met jongeren. Deze diensten zijn verdeeld over Vlaanderen. (zie Tabel 1)

West-Vlaanderen	Bureau Alternatieve Afhandeling Brugge	www.depatiovw.be/nl/onze_afdelingen/baab
	VZW cohesie	www.cjgb.be/cohesie
	DIVAM	www.votjeugdhulp.be/voorstelling-Divam
Oost-Vlaanderen	Vzw Parcours	www.vzwparcours.be
Antwerpen	Antwerpse Dienst Alternatieve Maatregelen	www.hca-adam.be
	Vzw Cirkant	www.cirkant-vzw.be
	Elegast	www.elegast.be/jeugdzorg/hca
	Emmaus – HCA BIC	www.jeugdzorgemmausmechelen.be
Limburg	Bureau Alternatieve Afhandeling Limburg	www.baallimburg.wordpress.com
Vlaams-Brabant	Alba vzw	www.alba.be

Tabel 1: Overzicht van HCA-diensten in Vlaanderen

In het jeugddelinquentiedecreet zijn verschillende herstelgerichte maatregelen opgenomen die zowel op niveau van het jeugdparquet als de jeugdrechtbank opgelegd kunnen worden. Cijfers van 2020 tonen aan dat ongeveer 68% van de cases naar HCA-diensten werd doorverwezen via het parket en 30% via de jeugdrechter. De overige 2% werd door HCA-diensten begeleid omwille van een overtreding op Coronamaatregelen (Jaarverslag jeugdzorg 2020). Er zijn 5 verschillende afhandelingsvormen die aangeboden worden (zie Tabel 2). De HCA-diensten zijn verantwoordelijk voor de opvolging van de herstelgerichte maatregelen en verzorgen tevens de communicatie met de jeugdrechtbank of parket.

Leerproject	Het leerproject richt zich tot minderjarige plegers van geweld-, vermogens-, drugs- en/of seksuele delicten die erkennen in de fout te zijn gegaan. Het leerproject geeft de minderjarige de kans om over
-------------	---

	zijn gedrag, de feiten en de gevolgen na te denken. Er wordt stilgestaan bij zijn voorgeschiedenis en toekomst, met oog voor de context. Verder is er aandacht voor het opnemen van verantwoordelijkheid en voor de keuzes en beslissingen die de jongere kan maken.
Gemeenschapsdienst	Gemeenschapsdienst is een maatregel van de jeugdrechter waarbij de jongere een bepaald aantal uren moet werken. Het gaat om een prestatie van opvoedkundige aard en algemeen nut. Via de gemeenschapsdienst krijgt de jongere inzicht in zijn eigen kunnen en falen. De pedagogische visie legt de klemtoon op het BIJ-leren i.p.v. het AF-leren. Bovendien geeft de sanctie de jongere het gevoel dat hij voor zijn daad heeft geboet en de schade zelf heeft kunnen herstellen, zij het dan symbolisch via werk ten bate van de samenleving.
HERGO	Wanneer een jongere een delict heeft gepleegd, kan de jeugdrechter een herstelgericht groepsoverleg (HERGO) voorstellen. Dat is een bijeenkomst waarbij de minderjarige dader en het slachtoffer, elk met hun achterban, op zoek gaan naar een constructieve oplossing voor de gevolgen van het delict. Bij een HERGO kan het slachtoffer duidelijk maken wat de feiten betekend hebben en/of wat de eventuele verdere gevolgen hiervan zijn (geweest). Door een ontmoeting met de dader komt hij meer te weten over de jongere en zijn achtergrond en kan hij antwoorden krijgen op zijn vragen. Het slachtoffer wordt actief betrokken in het zoeken naar een vorm van herstel. De dader krijgt de kans om te begrijpen wat de gevolgen zijn van zijn daden en gaat zelf op zoek naar een oplossing om zijn fout zo goed mogelijk te herstellen. Zo kan hij verantwoordelijkheid opnemen voor de feiten en een voorstel doen om in de toekomst een herhaling ervan te vermijden.
Herstelbemiddeling	Herstelbemiddeling is een aanbod van het parket of op voorstel van de jeugdrechter, aan de minderjarige dader (en zijn ouders) en aan het slachtoffer van een misdrijf. Samen met een neutrale bemiddelaar wordt gezocht naar een mogelijke vorm van herstel en/of wordt er gecommuniceerd omtrent de feiten en de gevolgen ervan. Herstelbemiddeling is een vertrouwelijk proces tussen de partijen waaraan ze vrijwillig deelnemen. Bemiddeling geeft alle betrokkenen de kans om een actieve rol op te nemen. Beide partijen kunnen hun verhaal brengen en eventuele verwachtingen uiten. Er wordt eveneens gezocht naar een manier om met de gevolgen van de feiten om te gaan.
Positief project	Het positief project is een nieuwe mogelijkheid binnen het decreet Jeugd-delinquentierecht, als reactie op een jeugddelict. Het positief project doet een appél op de jonge dader om op een actieve en constructieve wijze zelf antwoorden te bieden. De minderjarige moet kunnen rekenen op de nodige begeleiding en ondersteuning, maar de mogelijkheid wordt voorzien dat de jongere zelf initiatief neemt. Het kan bijvoorbeeld gaan over het volgen van een begeleiding met betrekking tot een agressie- of verslavingsproblematiek, het omgaan met druk uit de omgeving ...

Tabel 2: Overzicht van afhandelingsvormen in het kader van herstel

Cijfers tonen dat in 2020, 4.417 dossiers werden afgehandeld door de verschillende HCA- diensten. Hieronder worden deze per afhandelingsvorm weergegeven. Doorheen de laatste jaren merken we een daling in het aantal dossiers dat door HCA- diensten wordt behandeld; in 2017 waren dit er bv. nog 5.656. (Jaarverslag jeugdhulp 2020).

Belang van Herstel binnen gesloten context

In het nieuwe decreet neemt herstelgericht werken, naast het delictgerichte werken, een belangrijke focus in binnen de gesloten context van de GI. *“Wanneer de beginselen van het herstelrecht worden toegepast in het bijzonder kader van de uitvoering van de vrijheidsberovende straf, wordt er gesproken van “herstelgerichte detentie”* (Aertsen et al., 2001, p. 28).

Er is vandaag nog niet veel wetenschappelijke literatuur voorhanden over herstelgerichte detentie. Toch vindt de praktijk zijn weg. Vele landen zoals Canada, de Verenigde Staten, Engeland, Zwitserland, Tsjechië, Duitsland en België hebben ervaring met herstelgerichte activiteiten in gesloten instellingen voor volwassenen (Wolthuis & Vandenbroucke, 2009).

Alphen en Klein Bog (2008) benadrukken verder dat vrijheidsberoving een relatief ‘gemakkelijke’ manier is om zich van zijn overtreding te ontdoen. Het vraagt geen nadenken, emotionele betrokkenheid of inzicht in wat men gedaan heeft. De werking van de GI dient er daarom op gericht te zijn zoveel mogelijk actief met jongeren op weg te gaan. Ook binnen de

gesloten context van de GI dienen jongeren die een jeugddelict pleegden, aangesproken te worden op de gevolgen van hun feiten. En dient er nagestreefd te worden dat daders de gelegenheid krijgen om goed te maken wat ze fout deden. Walgrave (2000) geeft aan dat dit sterktegericht dient te gebeuren via een positieve benadering. De dader wordt aangesproken als een volwaardig verantwoordelijk persoon en een blijvend lid van de gemeenschap.

Het spreekt voor zich dat herstelgericht werken in een gesloten setting zoals die van een gevangenis of gemeenschapsinstelling een uitdaging vormt. Het inplanten van herstel binnen een vrijheidsberovende context klinkt misschien zelfs paradoxaal (Aertsen, 2004). Herstelgericht werken ontstond tenslotte als reactie op retributieve systemen. De praktijk, en in zekere zin de onvermijdelijkheid van de oplegging van vrijheidsbenemende straffen, en het idealisme van de herstelbeweging leveren een uitdaging op die steeds meer wordt erkend (Blad & Pauwelsen, 2003). Het is echter niet zo dat detentie begint waar herstelrecht stopt. Beide paradigma's vormen een aanvulling op elkaar. Er dient dan ook gezocht te worden naar een maximale integratie van het herstelconcept binnen een vrijheidsberovende setting. (Aertsen, 2004).

Het is echter niet evident dat men zich tijdens een verblijf in een gesloten setting spontaan bezint over feiten en de gevolgen daarvan voor de direct betrokken partijen, familie, slachtoffer en zijn omgeving en de samenleving. Het huidige systeem kan immers met zich meebrengen dat de betrokkenheid op de buitenwereld en dus ook op het slachtoffer gedurende een verblijf in een gesloten setting gestaag afneemt. Mensen binnen een detentiecentrum geraken hierbij als het ware vervreemd van hun misdrijf en hanteren verschillende neutraliseringsmechanismen (Vandeuren, et al., 1999). Peters (1992) beschrijft dat de personen in gesloten contexten de kans moeten krijgen om problemen, mislukkingen, inclusief gevoelens in verband met gepleegde feiten (schuldgevoelens of gebrek daaraan), te kunnen uiten. Een loutere opsluiting die deze confrontatie afschermt of onmogelijk maakt, vervreemdt de mens van zijn persoonlijke en maatschappelijke geschiedenis en biedt een substituut-wereld aan waarin institutioneel-subculturele waarden en betekenissen de bovenhand halen.

Begin jaren 2000 waren er in Vlaanderen reeds inspanningen naar herstelgerichte detentie, vooral in detentiecentra voor volwassenen. De belangrijkste vernieuwing die toen werd doorgevoerd was de aanstelling van 'herstelconsulenten' met als doel herstel binnen de gevangenis een inhoudelijke invulling te geven. De inspanningen verwaterden evenwel doorheen de jaren en er zijn vandaag niet langereherstelconsulenten tewerkgesteld in detentiecentra voor volwassenen.

Herstel binnen gesloten context van de GI

Het decreet Jeugddelinquentierecht kent de gemeenschapsinstellingen binnen een vrijheidsberovende context een forensische opdracht toe. Deze forensische opdracht kent twee centrale componenten. Enerzijds gaat het om werken rond het delict wat uitgebreid omschreven wordt in de modulering van de Gemeenschapsinstellingen. Anderzijds gaat het ook om werken aan herstel. Dit doet de gemeenschapsinstelling door te vertrekken vanuit constructieve reacties op het delict. Binnen deze positieve benadering worden jongeren en hun ouders ondersteund en uitgedaagd om verantwoordelijkheid te nemen. Verder hebben ze een krachtgerichte en participatieve focus (Agentschap Opgroeien 3.0, 2019).

Ook gesloten begeleiding en het aanbod van de GI zijn constructieve reacties. Gesloten begeleiding is er immers op gericht een beveiligend en structurerend programma aan te bieden, dat herstelgericht en pedagogisch werkt, en dat de kansen op re-integratie maximaliseert. De memorie van toelichting bij het decreet Jeugddelinquentierecht benadrukt dat herstelgericht werken ook mogelijk en wenselijk is binnen deze context van geslotenheid.

De missie en visie van de gemeenschapsinstellingen om 'startend vanuit geslotenheid samen kansen te creëren' en hierbij 'vanuit de keuzes van de jongere en zijn context samen de brug te slaan naar een betere toekomst', daagt hen uit de gerichtheid op schade en het herstel daarvan te integreren in de gehele werking en begeleiding van de gemeenschapsinstellingen. Pas dan zal de plaatsing in een gemeenschapsinstelling een constructieve reactie op het delict zijn (Modulering van de publieke jeugdinstanties, 2019).

De twee centrale componenten van forensisch werken (herstel- en delictgericht werken) zijn enerzijds duidelijk onderscheiden, maar anderzijds ook sterk verbonden. De GI formuleren het als volgt: *“Startend vanuit geslotenheid samen kansen creëren, noodzaakt ons zowel in te zetten op re-integratie, recidivebeperking en levenskwaliteit, maar ook op herstel van de schade naar aanleiding van het delict”*. Concreet gaat het om:

- Binnen het delictgericht werken in de GI ligt de focus in eerste instantie op de wijze waarop met de minderjarige dader en zijn context gewerkt wordt aan het verminderen van recidive en het verbeteren van de levenskwaliteit. De GI kiest daarbij voor een geïntegreerde implementatie van het Risk-Need- Responsivity model (RNR) en Good Lives Model (GLM).
- Binnen het herstelgericht werken in de GI ligt de focus op de wijze waarop met de minderjarige dader en zijn context doelgericht gewerkt wordt aan het herstellen van de schade die aangericht werd door het gepleegde delict.

Walgrave & Ward (2019) toonden reeds aan dat het Good Lives Model (als één van de modellen om delictgericht te werken) en herstel-denken uitgaan van dezelfde beginselen en samen binnen een gesloten context een meerwaarde kunnen betekenen. Herstelgerichte geslotenheid binnen de GI biedt mogelijkheden om bij te dragen aan een humaner en jongerevriendelijk klimaat in de inrichtingen. Aandacht voor herstel en het nemen van verantwoordelijkheid sluiten goed aan bij internationale verdragen, zoals het Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind. Het inzicht van de dader in het gepleegde feit en de gevolgen ervan wordt erdoor bevorderd; en dat betekent het verleggen van grenzen in de aanloop naar re-integratie in de maatschappij. De verwachtingen en ervaringen zijn dat herstelgerichte activiteiten ook een verandering van gedrag teweeg kunnen brengen en daarmee een preventief effect kunnen hebben op vervolgedrag (Weijers, 2006).

Herstelgericht werken binnen de GI is niet nieuw. Al meer dan 20 jaar brengen de HCA-diensten hun expertise binnen in de gemeenschapsinstellingen en wordt er intensief samengewerkt. Maandelijks komen, sinds 2000, HCA medewerkers naar de GI om jongeren te informeren over herstelgerichte maatregelen en om de cursus 'Slachtoffer in Beeld' te begeleiden. In de verschillende regio's werd de structurele samenwerking tussen de HCA-diensten en de gemeenschapsinstellingen, onder impuls van de 'innovatieve projecten', doorheen de jaren verbreed en geïntensifieerd.

De GI biedt daarnaast ook reeds enkele jaren de 14 dagen durende module "Herstelgerichte time-out" aan, waarin jongeren terecht kunnen bij wie de hulpverlening in een minder gestructureerde en beveiligde setting dreigt te blokkeren. Volgens herstelgerichte principes werkt men toe naar een hervatting van de dialoog met de betrokken voorziening.

Vandaag gaat de GI op zoek naar verdere mogelijkheden om herstelgericht werken een plaats te geven binnen haar andere modules. Op deze manier kan de geslotenheid meer actief worden benut (Vanhoek & Slump, 2013). Herstelgerichte gesloten opvang en begeleiding vergen een inrichting waarbinnen voldoende ruimte gecreëerd wordt, zodat daders de verantwoordelijkheid voor hun daden kunnen opnemen en zelf kunnen meedenken omtrent het 'herstel' van de relatie tussen zichzelf, het slachtoffer en de maatschappij (Biermans, 2002).

Belangrijke kenmerken van jonge delict plegers inzake Herstel

In de nabije toekomst zal, zoals voorgeschreven in het decreet, de GI enkel nog jongeren die een als misdadend omschreven feit pleegden opnemen. Onderzoek bij deze doelgroep toont aan dat een meerderheid van jongeren in gesloten context lijdt aan een psychische problematiek (Colins et al., 2010; Fazel, Doll, & Langstrom, 2008) en doorheen hun jeugd te maken kregen met emotionele en fysieke verwaarlozing en/of mishandeling. Recent onderzoek van Wolff en Baglivio (2017) liet ook zien dat jongeren met veel negatieve jeugdervaringen die delicten pleegden meer negatieve emoties (met name frustratie en angst) hadden en vaker recidiveerden. Reeds vanaf jonge leeftijd worden vele van deze jongeren geconfronteerd met huiselijk geweld, mishandeling en misbruik. Ouders slagen er onvoldoende in om warmte en steun te geven, en om stimulatie en/of afstemming op het kind te bieden.

Deze Adverse Childhood Experiences (ACE's) (McLaughlin et al., 2015) beïnvloeden de overtuigingen die jongeren hebben over zichzelf, de ander en de wereld. Deze overtuigingen sturen hun dominante (agressief, manipulerend) of soms juist submissieve (depressief, ontwijkend en soms zelfbeschadigend) gedrag (Stams & Van Der Helm, 2017). Ze hebben moeite om adequaat te reageren op sociale probleemsituaties, met name als het gaat om een conflict met peers, het aangaan van competitie, het accepteren van autoriteit en het vragen om hulp (Van der Helm et al., 2012). Het stresssysteem in het brein is te gevoelig afgesteld waardoor zij voortdurend in een verhoogde arousal 'schieten'. (Ogden & Minton, 2000). Aandacht is vernauwd gefocust op wat dreigt: hierdoor reageren deze kinderen op sociale probleemsituaties vaak met veel onverwachte agressie (Van der Helm & Vandeveld, 2018). Door het leven in deze verhoogde arousal-toestand is er weinig mentale ruimte om rekening te houden met gevolgen van gedrag voor de ander. Een persoonlijkheidsonderzoek uit Nederland toonde bijvoorbeeld aan dat er bij ongeveer 75% van de jongeren die verdacht worden van een delict sprake is van een gebrekkige gewetensontwikkeling (Le Sage, 2004). Men spreekt van een gebrekkige gewetensontwikkeling als de jongere geen of weinig medelijden met het slachtoffer of gevoelens van schuld en schaamte ten aanzien van het delict ervaart.

Daarnaast ontstaat bij vele van deze jongeren een 'destructief recht' (Nagy, 1987). Destructief recht ontstaat uit bij een tekort aan zorg, liefde en erkenning tijdens de kinderjaren. Dit tekort, of onrecht, dragen jongeren onbewust met zich mee als een onbetaalde rekening. Zij presenteren onschuldige anderen de rekening voor het onrecht dat ze zelf in een leven hebben ervaren. Dit alles verhindert jongeren hun leven in handen te nemen, vrij de dingen te kiezen en te doen die vreugde scheppen, in hun volle kracht te gaan, zichzelf te realiseren, hun toekomst uit te bouwen en levensprojecten te ontwikkelen (Decklerk, 2005). Vrij worden van dit destructief recht van eigen slachtoffer- en schuldervaringen is een voorwaarde voor het verantwoordelijkheid opnemen voor het verleden en het opbouwen van een volwaardig leven (Decklerk, 2015).

Om deze redenen lijkt het belangrijk dat de behandeling van deze jongeren zich enerzijds richt op het bieden van een veilig pedagogisch leefklimaat waarin de jongere zich kan openstellen om te werken aan zichzelf. Anderzijds lijkt het tegelijk van belang te zijn dat de behandeling van deze jongeren zich ook richt op het stimuleren van gewetensontwikkeling en daarmee inzicht in de gevolgen van gedrag voor anderen, gevolgen van hun delict voor slachtoffers en empathie.

Le Sage (2004) toonde met haar persoonlijkheidsonderzoek bij 100 jonge verdachten van misdrijven in Nederland evenwel aan dat er vandaag in de dagelijkse programma's van de jongeren vaak slechts weinig ruimte voorzien is om hiermee aan de slag te gaan. Men nam in dit onderzoek de dagelijkse leefgroepwerking onder de loep en constateerde dat er vaak strenge regels zijn rond kledij, omgangsvormen, altijd in groep zijn, ... Er is vaak ook sprake van het hanteren van beloningsystemen waarbij meer vrijheden kunnen verworven worden door positief gedrag. Er bleken vaak strenge sancties als 'op kamer gaan' of uitvoeren van taken (bv. schoonmaken) gebruikt te worden. Er waren ook afspraken over het niet of beperkt praten over het verleden (waaronder het delict). Vaak bleken er ook geen geschikte programma's gebruikt te worden om met deze jongeren aan de slag te gaan rond empathie en gevolgen van delict gedrag voor anderen. Le Sage (2004, p 95) stelt dat:

Wanneer nagegaan wordt of de behandelprogramma's van justitiële jeugdinstellingen zich (ook) richten op het ontwikkelen van de verschillende cognitieve vaardigheden (denken in termen van rechtvaardigheid, Theory of Mind vaardigheden) en affectieve disposities (plichtsgevoel, zorg voor de ander) die de gewetensontwikkeling behelst, dan kunnen we niet anders concluderen dan dat dit onvoldoende het geval lijkt te zijn. Gewetenstekorten worden eerder genegeerd dan behandeld.

Als alternatief stelt ze herstelgerichte praktijken voor zoals cursussen over slachtofferschap waar rollenspel in functie van slachtoffer een deel van kan zijn, en herstelgericht groepsoverleg (Le Sage, 2004).

2.2. Herstelgerichte praktijken en modellen in de literatuur

2.2.1. Wat zijn Herstelgerichte praktijken?

Wachtel (2001) toonde aan dat bij herstelgerichte praktijken de drie primaire actoren: slachtoffer, dader en maatschappij, steeds in meer of mindere mate betrokken zijn. De mate waarin de drie actoren betrokken zijn bij het herstelproces bepaalt de mate van het 'herstel' van de praktijk. Als alle drie de stakeholders betrokken zijn kan met alle drie hun noden rekening gehouden worden en is het herstel "volledig".

Omdat er in praktijken als gemeenschapsdienst of slachtofferhulp steeds een actor niet betrokken is, worden deze slechts als deels herstellend omschreven. Enkel als zowel dader, slachtoffer als de gemeenschap actief participeren aan een herstelproces, zoals bvb. het geval is bij herstelgericht overleg, is een proces geheel herstellend. (McCold & Wachtel, 2003). In onderstaande figuur (zie figuur 2) wordt de mate waarin sprake is van herstel van enkele praktijken weergegeven.

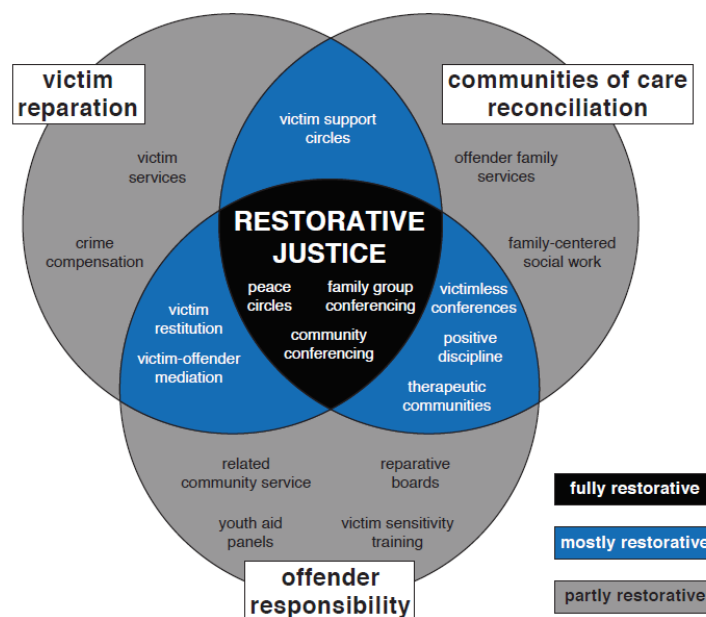
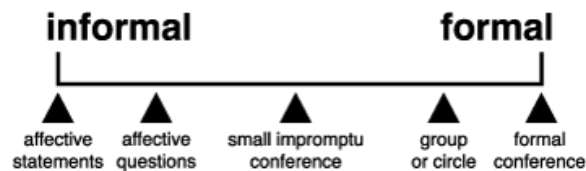

Figure 2. Restorative Justice Typology

Figuur 2: Herstelgerichte typologieën uit McCold & Wachtel (2003)

Figuur 2: Herstelgerichte typologieën (McCold & Wachtel, 2003)

Herstelpraktijken zijn niet beperkt tot formele processen, zoals herstelconferenties of herstelbemiddeling. We kunnen herstel plaatsen op een continuüm gaande van informeel, bv. affectieve vragen stellen die mensen ertoe aanzetten na te denken over hoe hun gedrag anderen heeft beïnvloed tot formele activiteiten, zoals bvb. herstelconferenties (zie figuur 3). Hierin zijn vaak meer mensen betrokken en is er meer planning en tijd nodig. Hoewel een formeel herstelproces een grote impact kan hebben, hebben informele praktijken een cumulatieve impact omdat ze deel uitmaken van het dagelijks leven (McCold & Wachtel, 2001).

Figuur 3: Herstelgerichte praktijken in een continuüm (McCold & Wachtel, 2001)

Verder is het ook belangrijk te vermelden dat het implementeren van herstelgerichte praktijken geënt is op een herstelgerichte organisatiecultuur. Het doel van herstelpraktijken is immers het ontwikkelen van een gemeenschap en het beheersen van conflicten en spanningen door schade te herstellen en relaties op te bouwen. Dit omvat zowel proactieve (het opbouwen van relaties en het ontwikkelen van een gemeenschap) als reactieve (het herstellen van schade en het herstellen van relaties) benaderingen. Organisaties en diensten die alleen het reactieve gebruiken zonder vooraf sociaal kapitaal op te bouwen blijken minder succesvol dan organisaties die ook op het proactieve inzetten (Davey, 2007). De interne herstelgerichte (leefgroep)werking van de GI dient met andere woorden model te staan voor het mogelijke herstel met het slachtoffer.

Van Ness (2004) beschrijft een aantal centrale waarden die herstelrecht omvat en verdeelt ze in twee categorieën. De eerste categorie bestaat uit normatieve waarden: dit zijn de 'basiswaarden' van herstel. De tweede categorie betreft operationele waarden: dit zijn waarden die in elk herstelprogramma aanwezig moeten zijn. Deze operationele waarden streven de normatieve waarden na. Hierdoor komen de normatieve waarden tot uitdrukking via de operationele waarden die in herstelprogramma's worden toegepast (zie tabel 2).

Normatieve waarden	Operationele waarden
<p>Actieve verantwoordelijkheid: het initiatief nemen om schade ten gevolge van eigen gedrag te herstellen.</p> <p>Vreedzaam sociaal leven: reageren op criminaliteit op manieren die harmonie, tevredenheid, veiligheid en gemeenschappelijk welzijn bevorderen</p> <p>Respect: alle partijen bij een misdrijf worden met respect behandeld als personen met waardigheid.</p> <p>Solidariteit: het bevorderen van overeenstemming, steun en verbondenheid, zelfs bij aanzienlijke meningsverschillen of onenigheid</p>	<p>Schadeloosstelling: degenen die verantwoordelijk zijn voor de schade die het gevolg is van het delict, zijn ook verantwoordelijk voor het zo veel mogelijk herstellen ervan.</p> <p>Bijstand: de getroffen partijen worden waar nodig geholpen om in de nasleep van het misdrijf bijdragende leden van hun gemeenschap te worden</p> <p>Samenwerking: de betrokken partijen worden uitgenodigd om in de nasleep van het misdrijf oplossingen te vinden via wederzijdse, op consensus berustende besluitvorming</p> <p>Empowerment: de betrokken partijen krijgen een reële kans om deel te nemen aan en daadwerkelijk invloed uit te oefenen op de respons op het misdrijf</p> <p>Ontmoeting: de betrokken partijen krijgen de kans om de andere partijen in een veilige omgeving te ontmoeten om het misdrijf, de schade en de passende reacties te bespreken</p> <p>Inclusie: de betrokken partijen worden uitgenodigd om rechtstreeks vorm te geven aan en deel te nemen aan herstelprocessen</p>

	<p>Morele opvoeding: de normen van de gemeenschap worden versterkt doordat waarden en normen in overweging worden genomen bij het bepalen van de manier waarop op bepaalde misdrijven moet worden gereageerd</p> <p>Bescherming: de fysieke en emotionele veiligheid van de partijen staat voorop</p> <p>Oplossing: de kwesties rond het misdrijf en de nasleep ervan worden aangepakt en de betrokkenen worden zo volledig mogelijk gesteund</p>
--	--

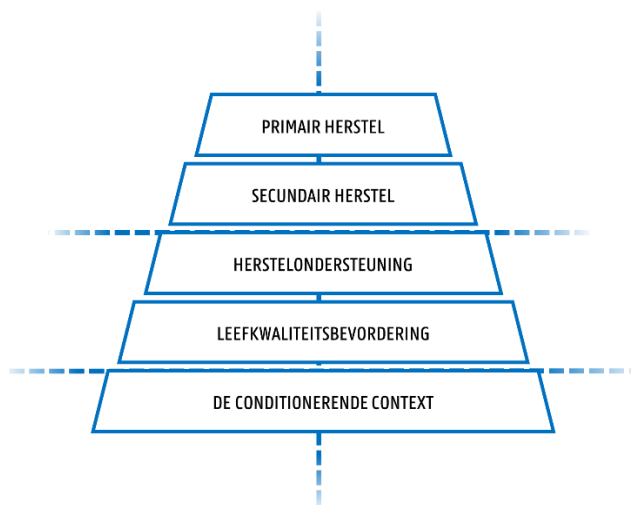
Tabel 3: Herstelgerichte waarden uit Van Ness (2005)

a) De Herstelpiramide

Een frequent gehanteerd model binnen het herstel-denken is de Herstelpiramide ontwikkeld door Deklerck (2015). Hij stelt dat als we er als maatschappij voor kiezen iemand van zijn vrijheid te beroven ten gevolge van een delict we aansluitend het werken aan het herstel van deze vrijheid als de kern van het detentieproces moeten nemen (Deklerck, 2015). Gaandeweg vrijheid herstellen rond de feiten, naar het slachtoffer en de samenleving toe is volgens hem de kernopdracht.

Als hulpinstrument en werkkader om dergelijk integraal herstel in de praktijk te realiseren stelt hij de Herstelpiramide voor. Vrijheidsherstel vat hij hierin op als een meerlagig begrip met materiële, emotioneel-psychische en existentiële aspecten dat start bij de feiten maar dat moet verruimd worden tot het volwaardig leren beheersen van de basisvaardigheden van het leven zelf. Hij legt door de verschillende niveaus van de Herstelpiramide heen de verbinding tussen het bredere pedagogische herstelgerichte werken en het herstelrecht. Hij stelt dat herstel naar het slachtoffer en de bredere samenleving toe niet mogelijk is zonder innerlijk herstel. Vrij worden van destructief recht (Nagy, 1987), van eigen slachtoffer- en schuldervaringen is een voorwaarde in het verantwoordelijkheid opnemen voor het verleden en het opbouwen van een volwaardig leven.

De herstelpiramide is gestructureerd in vijf niveaus en richt zich in de eerste plaats op de feiten, waarna in de volgende niveaus meer verbreding volgt.

Figuur 4: De Herstelpiramide (Deklerck, 2005)

Het hoogste niveau 4, primair herstel, is direct met de feiten verbonden. Dit niveau staat voor 'herstel na een delict' in enge

zin. Het gaat om het herstel van de schade ten gevolge van het delict. Met schade bedoelt men de materiële, emotionele en existentiële schade bij slachtoffer, dader en hun omgeving. Voorbeelden hiervan zijn herstelbemiddeling, HERGO's maar ook bvb. terugbetaling van de materiële schade via het herstellfonds. Het is echter niet steeds mogelijk slachtoffers te betrekken. In dat geval kan de confrontatie met slachtofferervaringen van de andere actoren voor de dader ook van groot belang zijn. Zo leren de daders zich in te leven in de andere partij en van veel nabijer te ervaren wat de diepte van de schade kan zijn. Vanuit dit inzicht dienen detentiecentra voor volwassenen en jongeren dit te faciliteren. "Zij moet structurele mogelijkheden/kanalen uitwerken zodat zij inzichten kunnen bekomen in hun daden en de gevolgen daarvan voor het slachtoffer, voor hun eigen familie en de samenleving". (Vandeurzen, Verhoeven, Verstraete, Willemsens, Peters, 1999, p. 24). Praktijken als Slachtoffer in Beeld-cursussen zijn hier ook voorbeelden van.

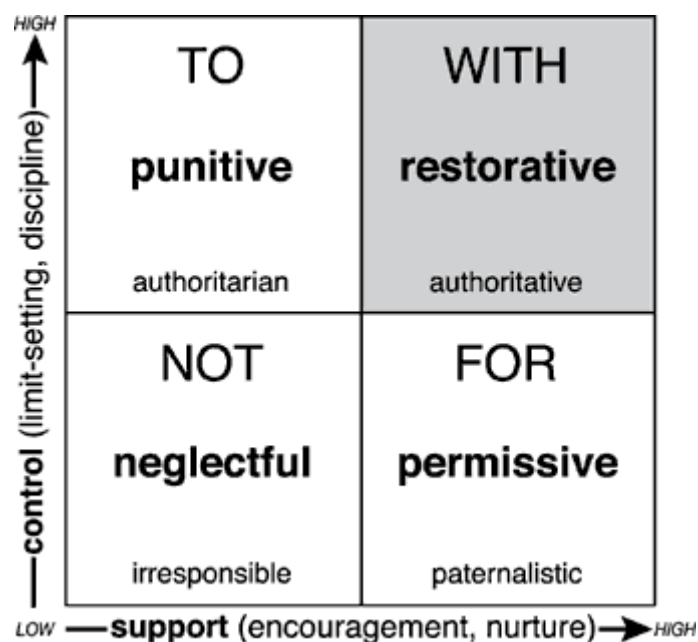
Het onderliggende niveau 3, secundair herstel, gaat over de directe contextuele aspecten van het misdrijf. We denken op de eerste plaats aan elementen uit de levensloop van de dader en van het slachtoffer, die het delict (mee) in de hand hebben gewerkt. Uiteenlopende vormen van therapie zoals psychotherapie, gesprekstherapie, traumaverwerking, sociaal-emotioneel lichaamswerk, psychiatrische begeleiding horen op dit niveau. Maar ook open gesprekken tussen begeleiders en jongeren dragen hiertoe bij. Ze verhogen zelfinzicht, probleembesef en verantwoordelijkheidsgevoel. Ze dragen bij tot een groeiend bewustzijn over de relatie tussen levensloop, levensstijl en criminele loopbaan.

Het derde, onderliggende niveau 2, herstelondersteuning, contextualiseert de herstellniveaus 4 en 3. Het gaat hier om positieve leerelementen. Hieraan werken geeft de hogere niveaus meer kans tot slagen. De inhoud wordt afgeleid uit de hogere niveaus. Deze hebben gemeenschappelijk dat ze de feiten, achtergrond en levensgeschiedenis van de persoon in geslotenheid als vertrekbasis nemen voor activiteiten met een *positieve* finaliteit. Deze hebben geen therapeutisch doel, maar dragen bij tot basisvaardigheden en inzichten in het (dagelijkse) leven, het verhogen van de levenskwaliteit, inspeland op de bijzondere eigenheid van het verhaal van de persoon in geslotenheid. Herstelondersteuning gaat bijvoorbeeld over het trainen van sociale vaardigheden, van arbeidscompetenties, over het leren functioneren in gestructureerde omgevingen, over ontspanningsoefeningen of mindfulness. Ook het werken aan communicatievaardigheden of relatievorming, het inzicht verwerven in het anders zijn van man en vrouw, het leren omgaan met seksualiteit horen hier thuis. Werken aan de gezondheid, aan de fysieke en psychische basisconditie waar de levensweg schade heeft berokkend, kan ook herstel ondersteunen. Ook het leren van dagelijkse vaardigheden, zoals de kamer opruimen, het aanleren van een dag- en nachtritme, het leren koken, een bibliotheek gebruiken, het leren spreken voor een groep, kunnen omgaan met multiculturaliteit, met geld, het juist gebruiken van medicatie, assertiviteitstraining, etc... (Brouckmans, et al., 1998)

Het onderliggende niveau 1 is algemene leefkwaliteitsbevordering. Het gaat om een algemeen dragend kader dat niet specifiek op herstel gericht is, maar op het 'leven leren' of het 'leren leven' zelf. De dialogische grondvormen van Ter Horst (2006), met name verzorgen, samen eten, samen spelen, samen feesten, er op uit trekken, werken, leren, praten en rituelen vallen hier ook onder. Dit lijkt vanzelfsprekend, maar is door vele jongeren vaak niet verworven gezien hun thuissituatie of instellingsverleden. Dit niveau is het fundament en maakt deel uit van integraal en fundamenteel herstel.

b) Social Discipline Window

Het Social Discipline Window is een concept ontwikkeld door Glasier (1964) met brede toepassing in verschillende settings. Herstelgerichte handelingen zijn altijd verbindend, ze vragen, volgens Glasier, dan ook een verbindende houding. Dit concept beschrijft vier basisbenaderingen voor het handhaven van sociale normen en begrenzing van gedrag: verwaarlozen, toelaten, bestraffen of herstellen. De vier benaderingen worden voorgesteld als verschillende combinaties van hoge of lage controle/structuur en hoge of lage ondersteuning/zorg. Ze kunnen worden voorgesteld in volgende matrix en dienen als hulpmiddel bij het reflecteren over ons handelen.

Figuur 5: Social Discipline Window (naar Glaser, 1964; Braithwaite, 1989 aangepast door McCold & Wachtel, 2005)

In hun boek 'Beter Samen' (2020) beschrijven Michiels & Deprez de vier pedagogische houdingen als volgt:

Verwaarlozen: Wanneer we te weinig structuur en weinig zorg bieden spreken we van verwaarlozen. Men kiest ervoor om niet te handelen. Een begeleider bv. hoort hoe de ene jongen een andere uitscheldt. Hij loopt al de hele middag van hier naar daar om allerlei problemen aan te pakken. Hij is het moe en besluit niet nog meer hooi op de vork te nemen en negeert het probleem. Hij treedt bijgevolg niet op. Deze houding heeft echter een effect. De jongere krijgt het signaal dat het oké is om een andere jongen te verwijten. Jongeren zullen dat gedrag herhalen, vermoedelijk de grens wat verder stellen. De volgende collega die de strijd wel aangaat krijgt de volle lading. Men voelt zich dan niet gesteund, het team wordt moedeloos en gefrustreerd.

Toelaten: Een houding die zich laat kenmerken door veel zorg en weinig structuur, noemen we 'toelaten'. Het gaat vaak om goed menende begeleiders die uit zorg of medeleven te "bepamperend" zijn en jongeren verantwoordelijkheid ontnemen. Bv: jongeren hebben de keuken niet opgeruimd nadat ze gekookt hebben. Maar de begeleider laat de jongeren gaan en ruimt zelf een groot deel op: 'een beetje vrije tijd zal ze deugd doen'. Hier handelt de begeleider in plaats van de jongeren. Er volgt een soort aangeleerde hulpeloosheid of laksheid bij de jongeren en mogelijk ook een risico op burn-out voor de begeleider in kwestie.

Bestrafen: Het tegenovergestelde van de voorgaande permissieve houding; een stijl die zich laat kenmerken door veel structuur en weinig zorg. Begeleiders die deze houding hanteren leiden met strakke hand. De jongeren gedragen zich – in het beste geval. Maar hun gedrag is gestuurd door een extrinsieke motivatie. Ze is ingegeven door angst. Begeleiders hebben vaak het gevoel dat ze niet werkelijk in staat zijn om de overtreders te motiveren en om schade te vergoeden. Hun machteloosheid wordt weerspiegeld in halfhartige pogingen om het kind aan te zetten zijn excuses aan te bieden voor de schade die hij heeft berokkend. Het verzoek leidt tot een geforceerde spijtbetuiging; het is weinig geloofwaardig. Begeleiders proberen dit te doorbreken door strenge straffen uit te delen. Een straf kan dit leed echter niet vergoeden en vergroot misschien zelfs de kloof tussen de straffende gemeenschap en het kind met het problematisch gedrag. Deze rol gaat ook verzet in de hand werken, jongeren hebben niet zo veel keuze, ofwel leggen ze zich neer bij de rol als 'ondergeschikte' ofwel gaan ze de machtsstrijd aan.

Herstellen: Een herstelgerichte houding koppelt voldoende structuur aan de gepaste zorg. De opvoeder betreft de jongere in het proces. De begeleider stelt zich niet op als een alwetende rechter maar als een authentieke medestander en hij ontleent zijn gezag aan het wederzijdse vertrouwen en aanhalen van relatie. Men gaat samen keuzes maken binnen het kader waarin men werkt. Deze houding is tegelijk preventief en curatief.

Michiels & Deprez (2020) benadrukken dat de typologieën zoals hierboven beschreven een reflectiekader bieden voor het eigen handelen. Herstelend handelen betekent volgens hen het bieden van 'voldoende structuur' en 'gepaste zorg': de juiste mix fluctueert voortdurend. Een herstelgerichte begeleider weet dat een nieuwe groep behoefte heeft aan duidelijkheid en veiligheid en dat het makkelijker is de teugels achteraf wat te lossen dan andersom. In noodsituaties is er nood aan veel en kordate sturing. Herstelgericht werken is het bewust zijn van de positie die we innemen (Michiels & Deprez, 2020).

c) Herstelgerichte opleidingen en cursussen

Zoals eerder vermeld vormt het aanbieden van een herstelgericht aanbod in een gesloten context een uitdaging. Zo kan het slachtoffer vaak niet betrokken worden in het proces. Er zijn evenwel ook manieren om met daders rond dit slachtofferperspectief te werken. De meest voorkomende praktijken betreffen herstelgerichte cursussen/opleidingen. Ondanks het feit dat dergelijke cursussen regelmatig worden gegeven en in een aantal landen wijdverspreid zijn, is er weinig systematisch en gedegen evaluatieonderzoek naar uitgevoerd en is er dan ook weinig over gepubliceerd (Baglivio & Jackowski, 2015).

Internationaal worden deze cursussen gelabeld als Impact of Crime of Victim Awareness programma's (Zebel et al, 2016; Baglivio & Jackowski, 2015; Monahan et al., 2004). Deze cursussen worden in diverse landen aangeboden zoals Canada (Barr, 2013), Noord-Ierland (Barr, 2013), en Engeland (Adler & Mir, 2012) maar vonden hun oorsprong in de Verenigde Staten, waar in 1984-85 een dergelijke cursus als pilot werd opgezet onder jeugdige persoon in geslotenheid door de California Department of Corrections (Sedelmaier & Gaboury, 2015). Zebel en collega's voerden in 2016 een onderzoek naar gelijkenissen en verschillen tussen dergelijke cursussen. Ze evalueerden programma's die minimaal beogen om (a) jongeren in staat te stellen de gevolgen van criminaliteit op (directe en indirecte) slachtoffers te begrijpen en (b) hen verantwoordelijkheid te laten nemen voor het eigen criminele handelen.

Algemeen stelden Zebel et al. (2016) volgende gelijkenissen vast:

- De programma's worden in groep gegeven.
- Er zijn wekelijkse bijeenkomsten onder begeleiding van cursusleiders die opgeleid zijn.
- Er wordt vaak gebruik gemaakt van dezelfde methodieken zoals slachtoffers of ervaringsdeskundigen als gastsprekers, gebruik van nieuwsberichten om gevolgen van criminaliteit kenbaar te maken en videomateriaal met ervaringsverhalen.

Algemeen stelde hij volgende verschillen vast:

- Deelname is soms verplicht, soms vrijwillig.
- Er wordt al dan niet gewerkt met gesloten groepen na de eerste bijeenkomst.
- Er is variatie in de mate waarin mogelijkheden tot herstel richting het eigen slachtoffer worden besproken en aangeboden.
- Er is ook variatie in de mate waarin programma's zich richten op het erkennen van verantwoordelijkheid voor crimineel handelen en het begrijpen van de gevolgen van criminaliteit in brede zin of juist voor het eigen delict.

Vermeldenswaardig is ook een studie van Zebel, Vroom & Ufkes (2017) die een vergelijking maakten tussen verschillende herstelgerichte cursussen in Nederland:

- Puinruimen: een herstelgerichte groepscursus voor volwassenen aangeboden in de penitentiaire instellingen (PI) in Nederland, die voor het eerst gegeven in werd in PI Nieuwegein in 2004. De organisatie en coördinatie van Puinruimen in Nederland wordt verzorgd door herstelconsulenten werkzaam in deze instelling (voor meer info: <https://magazines.dji.nl/djizien/2019/11/herstelconsulent>).

- Spreken Over Schuld (S.O.S): is een cursus voor volwassenen van 6 bijeenkomsten gespreid over drie weken waar dieper wordt ingegaan op thema's zoals schuld, schaamte en slachtoffers. Het nemen van verantwoordelijkheid en herstel staan centraal. Er wordt gewerkt met films, 'echte' slachtoffers, subgroepen, debat, rollenspel, ... (voor meer info zie <https://gevangenezorg.nl/wat-is-een-sos-cursus/>).
- DAPPER: Een herstelgerichte cursus voor jongeren die sinds 2015 aangeboden wordt in de verschillende Justitiële Jeugdinstellingen (JJI's) in Nederland.

Ze stelden vast dat de cursussen 3 grote overeenkomstige doelstellingen hebben:

1. Vergroten van het inzicht van deelnemers in de gevolgen van (eigen) criminaliteit voor (directe en indirecte) slachtoffer, empathie (gaan) ervaren voor slachtoffers van misdrijven door het zich actief voorstellen van de gedachten en gevoelens van slachtoffers na een misdrijf.
2. Het bewerkstelligen van een toename van inzicht in het eigen delict en het nemen van verantwoordelijkheid voor eigen daden onder deelnemers. In de cursussen wordt hiermee bedoeld op het meer nemen van verantwoordelijkheid voor eigen daden in het algemeen als ook voor het eigen delict.
3. Deelnemers kennis en inzicht geven in de (on)mogelijkheden van het herstellen van materiële en immateriële schade ten gevolge van het delict. bv. in alle cursussen worden deelnemers geïnformeerd over de werking van herstelgerichte diensten.

Een 4de belangrijke doelstelling, die niet rechtstreeks met herstel te maken heeft maar die toch aan bod komt is het opbouwen van een veilig groepsproces en het creëren van vertrouwen als een belangrijke werkwijze om bovenstaande doelen te bereiken.

2.2.2. Herstelgerichte opleidingen en cursussen in Vlaanderen en Nederland

d) Slachtoffer in Beeld

Ook dichterbij huis vinden we herstelgerichte cursussen terug die zich richten op jongeren. In Vlaanderen betreft dit de Slachtoffer in Beeld/Zicht (SJB/Z) cursus. Dit programma, oorspronkelijk uitgewerkt voor meerderjarigen, werd stapsgewijs aangepast op maat van de minderjarigen (Lauwers, 2010). Het wordt intussen in Vlaanderen door de verschillende HCA-diensten aangeboden als leerproject, in samenwerking met de Gemeenschapsinstellingen. Op de campussen De Hutten en De Markt wordt de cursus Slachtoffer in Zicht aangeboden op de campussen van Ruiselede, Beernem en Wingene heet de cursus Slachtoffer in Beeld. De inhoud van deze cursussen zijn grotendeels dezelfde.

SIB/Z is een cursus voor een groep van zes jongeren die 5 tot 8 keer gedurende 2 uur samenkomen met een HCA begeleider. In deze cursus wordt er gewerkt en stilgestaan bij de feiten, maar de nadruk wordt hier gelegd op de gevolgen voor het slachtoffer. Het is een cursus waar er op een ervaringsgerichte manier gewerkt wordt doordat de deelnemende jongeren aan elkaar hun verhaal brengen. Het betreft dus geen schoolse cursus waar de focus enkel op het cognitieve aspect ligt (Lauwers, 2010). Zoals de naam aangeeft ligt het accent van deze cursus op de gevolgen en het verwerkingsproces voor de direct en indirecte slachtoffers van de feiten die de jongeren gepleegd hebben. De achterliggende reden van het plegen van de feiten komt slechts heel beperkt aan bod.

Begeleiders van de leefgroepen binnen de GI selecteren de jongeren bij wie ze de cursus nuttig achten, gezien het om een beperkt aantal plaatsen gaat. Het betreft steeds jongeren die een jeugd delict pleegden. Criteria die begeleiders hanteren zijn vaak ook de taalvaardigheid van de jongere, het kunnen functioneren in groep, en de afwezigheid van duidelijke aanwijzingen voor psychiatrische stoornissen; schade-inzicht wordt als wenselijk beschouwd. Deze jongeren nemen vervolgens deel aan een kennismakingsgesprek met de begeleiders van de HCA-dienst die de cursus zullen geven (Bodin et al. 2014).

Binnen dit leerproject wordt ernaar gestreefd om de jongere zoveel mogelijk inzicht te bieden in de gevolgen van hun delict voor het slachtoffer. Dit proberen de projectbegeleiders te bereiken door informatie op maat van de jongere mee te geven. Daarnaast wordt er gestreefd naar kennisvermeerdering en naar een bewustwordingsproces bij de minderjarige. Gedragsverandering binnen dit leerproject is geen must. In het leerproject worden verschillende methodieken gebruikt zoals stellingsspelen, slachtoffergetuigenissen, groepsgesprekken, etc. Op die manier wordt getracht jongeren enige basiskennis bij te brengen (Lauwers, 2010). De inhoud van de cursus begint vrij algemeen; naarmate de sessies volgen wordt er steeds meer gereflecteerd over het eigen delict en het eigen slachtoffer.

e) Dapper

In Nederland wordt in de JJI's de cursus DAPPER gegeven aan jonge-delict plegers. De cursus DAPPER is ontwikkeld voor jonge delictplegers en wordt vanaf 2015 uitgerold in de Nederlandse justitiële jeugdinrichtingen. DAPPER is opgezet als onderdeel van de basismethodiek YOUTURN: een standaardmethode voor de opvoeding en behandeling van strafrechtelijk geplaatste jongeren die in alle JJI's wordt gehanteerd en waarbij gebruikt wordt gemaakt van erkende gedragsinterventies (DJI, 2011). Binnen deze basismethodiek richt de module DAPPER zich vooral op het vergroten van het morele besef van jongeren.

DAPPER is een verplichte groepscursus die wordt gegeven aan alle jongeren direct na de eerste intakefase in de inrichting. Er is gekozen voor een verplicht karakter van de cursus om alle jongeren iets mee te geven over het onderwerp "slachtoffers en herstel". Men wil hierbij vooral de begripsvorming van jongeren over daders en slachtoffers en wat dat voor hen betekent laten toenemen (Zebel, et al., 2017). Enkel jongeren die niet in staat zijn om in een groep te functioneren of die de Nederlandse taal niet machtig zijn kunnen niet deelnemen.

De module kent in totaal negen wekelijkse bijeenkomsten, waarvan zeven gegeven door een gecertificeerde JJI-medewerker die opgeleid is in het geven van de cursus. In totaal duurt de cursus 8u. De eerste bijeenkomst is een kennismaking. Er is ook een bijeenkomst waarbij een ervaringsdeskundige in herstelbemiddeling een getuigenis brengt; en een bijeenkomst door een bemiddelaar van Perspectief Herstelbemiddeling. Er worden verschillende werkvormen aangeboden in de module, die alle als doel hebben om jongeren te laten nadenken over slachtoffers en de gevolgen van delicten voor anderen. Het doel van deze aanpak is om aansluiting te vinden bij het merendeel van de jongeren ondanks het feit dat deze zich op diverse wijzen aangesproken kunnen voelen. Een belangrijke werkwijze is dan ook dat de module algemeen begint (bijvoorbeeld de gevolgen leren benoemen van delicten voor slachtoffers), maar stapje voor stapje persoonlijker wordt (bijvoorbeeld het gaan betrekken van de gevolgen voor slachtoffers in het eigen oordeel over misdrijven). De link met de eigen feiten/delict wordt in elke sessie gemaakt. Omdat de cursus aan bod komt in kortverblijf, waar jongeren nog niet veroordeeld zijn richt de module zich niet op het confronteren van jongeren met hun daderrol en wat zij teweeg hebben gebracht bij slachtoffers; het is vooral een educatieve module die beoogt jongeren hun eigen problemen te laten verkennen en de gevolgen van criminaliteit voor anderen te laten begrijpen.

f) Vergelijking SIB & Dapper

We merken tussen de cursussen DAPPER en SLACHTOFFER IN BEELD zowel gelijkenissen als verschillen op. De grootste gelijkenis omvat de doelstelling van beide cursussen. Beide focussen op: het kunnen definiëren van begrippen als 'dader' en 'slachtoffer', de gevolgen van een misdrijf, empathie voor slachtoffers ontwikkelen, kennis over mogelijkheden tot herstel opbouwen, en eigen bereidheid en mogelijkheden tot herstel van het eigen delict verkennen. De manier om deze doelstellingen te bereiken is grotendeels dezelfde en omvat vergelijkbare methodieken. Een verdere gelijkenis is dat beide cursussen tijdens de eerste bijeenkomsten eerder algemeen en wat afstandelijker zijn maar ze stuk per stuk persoonlijker worden en de link meer leggen met het eigen delict.

Er zijn ook enkele verschillen. De cursus Slachtoffer in Beeld (21u) duurt aanzienlijk langer dan DAPPER (8u). Verder wordt de DAPPER-cursus gegeven door een medewerker van de organisatie zelf, Slachtoffer in Beeld wordt aangeboden door een

externe medewerker. Verder is DAPPER ook een aanbod dat verplicht is voor alle jongeren, bij Slachtoffer in Beeld worden er jongeren geselecteerd over leefgroepen heen om deel te nemen aan de cursus.

2.2.3. Wetenschappelijke evidentie van herstelgerichte cursussen.

Zoals reeds aangegeven is er slechts beperkt onderzoek terug te vinden naar de effecten van herstelgerichte cursussen. Er is nog maar relatief weinig onderzoek gedaan naar de effectiviteit van deze werkwijze om gestelde doelen te behalen in herstelgerichte cursussen in detentie. In wat volgt bespreken we de bevindingen uit de beschikbare studies.

De reeds vermelde studie van Zebel en collega's (2017) omvatte tevens een meta-analyse van 7 evaluatiestudies van herstelgerichte cursussen. Men besluit uit deze analyse dat er een duidelijk positief effect is op de kennis over en gevoeligheid voor de gevolgen van criminaliteit voor directe en indirecte slachtoffers. De analyse toonde ook aan dat er slechts beperkt effect is op het nemen van verantwoordelijkheid voor het eigen delict. Dit beperkte effect op de morele overtuiging van jongeren werd tevens aangetoond door Brugman & Van de Bos (2007). In hun studie gaf slechts een vijfde van de jongeren die deelnemen aan de cursus herstel opvoeden (een 'voorloper' van de DAPPER cursus), aan bereid te zijn om na de cursus over te gaan tot herstelbemiddeling met hun slachtoffer.

Verder blijkt er weinig onderzoek voorhanden over de vraag of een herstelgerichte cursus in gesloten context direct kan bijdragen tot het verminderen van het recidiverisico. In slechts één van de zeven evaluatiestudies werd onderzocht of een herstelgericht programma in detentie bijdroeg aan lagere recidivepercentages na detentie – en in deze studie bleek dat niet het geval. Wel kan gesteld worden dat de effecten van de herstelgerichte cursussen die naar voren komen in de zeven evaluatiestudies beschouwd kunnen worden als factoren die indirect het risico op het plegen van recidive kunnen verkleinen (Zebel, Vroom & Ufkes, 2017). Vaardigheden als bewuster om kunnen gaan met eigen (negatieve) gevoelens richting anderen en niet goed kunnen omgaan met eigen gevoelens komen aan bod tijdens dergelijke herstelgerichte cursussen. In het onderzoek van Baglivio en Jackowski (2015) worden deze geduid als een risicofactor voor het plegen van recidive.

Een klein onderzoek (n=25) van Wolthuis & Vandenbroucke in JJI Teylingereind in Nederland naar de effecten van Spreken over schuld (een andere voorloper van Dapper) stelde vast dat jongeren het na deelname aan de cursus minder moeilijk vonden om over hun delict te praten. Ze voelden zich meer verantwoordelijk voor het gepleegde delict en zij begrepen de impact van het delict op het slachtoffer. De onderzoekers stelden ook vast dat het volgen van de herstelgerichte cursus slechts een beperkt effect had op de houding en mening van de daders tegenover hun slachtoffer. De cursus werd achteraf door alle jongeren zelf als zeer positief gewaardeerd. Men bevroeg in deze studie ook professionals: zij bevestigden het positieve effect van de cursus op de jongens. Na het volgen van de cursus praatten jongeren erover in de groep, en ze waren er vaak trots op dat ze de cursus hadden gevolgd. Ook zagen de medewerkers dat jongeren meer verantwoordelijkheid namen voor hun gedrag. Men concludeerde dat vooral de combinatie van de cursus met andere pedagogische onderdelen binnen de instelling die zich breder focussen op het functioneren van de jongere bijdragen aan bewustwording en het probleemoplossend vermogen van de jongeren.

Daarnaast suggereert de literatuur ook dat het creëren van een veilig groepsklimaat en vertrouwen onder deelnemers belangrijk is voor het behalen van de gestelde doelen in de cursussen (Zebel, Vroom & Ufkes, 2017). Justitiële (jeugd)instellingen die worden gekenmerkt door een meer open groepsklimaat worden gekenmerkt door een hogere mate van empathie voor anderen onder jeugdige personen in geslotenheid, een actievere manier van omgaan met de detentie en met een sterkere motivatie om aan behandeling deel te nemen (Van der Helm et al., 2012, 2014). Vertaald naar herstelgerichte cursussen lijkt het bewerkstelligen van een veilig groepsproces en het creëren van vertrouwen dus een potentieel gunstige uitwerking te kunnen hebben voor het behalen van bovenstaande doelen.

Er werd verder één onderzoek terug gevonden (Laarhoven-Aaerts & De Winter, 2007) waarin de medewerkers werkzaam binnen jeugdzorg (begeleiders, juristen, psychiaters, ouders Etc.) bevroegd werden over hun perspectieven op herstelgerichte cursussen. Het onderzoek laat zien dat dergelijke initiatieven unaniem ondersteund worden. Het gedeelde motief wordt als volgt omschreven: *'Het zou goed zijn als we erin zouden slagen om een programma aan te bieden waarin*

aandacht is voor het delict, waarin een jongere geprikkeld wordt om daarin verantwoordelijkheid te nemen, en waarin samen met de jongere gewerkt wordt aan genoegdoening van het slachtoffer en/of de samenleving (Laarhoven-Aaerts & De Winter, 2007, p. 26).

2.2.4. Herstelgericht werken op individueel niveau

Er is zijn slechts weinig methodieken of praktijken terug te vinden in de literatuur die zich richten op herstelgericht werken op individueel niveau met jongeren in een gesloten context waar geen contact is met slachtoffers. Zoals reeds vermeld is het niet evident dat jongeren zich spontaan bezinnen over hun feiten en de gevolgen daarvan voor de direct betrokken partijen. Onderzoek toont aan dat jongeren vaak niet stilstaan bij de gevolgen voor slachtoffers en naaste omgeving (Wolthuis, 2009).

Er is evenwel behoefte om naast een algemenere herstelgerichte cursus in groep ook geïndividualiseerde hersteltrajecten mogelijk te maken, waarin de jongere leert over zijn eigen delict en de gevolgen voor anderen. En verder: hiermee ook aan de slag gaat en waar mogelijk verantwoordelijkheid neemt.

g) Herstel vanuit de cel (2007)

Een mogelijke tool om dergelijk individueel herstelproces (mee) vorm te geven is beschreven in het boek: 'Herstel Vanuit De Cel' (Daele en Vanhoeck, 2007). Het is een praktische uitwerking van herstel, geschreven voor volwassenen in detentie, en gericht op het individuele handelingsperspectief van persoon in geslotenheid. Het werkboek is bedoeld voor persoon in geslotenheid die aan de slag willen met de schadelijke gevolgen voor hun slachtoffer en willen zoeken naar welke stappen ze kunnen zetten om hiervoor verantwoordelijkheid op te nemen. Het boek bestaat uit een mentaal en praktisch 9 stappenplan/werkmodel dat is samengevat in 9 werkwoorden waar persoon in geslotenheid mee aan de slag kunnen. Er is ook een overkoepelend 10^e werkwoord: herstelgericht werken. Deze werkwoorden zijn steeds belangrijke stappen binnen een herstelproces (zie tabel 4). Elk hoofdstuk focust op een composite narrative (samengesteld verhaal) gelinkt aan een werkwoord. Een composite narrative gebruikt data van diverse levensverhalen van verschillende mensen. Men combineert de elementen uit de verschillende verhalen met als doel een herkenbaar geheel te bekomen. Via samengestelde verhalen kan men in één verhaal een algemeen representatief verhaal brengen over de ervaringen van mensen die 'emotionele waarheid' bevatten. Het wordt gedefinieerd als 'een authentieke weergave van gevoelstoestanden in plaats van een strikte naleving van de verhalende waarheid'. (Willis, 2018)

<p>1. <u>Herkennen</u> Lastige gevoelens en moeilijke situaties die aan de basis liggen van je misdrijf kunnen benoemen en leren inzien dat er ook andere manieren zijn daarmee om te gaan.</p>	<p>6. <u>Vervolledigen</u> Feiten niet ontkennen, minimaliseren of goedpraten maar volledig onder ogen zien en nadenken vanuit jouw perspectief en dat van alle andere betrokkenen evenals jouw slachtoffer en eventuele getuigen.</p>
<p>2. <u>Aanvaarden</u> Toegeven dat je strafbare feiten gepleegd hebt en bepaalde problemen hebt die aan de basis liggen van je misdrijf. Bewustwording van andere manieren daarmee om te gaan en daarbij hulp vragen en aanvaarden van anderen.</p>	<p>7. <u>Verplaatsen</u> Weten welke gevolgen je misdrijf kan hebben voor je slachtoffer en die gevolgen kunnen invoelen en praten over je misdrijf als het ware vanuit de positie van je slachtoffer.</p>
<p>3. <u>Beslissen</u></p>	<p>8. <u>Erkennen</u></p>

Keuze maken tussen verschillende mogelijkheden en de gevolgen van die beslissing of keuze aanvaarden ook als die minder aangenaam zijn en zoeken naar een gepaste manier om die uit te voeren, met betrekking tot je delict maar ook ten aanzien van je slachtoffer.	Respecteren dat strafbare feiten door je slachtoffer op een andere manier werden ervaren en dat het verhaal van je slachtoffer over de feiten anders maar even geldig is als jouw versie van de feiten.
4. <u>Verantwoorden</u> Verantwoording afleggen door te zoeken naar achtergronden en motieven bij het plegen zonder deze als excuus te gebruiken en verantwoordelijkheid opnemen in heden en toekomst door met de inzichten over je misdrijf en de situatie van je slachtoffer op gepaste manier aan de slag te gaan	9. <u>Spijten</u> verwijst naar een rouwproces dat je doormaakt omdat je beseft dat je iemand schade berokkend hebt die niet meer ongedaan gemaakt kan worden. Gaat verder dan voelen: tonen doordat je in het bijzijn van anderen toont dat je spijt hebt.
5. <u>Vertalen</u> Van schuld- en schaamtegevoelens; die toelaten en er niet van wegdraaien maar aangrijpen als motor om te doen wat je te doen staat: verantwoordelijkheid opnemen en proberen de gevolgen van je daden te herstellen.	10. <u>Herstelgericht werken</u> Betekent dat je bereid bent om zorgvuldig aandacht te besteden zowel aan de schade die je berokkend hebt als aan het daadwerkelijk herstel van die schade ten aanzien van alle betrokkenen. Dat kan op elk moment na het misdrijf, dus ook in de gevangenis, zowel voor als na de veroordeling.

Tabel 4: Werkwoorden binnen herstel (Daele & Vanhoeck, 2007)

Ieder hoofdstuk begint met een persoonlijke getuigenis waarin een fictieve dader vertelt over de strafbare feiten die hij gepleegd heeft. Dit kan over verschillende soorten feiten gaan, zoals diefstal, geweld, drugsmisbruik, inbraak, doodslag. Daarna volgt steeds een brief van een persoon die in het leven van de dader een speciale rol speelt. Dat kan een geliefde, een kind, een leraar, een ouder, een buurman, een pastoor/religieuze begeleider, of zelfs een slachtoffer van de dader zijn. Deze persoon schrijft de persoon in geslotenheid een brief met de bedoeling hem/haar uit te nodigen om na te denken over wat er gebeurd is. Ten slotte volgt bij ieder hoofdstuk een werktekst met enkele opdrachten en vragen. De werkteksten zijn opgebouwd rond de werkwoorden die worden beschouwd als belangrijke stappen in het herstelproces, bijvoorbeeld herkennen, aanvaarden, verantwoorden, verplaatsen... De jongere wordt uitgenodigd om actief na te denken en concreet te oefenen. Daarom eindigt iedere werktekst met een aantal opdrachten. De opdrachten gaan niet enkel over de getuigenis van de dader of de brief maar leggen ook steeds de link met het eigen misdrijf en de eigen slachtoffer(s).

h) Positief project

Met het nieuwe jeugddelinquentierecht kwam er ook de mogelijkheid tot het uitwerken van een Positief project. Het Positief project betreft een nieuw aanbod in het reageren op jeugddelinquentie. Het geeft een jongere en zijn omgeving de kans om zelf een plan uit te werken met voorstellen en acties om te reageren op een delict. Door stil te staan bij de gevolgen van het delict voor een slachtoffer en voor de samenleving wordt er gezocht welke acties herstellend kunnen zijn. Daarnaast dient hij/zij na te denken over wat er nodig is om te vermijden dat hij/zij in de toekomst opnieuw betrokken geraakt bij delicten. Binnen het ontwikkelen van het herstelplan staat de inzet van de jongere centraal. Hij of zij kan er bv. voor kiezen zich in te zetten als vrijwilliger, te werken aan nuttige vrijetijdsbesteding, of beloftes te maken rond zijn/haar gedrag. Het positief project is bij de HCA-diensten nog volop in ontwikkeling maar is zonder meer inspirerend bij het denken over herstel.

2.3. Conclusie werkpakket 1

In het eerste werkpakket van het onderzoek werd de huidige evidence- en practice informed kennis in het werken rond herstel van delicten in kaart gebracht. De oorsprong van het herstelgerichte denken alsook hoe het herstelgericht zich de laatste decennia ontpopte als centraal begrip in het recht voor volwassenen en het jeugdrecht werd toegelicht. In de literatuur zijn verschillende theoretische modellen beschikbaar, zoals de herstelpiramide (Decklerk, 2015) en de hersteldriehoek. Verder zijn er een aantal groepsgerichte interventies, waaronder Slachtoffer in Beeld en Dapper die gericht zijn op het vormgeven van herstelgericht werken in de praktijk. Er zijn ook methodieken en praktijken die bruikbaar kunnen zijn voor individueel werken met jongeren rond herstel, waaronder het werkboek 'Herstel vanuit de cel' (Van Deale & Vanhoeck, 2007) en andere praktijken die kunnen helpen om herstel en inzicht bij de jongere en zijn omgeving vorm te geven. In tabel 5 brengen we kort een aantal sterktes, zwaktes, opportuniteiten en uitdagingen in overzicht. Deze worden erna meer toegelicht.

Sterktes	De Herstelpiramide biedt een integraal theoretisch kader dat herstel op verschillende niveaus situeert.
	De principes van herstelgericht werken sluiten goed aan bij de missie en visie van de GI.
	Er bestaan reeds concreet uitgewerkte pakketten voor het werken rond herstel op groepsniveau die ook in de GI bruikbaar zijn.
Zwakten	Er is slechts vandaag slechts weinig onderzoek voorhanden over herstelgericht werken bij jongeren in een gesloten context.
	Afwezigheid van slachtoffer
	Er zijn hiaten in de literatuur: zo is er bijvoorbeeld (vaak) geen aandacht voor genderverschillen en/of jongeren met specifieke ondersteuningsnoden.
Opportuniteiten	Inzet op herstel biedt kansen tot het nemen van verantwoordelijkheid en tot groei binnen de gesloten context.
	Inzet op herstel legt de focus op de schade van het delict en de betrokken actoren, niet op het gedrag van de jongere binnen zijn verblijf; de focus ligt 'buiten de muren'.
	Onderzoek toont aan dat inzetten op slachtofferbewustzijn, empathie en inzicht in gevolgen van feiten bij jongeren die een jeugddelict pleegden noodzakelijk is.
Bedreigingen	Een herstelgerichte en slachtofferbewuste focus op het delict van de jongere dient geënt te zijn op een interne herstelgerichte organisatiecultuur in het algemeen en een herstelgerichte houding van begeleiders specifiek.

Tabel 5: Analyse literatuur herstelgericht werken

a) Sterktes

De **herstelpiramide** van Deklerck (2015) biedt een **integraal theoretisch kader** dat herstelrecht en herstelgericht werken op verschillende niveaus van de werking binnen de GI situeert. Dit model legt de focus op herstel rond de feiten enerzijds, maar ook op herstel binnen de bredere context van die feiten anderzijds. Door herstel op te delen in vijf niveaus (conditionerende context, leefkwaliteitsbevordering, herstelondersteuning, secundair herstel en primair herstel) wordt duidelijk dat er voor herstel nood is aan vertrouwen en een veilig klimaat; dat herstel van het eigen leven nodig is om

herstel naar slachtoffers mogelijk te maken; en dat men dient in te zetten op de oorzaken van de feiten en deze dient aan te pakken. Verschillende praktijken in de GI zoals bv. het inzetten op een positief leefklimaat, het streven naar een goede werkrelatie met jongeren, het bespreken van conflicten volgens de LSCI-methodiek, het inzetten op delictgericht werken (vanuit RNR-M), kunnen in de herstelpiramide worden gesitueerd. Deze kan bijgevolg als kapstok dienen in het verder ontwikkelen van een herstelgericht aanbod in de GI. Breder kunnen we, na evaluatie van de literatuur omtrent herstel, besluiten dat de **principes die de kern vormen van herstelgericht werken** zoals het zoeken naar verbinding, het inzetten op sterktes, kansen schenken tot opnemen van verantwoordelijkheid, respect en solidariteit, nauw **aansluiten bij de principes van verschillende gangbare kaders** die reeds geïmplementeerd werden in de GI, zoals het RNR-M. Tot slot **maakte de studie duidelijk dat er uitgewerkte pakketten bestaan** (zoals Dapper, Slachtoffer In Beeld) die deels herstelgericht en slachtofferbewust werken **op groepsniveau** kunnen vormgeven. Het feit dat de cursus Slachtoffer in Beeld in het verleden reeds gegeven werd in de GI maakt dat deze ook binnen de gesloten context relevant en bruikbaar is.

b) Zwaktes

De belangrijkste conclusie van dit werkpakket is dat er vandaag slechts weinig onderzoek is gedaan naar herstelgericht werken met jongeren binnen een gesloten context. Zo zijn er bv. weinig specifieke methoden om individueel met jongeren herstelgericht op weg te gaan. Groepsinterventies richten zich vaak eerder tot slachtofferbewust werken en kunnen fundamenteel niet als 'herstel' gezien worden. **Een grote uitdaging** voor het implementeren van herstel rond schade van het delict bij jongeren is de **afwezigheid van het slachtoffer**. Het bespreekbaar maken van slachtoffer- en herstelthema's in een gesloten context is niet eenvoudig. Het gesloten verblijf in de begeleidingsmodule heeft vaak tot gevolg dat het moeilijker wordt om te kijken naar de gevolgen die het misdrijf heeft gehad voor de verschillende betrokken partijen. Verder heeft de GI geen mandaat om het slachtoffer te betrekken in gesprekken of bemiddeling. In de meeste herstelgerichte modellen en praktijken speelt het slachtoffer naast de dader en de gemeenschap evenwel een cruciale rol. Hierdoor zijn vele methodieken niet of indirect bruikbaar binnen de werking van de GI. Er zijn evenwel **verschillende methoden en praktijken die inzetten op slachtofferbewustzijn bij jongeren, hen meer inzicht bieden in de gevolgen van feiten op verschillende vlakken en voor verschillende betrokkenen, en die hen ondersteunen in het opnemen van verantwoordelijkheid**. In dit proces dient er maximaal rekening gehouden te worden met de verschillende ervaringen, achtergronden, sterktes en beperkingen van de jongere en zijn context. **De GI kan een belangrijke rol spelen in het motiveren van jongeren en hen inleiden in wat herstel en het proces daar naartoe voor zichzelf, voor het slachtoffer en voor anderen kan betekenen.** Verder stelden we **enkele hiaten in de literatuur** vast over herstelgericht werken in gesloten context. Zo is er over het algemeen nog maar weinig onderzoek uitgevoerd naar herstelgericht werken met jongeren. Veel literatuur handelt over **herstel bij volwassenen**, en veel van de gehanteerde praktijken zijn vaak aangepaste programma's die initieel ontwikkeld werden voor volwassenen in detentie. Verder zien we dat er weinig of **geen onderzoek is naar genderverschillen** in herstelrechtelijk werken. Mogelijks heeft dit te maken met het feit dat er veel minder beschikbare plaatsen voor meisjes dan voor jongens zijn. Tot slot is er slechts **weinig onderzoek** naar herstel van schade van delicten **in het werken met jongeren met een lage emotionele ontwikkeling of die andere ondersteuningsnoden hebben (bv. omwille van een verstandelijke beperking)**.

c) Opportuniteiten

Literatuur wijst op de **meerwaarde van herstel binnen een gesloten context**. Herstelrecht ontstond initieel vanuit het doel slachtoffers en daders dichter bij elkaar te brengen, vaak als alternatief voor een straf of vrijheidsberoving. Hoewel op het eerste gezicht misschien paradoxaal kan herstel ook binnen geslotenheid een meerwaarde zijn. Door herstel bij de jongeren in de GI te brengen ontstaat voor hen ook de kans om zich hierin te verdiepen en hen mogelijks te motiveren tot verantwoordelijkheid en actie. De pedagogische ruimte binnen geslotenheid biedt een kader om actief op weg te gaan met de jongere. Geslotenheid sluit herstel dus niet uit, er dient dan ook gezocht te worden naar een maximale integratie van het herstelconcept binnen een vrijheidsberovende setting (Aertsen, 2004). Inzetten op herstel betekent inzetten op re-integratie in de maatschappij. Onderzoek toont aan dat geslotenheid vaak de betrokkenheid op de buitenwereld, en dus

ook op het slachtoffer doet dalen. Peters (1992) schrijft dat mensen in geslotenheid de kans moet krijgen om problemen, mislukkingen, inclusief zijn gevoelens in verband met gepleegde feiten (schuldgevoelens of gebrek daaraan), te kunnen uiten. Een verblijf die deze confrontatie afschermt of onmogelijk maakt, vervreemdt een mens van zijn persoonlijke en maatschappelijke geschiedenis en biedt een substituut-wereld aan waarin institutioneel-subculturele waarden en betekenissen de bovenhand halen. Het is daarom belangrijk in zetten op verbinding met de buitenwereld en de context van de jongere. Herstelgericht werken legt de focus buiten de muren, op de schade die daar ontstond voor ouders, slachtoffer en de bredere omgeving. **Door te kijken met een herstelgerichte bril, kijkt men steeds met een brede blik 'over de muren' van de GI.** Tot slot toont de beperkt beschikbare literatuur aan dat inzetten op slachtofferbewustzijn bij jongeren die feiten pleegden een noodzaak is, daar bij hen vaak sprake is van een gebrekkige gewetensontwikkeling (Le Sage, 2004).

d) Bedreigingen

Hoewel in dit onderzoek de focus ligt op herstelgericht werken rond de schade van het delict tonen de theorieën van het herstelrecht en herstelgericht werken aan dat primair herstel (herstel naar het slachtoffer toe) pas mogelijk is als ook op onderliggende niveaus (zoals beschreven in de herstelpiramide) ingezet wordt. De jongere en de feiten kunnen niet los gezien worden van verhaal en context van deze jongere. Decklerk (2015) toont met zijn herstelpiramide aan dat **een herstelgerichte en slachtofferbewuste focus gericht op het delict van de jongere (primair herstel) dient geënt te zijn op een interne herstelgerichte organisatiecultuur die uitgaat van sterktegericht werken, actieve verantwoordelijkheid, solidariteit, respect en ontmoeting (leefklimaatbevordering, herstelondersteuning en secundair herstel).** De manier waarop opvoeders, begeleiders en trajectcoördinatoren in relatie gaan met de jongeren binnen de gemeenschapsinstelling dient model te staan voor het herstelproces dat de jongere individueel doorloopt in het opnemen van verantwoordelijkheid voor de schade die hij veroorzaakte bij het slachtoffer, zijn ouders en eigen omgeving, en de bredere maatschappij.

3. Werkpakket 2: Ervaringen rond herstelgericht werken van medewerkers binnen HCA en GI.

3.1. Methodologie

Om meer zicht te krijgen op hoe doelgericht werken rond herstel in (1) individuele forensische begeleiding van de jongere en/of context; en (2) groepsgericht werken, momenteel in de GI vormgegeven en ervaren wordt, werden 30 interviews met stakeholders uit de HCA-diensten en de GI georganiseerd (opvoeders, trajectcoördinatoren, coördinatoren (zie tabel 4) Er werd gestreefd naar een zo divers mogelijke steekproef via purposeful sampling (Palinkas et al., 2013). Dit is een veelgebruikte techniek binnen kwalitatief onderzoek om informatierijke cases te identificeren en selecteren (Patton in Palinkas et al., 2015). Er werd gestreefd naar een variatie in functies. Zo waren 4 respondenten gelinkt aan de werking van de HCA-diensten. Het ging hier hoofdzakelijk om coördinatoren, die binnen een provincie een team van bemiddelaars en mediators aansturen die herstelgerichte maatregelen uitvoeren en opvolgen. Ook een beleidsmedewerker van Agentschap Opgroeien die de samenwerking met de HCA-diensten opvolgt werd geïnterviewd. Vanuit de GI waren er 26 respondenten, Het ging om begeleiders, directieleden, contextmedewerkers, trajectcoördinatoren en leerkrachten van de 5 verschillende campussen. Voor de semigestructureerde interviews werd een topiclijst opgesteld (zie bijlage 2) met enkele richtvragen per thema. Er werd gestart met een informele vraag gevolgd door uitleg over het onderzoek. In het interview kwamen meer algemene vragen aan bod als: 'Wat is uw visie op de werking van de GI?', 'Hoe probeert u zelf deze visie te realiseren' als specifieke vragen over herstelgericht werken, bv. 'Hoe zou u het vinden zelf aan de slag te gaan met herstel' en 'Wat vindt u van de herstelgerichte cursussen waarbij jongeren nadenken over slachtoffers'. Een deel van de interviews vonden online plaats. De duur van de interviews varieerde van 23 tot 75 minuten.

In dit werkpakket werden ook enkele documenten geanalyseerd. Documentanalyse is een systematische procedure voor het beoordelen of evalueren van documenten, zowel gedrukt als elektronisch (computer gebaseerd en via internet verzonden) materiaal. (Corbin & Strauss, 2008). Deze schriftelijke data werd aangeleverd door de respondenten van de semi-gestructureerde interviews indien dit interessant bleek voor het onderzoek. Dit omvatte onder meer handleidingen van herstelgerichte cursussen, infomateriaal rond herstel voor jongeren, PowerPointpresentaties van herstelgerichte vormingen, taken en oefeningen aangaande herstel, etc.

Er werd in het onderzoeksvoorstel ook gepland om een aantal jongeren te bevragen over hun ervaringen rond herstelgericht werken in groep. Zoals reeds aangegeven werden er omwille van de corona-maatregelen het afgelopen jaar geen groepsactiviteiten ingericht rond herstel (zoals Slachtoffer in Beeld of Slachtoffer in Zicht). Begeleiders van alle campussen gaven aan dat er geen jongeren aanwezig waren die deze herstelcursus doorliepen. Het was dus niet mogelijk hen over dergelijke ervaringen te bevragen.

De studie werd goedgekeurd door de Ethische Commissie van de de Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen, Universiteit Gent. Alle respondenten ondertekenden een informed consent formulier.

	Organisatie	Afdeling	Functie	# jaar Ervaring in functie
1	HCA	Limburg	Coördinator	20 - 25
2		Antwerpen	Coördinator	5 - 10
3		West-Vlaanderen	Coördinator	20 - 25
4		Opgroeien	Beleidsmedewerker	10 - 15
5	GI	Ruiselede	Directie	5 - 10
6			Campusverantwoordelijke	10 - 15
7			Trajectcoördinator	15 - 20
8			Begeleider	17 - 20
9			Begeleider	5 - 10
10			Contextbegeleider	15 - 20
11		Wingene	Contextbegeleider	25 - 30
12			Begeleider	5 - 10
13			Begeleider	5 - 10
14			Begeleider	10 - 15
15		Beernem	Contextbegeleider	15 - 20
16			Begeleider	5 - 10
17			Begeleider	5 - 10
18			Trajectcoördinator	20 - 25
19		De Markt	Directie	5 - 10
20			Begeleider	5 - 10
21			Begeleider	10 - 15
22			Begeleider	5 - 10
23			Trajectcoördinator	0 - 5
24			Contextbegeleider	10 - 15
25			Leerkracht	10 - 15
26		De Hutten	Begeleider	5 - 10
27			Begeleider	10 - 15
28			Begeleider	5 - 10
29			Trajectcoördinator	0 - 5
30			Leerkracht	5 - 10

Tabel 6: Respondenten Interviews werkpakket 2

De interviews werden woordelijk getranscribeerd; in de citaten opgenomen bij de resultaten werd expliciete spreektaal aangepast om devaluatie van de quotes te vermijden. De data werd middels een thematische analyse in NVivo geanalyseerd. Deze methode maakt het identificeren, analyseren en rapporteren van patronen in tekstuele data

mogelijk. Zo bekomt men na analyse enkele algemene thema's (Braun & Clarke, 2006). Er werd gewerkt met een combinatie van deductieve en inductieve analyse. Voor het stuk deductieve analyse steunden enkele codes op de drie graden van opvoedingsstrategieën in de forensisch orthopedagogische ruimte, een theoretisch kader dat in de werking van de GI gehanteerd wordt. Een ander deel van de analyse was data-gedreven. Door het transcriberen van de interviews raakte de onderzoeker bekend met de data. Op basis van deze kennis werden enkele initiële codes geselecteerd. Hierna werden 3 transcripten doorwerkt. Hieruit kwamen enkele hoofdthema's naar voren; binnen deze thema's kwamen ook enkele subthema's naar voren (zie tabel 6).

Thema	Subthema	Definitie
(Herstelgericht) Werken binnen de forensisch orthopedagogische ruimte	Individueel	Hoe wordt in de GI gewerkt op specifiek, algemeen en leefklimaat niveau binnen de forensisch orthopedagogische ruimte? Waar komt herstel hierin aan bod en wat zijn knelpunten die medewerkers ervaren. Wat zijn mogelijke 'good practices' die kunnen geïmplementeerd worden?
	Groep	
	Leefklimaat	
Kennis over en visie op herstelgericht werken		Hoe kijken medewerkers naar het begrip herstel en wat is hun kennis over deze thematiek?
Samenwerking HCA en GI		Hoe ervaren medewerkers de samenwerking tussen de gemeenschapsinstelling en de HCA diensten?
Randvoorwaarden	Noden jongeren	Wat zijn belangrijke randvoorwaarden die in acht moeten genomen worden in het werken rond herstel met jonge delict plegers?
	Neutraliteit	
	Expertise	
	Tijd & middelen	

Tabel 7: Thema's en subthema's werkpakket 2

3.2. Resultaten

3.2.1. Werken binnen een forensisch orthopedagogische ruimte

Hoe wordt in de GI gewerkt op specifiek, algemeen en leefklimaat niveau binnen de forensisch orthopedagogische ruimte? Waar komt herstel hierin aan bod en wat zijn knelpunten die medewerkers ervaren. Wat zijn mogelijke 'good practices' die kunnen geïmplementeerd worden?

De eerste vraag van het interview ging in op wat volgens de participanten de functie van een gemeenschapsinstelling is en wat deze dient te betekenen voor jonge-delictplegers. In de antwoorden kwamen 3 functies terug. Als eerste gaven de meeste respondenten aan dat de GI volgens hen een plaats dient te zijn waar jongeren tot rust kunnen komen en de "pauzeknop" even kunnen induwen om van daaruit te werken aan zichzelf. Ten tweede zien medewerkers de GI als een plaats waar men jongeren terug op het rechte pad probeert te krijgen door in te zetten op hun sterkten en talenten en samen met hen op weg te gaan; dit met als doel recidive in de toekomst te vermijden. Een derde en laatste functie die terugkwam was die van het beschermen van de maatschappij en een antwoord bieden op onrecht. Enkele respondenten spraken ook over het schokeffect dat de GI kan hebben op sommige jongeren. De beroving van hun vrijheid als reactie op hun delict wordt volgens hen door de jongeren ervaren als een zware straf.

De functie van een voorziening als de GI is om terug een stabiele basis te creëren. We houden dan rekening met de levensdoelen en krachten en noden van de jongere en bieden hierin ondersteuning. Maar we werken vooral aan een stabiele basis. Soms is dit met de ouders, soms is dit een andere voorziening. En we werken terug naar de maatschappij met als doel de jongere sterk genoeg te maken en recidive te beperken.

Hierna werd doorgevraagd op hoe men deze functie probeert te realiseren. Alle respondenten spraken hierdoor in meer of mindere mate over de pedagogisch forensische werking binnen de GI. Ook de theoretische kaders die daarbij gebruikt worden, zoals het begeleidingsmodel dat gebaseerd is op een integratie van het GLM en RNR-model, en hun eigen begeleidershouding kwamen hierin aan bod. Om het overzicht te bewaren werden de praktijken ingedeeld volgens de drie graden van opvoedingsstrategieën: het leefklimaat, groepsniveau en het individuele niveau. In de interviews werd verder doorgevraagd op het thema herstel met als doel de herstelgerichte activiteiten die vandaag aanwezig zijn in de GI te identificeren. Ook deze praktijken werden ingedeeld volgens deze drie niveaus.

3.2.2. Eerste Graad: Leefklimaat

a) Algemeen

In de interviews werd gevraagd naar het leefklimaat binnen de leefgroepen en activiteiten die het klimaat vormgeven. Begeleiders benoemen een goed leefklimaat als een veilige, rustige en gestructureerde omgeving die het mogelijk maakt op een fijne manier samen te leven. Respondenten geven aan dat er de laatste jaren meer aandacht is voor het leefklimaat binnen de leefgroepen.

De bevroegde opvoeders geven aan dat een aantal elementen hierin centraal staan. Een duidelijke dagstructuur en goede afspraken zorgen voor rust bij de jongeren. Elke dag 3 keer samen eten, vaste lesmomenten, samen sporten en vrije tijd beleven. Duidelijke afspraken maken aan het begin van elk tijdsblok is hierin ook van belang. Elke dag zijn er momenten die verbinding mogelijk maken, bv. samen eten, samen sporten, koken, tv kijken of een gezelschapsspel spelen. Enkele opvoeders benadrukken dat het belangrijk is een huiselijke sfeer te bekomen. Een opvoeder gaf ook het belang van kleine gebaren aan die het leefklimaat bevorderen zoals het vieren van verjaardagen, of het schrijven van een handgeschreven kaartje om een jongere succes te wensen.

Het samenleven op zich is een meerwaarde maar ook een uitdaging voor onze jongens. Er is tijd nodig om elkaar te leren kennen en jongeren terug gewend te maken aan een normale dagstructuur: samen eten, naar school gaan, vrijetijdsmomenten etc. Pas als jongeren die rust gevonden hebben is er een goeie basis om langzaam aan hun noden te werken.

- Begeleider campus Beernem

Ten tweede benadrukken verschillende respondenten het belang van de begeleidershouding. Dit is van belang in zowel het leefklimaat als het individueel werken met jongeren. Men geeft aan dat een vertrouwensrelatie opbouwen met jongeren, door zorgend en nabij te zijn, belangrijk is. Inzetten op krachten van de jongere en relatie staat hierin centraal. Alle begeleiders geven aan dat ze dicht bij de jongere willen staan, een open en transparante houding wensen aan te nemen en steeds in gesprek gaan als zich daar een kans toe stelt. Daarnaast is het ook belangrijk jongeren te begrenzen waar nodig en hen op gemaakte afspraken en regels te wijzen. Samengevat geeft men aan dat een begeleider een respectvolle empathische en dynamische houding hanteert die inzet op dialoog en schippert tussen zorg, interactie, ondersteuning en begrenzing.

Naast de dagelijkse activiteiten gaven opvoeders enkele voorbeelden van activiteiten die bijdragen tot het creëren van een positief leefklimaat. Een begeleider vermeldde het belang van een gedeelde evaluatie na elk dagdeel dat gericht is op het versterken van de groepssfeer: jongeren bedanken elkaar voor het moment en geven elkaar een compliment. Een meer gestructureerd moment is de bewonersraad, waarop alle jongeren in de leefgroep in gesprek gaan. De inhoud van de bewonersraad blijkt echter sterk afhankelijk van leefgroep tot leefgroep. Sommige leefgroepen gebruiken dit moment om in gesprek te gaan over hoe iedereen zich voelt. Soms komen ook moeilijk bespreekbare thema's aan bod tijdens deze gesprekken.

Één keer per week zetten we 's avonds alle jongens in een cirkel met de 2 opvoeders bij. Beginnen met een paar dynamics en hebben het daarna over de sfeer in de leefgroep. Soms komen dan ook zwaardere thema's aan bod zoals 'wat is iets waar je spijt van hebt' of 'als je iets anders kon doen in het verleden wat zou het dan geweest zijn'.

- *Begeleider Campus Ruiselede*

Andere begeleiders geven aan dat de bewonersvergadering eerder een praktische invulling krijgt en er samen beslist wordt welk eten er de komende dagen zal besteld worden en wie welke huishoudelijke taken op zich neemt. Verschillende begeleiders geven echter aan dat er meer in groep zou kunnen gepraat worden over het leefklimaat en ervaren ze een gebrek daaraan als een gemis.

Een bewonersraad zou volgens mij zoveel meer kunnen zijn dan dat praktische, maar we zijn nog erg zoekende daarin, er is daar nog veel verbetering in mogelijk, denk ik

- *Begeleider Campus Wingene*

b) Met focus op herstel

Uit de gesprekken met opvoeders blijkt dat het herstelgericht werken op dit niveau zich hoofdzakelijk richt op de omgang met conflicten tussen jongeren. Na een conflict probeert men steeds aan herstel te doen met alle betrokkenen. De meerderheid van de respondenten geeft aan dat hierin de laatste jaren een sterke groei is gemaakt. De meest gebruikte methodiek voor conflicthantering is Life Space Crisis intervention waarin men tijd maakt om de beleving van de verschillende betrokkenen te bespreken en er in de laatste stap van de interventie ook ruimte is voor herstel.

Vroeger ging men al sneller over naar straffen, en dan was het van 'zet hem een dag in afzondering' en daarna kwam er dan een 'sorry' en daarmee was de kous af. Nu gaat iedereen meer inzetten om dat LSCI-gewijs te doen, een tijdlijn van het conflict op te maken en daarna ook dat herstel met de jongere te doen.

- *Begeleider Campus Wingene*

Een trajectcoördinator gaf ook aan dat er bij ernstige conflicten soms beroep werd gedaan op een neutrale derde die dienst doet als moderator. Enkele opvoeders gaven aan vaak te werken met de methode van de 4 herstelgerichte vragen: Wat is er gebeurd? Wat voel je daarbij en hoe zou de andere zich voelen? Wat heb jij gedaan? Hoe kan je het herstellen? Slechts een minderheid (n=3) geeft aan dat de conflicthantering binnen hun leefgroep nog onvoldoende is uitgewerkt.

3.2.3. Tweede Graad: Groepsniveau

a) Algemeen

Uit de interviews konden we enkele groepsgerichte activiteiten met een duidelijk omschreven werkwijze onderscheiden. Op alle campussen zijn er leergroepen aanwezig. Deze gaan wekelijks door en focussen op het sterker maken van jongeren binnen een bepaalde thematiek. Medewerkers vermelden een leergroep rond agressie, identiteit, druggebruik, ervaringsleren en Slachtoffer in Beeld. Deze werken direct of indirect op de persoonlijkheidsontwikkeling van de jongere. In overleg met de jongere wordt besloten welke leergroep nuttig is. Tijdens de Covid-19 pandemie was de GI genoodzaakt de leergroepen te schrappen. Omwille hiervan ontwikkelden er zich evenwel initiatieven waarbij opvoeders op de leefgroep zelf aan de slag gingen rond deze thema's. De inhoud van deze sessies werd gekozen op basis van de noden in de leefgroep op dat moment.

Naast deze leergroepen zijn er, afhankelijk van campus of module, nog een aantal groepsgerichte activiteiten die aan bod kwamen tijdens de interviews. Opvoeders van de Hutten en De Markt gaven aan dat er elke week in de leefgroep sessies doorgaan die inhoudelijk ingaan op één van de 7 criminogene factoren uit het sterktegericht What Works-model: school, vrienden, vrije tijd, middelenmisbruik, herstel, persoonlijkheid en antisociale attitudes. Dit aanbod is niet aanwezig in de

Zande. Verder wordt er binnen de module kortverblijf de eerste 7 dagen gewerkt met EQUIP, een programma waarin antisociaal en delinquent gedrag besproken worden en waarin jongeren verantwoordelijkheid leren te dragen voor hun eigen handelen, met behulp van een groep leeftijdgenoten. Medewerkers waren zeer enthousiast over deze vorm van werken: door het intensieve werken met jongeren geven ze aan meer en waardevolle info te bekomen om vanuit verder te werken.

Ik denk soms 'wat wij op 5 dagen wisten in kortverblijf van een jongere, dat wisten we soms na maanden in langverblijf nog niet als ze vertrokken' en dat is gewoon omdat er niet op ingezet wordt. In kortverblijf wordt er inhoudelijk veel intensiever gewerkt met de jongeren, dat zou ook meer moeten gebeuren in begeleidingsleefgroepen denk ik.

- *Begeleider Campus Wingene*

Tot slot gaven enkele leerkrachten aan dat het onderwijs ook bijdraagt aan de sociaal emotionele ontwikkeling van de jongeren en dit een belangrijk facet is van de werking in de GI. Jongeren gaan in groep elke dag naar de les. Naast de focus op onderwijs en is er tijdens de lessen ook veel aandacht voor sociale vaardigheden en de attitude van de jongeren.

Hier in de GI ben je als leerkracht maar 20% van je tijd aan het lesgeven hoor, de andere 80% procent is eigenlijk opvoeden. Nu ik denk ook dat dit net het belangrijkste is, die attitude en sociale vaardigheden proberen bijbrengen aan die gasten. Als ze dat kunnen dan gaan ze sterker in hun schoenen staan in het gewone onderwijs hierbuiten.

- *Leerkracht Campus De Markt*

b) Met focus op herstel

De belangrijkste activiteit op groepsniveau die inzet op herstel is de leergroep Slachtoffer in Beeld die op alle campussen wordt aangeboden. Naast deze leergroep konden we ook enkele lokale en kleine praktijken identificeren.

b.1. Slachtoffer in Beeld

Respondenten werden bevraagd over hun ervaringen met de leergroep Slachtoffer in Beeld. Deze leergroep wordt om de 3 maand georganiseerd door de HCA-diensten binnen in de GI. De meeste respondenten van de GI kenden de leergroep Slachtoffer in Beeld. Velen van hen zijn evenwel minder bekend met de inhoud die tijdens deze leergroep aan bod komt. Slechts 1 respondent had zelf al een sessie bijgewoond. De meeste medewerkers konden wel aangeven dat de leergroep gericht is op het versterken van slachtofferbewustzijn en het werken aan herstel. Enkele medewerkers gaven aan dat ze rollenspelen, zoals dit aan bod komt tijdens de leergroep, een zeer waardevolle methodiek vinden voor de jongeren.

Begeleiders gaven aan dat ze de meerwaarde van Slachtoffer in Beeld sterk zien voor de jongeren in hun leefgroep. Ze merken op dat jongeren vaak slechts beperkt de gevolgen van hun delict kunnen inschatten. Men geeft ook aan dat het huidige aanbod vaak te beperkt is, omdat er per leertraject slechts 6 jongeren kunnen deelnemen.

Ja ik denk dat we zeker vragende partij zijn om die leefgroep meer te laten doorgaan. Die leergroep zou eigenlijk iets moeten zijn dat constant doorgaat en niet maar 3 of 4 keer per jaar. Het gaat ook steeds maar om 6 jongeren per keer, eigenlijk is dat te weinig.

- *Contextbegeleider Campus De Markt*

De antwoorden op de vraag 'zou het goed zijn als de cursus intern aangeboden wordt' waren verdeeld. Een deel van de deelnemers zag hier een meerwaarde in. De vaakst aangehaalde redenen waren dat deze leergroep frequenter zou kunnen aangeboden worden aan jongeren. Volgens één opvoeder zou het ook de transfer naar de dagelijkse werking bevorderen. Verder geeft men aan dat het handig zou zijn dat er collega's binnen de GI zijn die op regelmatige basis met herstel aan de slag gaan. Zij kunnen andere opvoeders coachen en adviseren in herstelgericht werken. Wel was het voor deze mensen belangrijk eerst een goede opleiding en training te krijgen in het geven van deze cursus.

Wat ik merk, als het gegeven wordt door externen dat dit de integratie in de gewone werking bemoeilijkt, dus ik denk dat opvoeders ook wel zeer veel info zouden kunnen krijgen als ze het zelf geven, als ze het zelf in de leefgroep geven dat ze die jongeren beter begrijpen, dat ze dat perspectief dan ook alleen kunnen doen.

- *Trajectcoördinator Campus Ruiselede*

Een ander deel van de deelnemers was minder enthousiast over dit voorstel. Men geeft aan dat opvoeders reeds veel taken op zich moeten nemen, en een extra opdracht is voor hen niet wenselijk. Voor hen was de neutrale rol van de HCA-diensten ook een belangrijk punt. Men gaf aan dat jongeren vaak terughoudend zijn in het praten over hun feiten met begeleiders van de GI uit angst dat dit invloed zou hebben op hun traject. Het spreken met een externe partner, die niet beïnvloed is door de GI-werking, brengt, volgens deze participanten, veiligheid met zich mee die nodig is om over herstel te praten.

Ik denk dat net die andere insteek van de HCA belangrijk is en die expertise rond herstel zit bij hen. Het is beter dat neutrale mensen dat doen, het lijkt mij gewoon logisch dat iemand die tijd heeft om met slachtoffers te werken en daar veel ervaring in heeft dat dan ook gewoon komt uitleggen en die zijn kennis komt delen met de jongeren i.p.v. een opvoeder die nog nooit met slachtoffers zelf gewerkt heeft en daar wat uitleg over geeft. Dat zal sowieso minder kwalitatief zijn dan, volgens mij

- *Campusverantwoordelijke Campus Ruiselede*

Ik denk dat het goed is dat die leergroep gegeven wordt door mensen die beseft hebben van heel de gevoelslaag van het slachtoffer. Kennis van hoe misdaden zijn voor slachtoffers, die dat echt weten, want wij werken met ouders, en dat is toch iets anders soms denk ik.

- *Leerkracht Campus De Hutten*

Beide groepen zijn van oordeel dat de persoon die de cursus geeft een zo 'neutraal' mogelijke rol moet hebben en niet gelinkt mag zijn aan de dagelijkse werking binnen de GI, zodat hoe jongeren zich in de leefgroep gedragen geen invloed heeft op het deelnemen en volgen van de cursus.

b.2. Andere herstelgerichte activiteiten op groepsniveau

Begeleiders van de module kortverblijf geven aan dat er tijdens de tweede week van het traject van de jongere elke avond tijd gemaakt wordt om in groep na te denken over herstel. Uit de interviews blijkt dat deze sessies echter minder draagvlak vinden bij de opvoeders van diezelfde leefgroep. Redenen die men geeft zijn gebrek aan opleiding, beperkte kennis over de thematiek en een gebrek aan gepast materiaal om het thema te doorwerken. In functie van deze sessies maken jongeren ook enkele individuele hersteltaken. Deze worden achteraf met een begeleider besproken.

In begeleidingsleefgroepen van de campus De Hutten en De Markt komt herstel als thema ook twee keer aan bod als onderdeel van de sessies over criminogene factoren met name in de derde en zesde week in het traject van de jongere. De begeleiding van deze leefgroepen geeft aan dat focus hier ligt op het informeren van de jongere over mogelijkheden van herstel maar ook op de link met eigen feiten en eigen situatie.

Tot slot vermelden ook enkele begeleiders dat men in het verleden soms activiteiten deed met de jongeren in hun leefgroep die kunnen gezien worden als 'maatschappelijk herstel' vergelijkbaar met een zeer beperkte vorm van gemeenschapsdienst. Voorbeelden die men aanhaalde zijn zwerfvuilacties, meewerken in een lokaal landbouwbedrijf of zorg verlenen in een rusthuis in de buurt. Begeleiders die hier over praatten zagen dit als waardevolle momenten. Sommige begeleiders gaven ook aan dat ze moeite ondervonden om te kaderen naar jongeren dat dit ook als een vorm van herstel kan worden gezien.

Wat we soms wel doen. Maar niet rechtstreeks naar het slachtoffer dan maar soms moet je iets terugdoen voor de gemeenschap, een zwerfvuilactie, of gaan helpen in een rusthuis etc., dat zijn ook goeie dingen die eigenlijk herstellend zijn, denk ik.

Tot slot vertelde één begeleider over een themaweek die de focus legde op verkeersveiligheid. Er kwam tijdens die week een verkeersslachtoffer praten over diens ervaringen. De begeleider gaf aan dat dit zeer veel invloed had op het inzicht van de jongeren in deze problematiek.

3.2.4. Derde graad: Individueel niveau

a) Algemeen

Binnen dit niveau bespreken we de variaties in pedagogisch handelen ten aanzien van individuele jongeren. Deze variaties worden uitgeschreven in de handelingsplanning van de jongere en zijn gelinkt aan diens individuele problematiek, krachten en kenmerken.

Trajectcoördinatoren nemen een centrale rol op bij het vormgeven van het traject van de jongere. Deze geven aan dat het individuele traject van de jongere steeds besproken wordt op multidisciplinaire overlegmomenten. Een belangrijk overlegmoment is het "ronde tafel overleg" waar alle betrokken actoren op worden uitgenodigd. Dit gaat over de jongere zelf, zijn/haar contextfiguren, de individuele begeleiders, trajectcoördinator, contextbegeleider, consulent en soms ook advocaat. Trajectcoördinatoren streven ernaar het eerste ronde tafel overleg binnen de eerste twee weken na aankomst te organiseren. Soms sluiten andere hulpverleningsdiensten die mogelijk een bijdrage kunnen leveren in het traject hierop aan. Hier krijgt het handelingsplan van de jongere vorm. Op alle campussen krijgt het handelingsplan van de jongeren vandaag vorm vanuit het sterktegericht What Works-kader. De meeste respondenten geven aan dat de integratie van deze kaders zeer behulpzaam is en hun pedagogische handelen sterk ondersteunt. Men geeft aan dat het werken vanuit deze kaders een duidelijke 'bril' geeft om aan de slag te gaan met jongeren.

RNR & GLM zijn redelijk nieuw, we leren daar nog elke dag in bij denk ik maar het is gewoon heel logisch dat we dat theoretisch kader hebben, ik ben echt fan van dat onderbouwde stuk, van de methodiek, van dat bewuste forensische handelen.

– Begeleider Campus De Hutten

De opvolging van de werkpunten en het traject gebeurt tweewekelijks op trajectoverleggen waar trajectcoördinator, contextbegeleider, IB en de jongere het proces van de jongere evalueren en eventueel bijsturen. Begeleiders geven aan dat er vandaag meer aandacht is voor het betrekken van de jongeren binnen zijn/haar eigen traject. Men probeert steeds in de mate van het mogelijke zijn/haar stem te horen.

Een belangrijk stuk van het individuele werken met jongeren die een jeugddelict hebben gepleegd krijgt vorm in de vertrouwens- en werkrelatie tussen de jongere en zijn individuele begeleider. Elke jongere krijgt doorheen de eerste twee weken een IB toegewezen. Respondenten geven aan dat de IB een vertrouwensfiguur en aanspreekpunt dient te zijn voor de jongere. Samen bereiden ze belangrijke momenten, zoals de rondetafelmomenten en Traject Overleggen (TOV), voor. Opvoeders geven ook aan dat de invulling van het IB-schap sterk afhankelijk is van persoon tot persoon. Men benadrukt dat het opbouwen van een goede relatie de basis is van de werking in de GI. IB's gaan sterktegericht te werk, ondersteunen de jongere en werken samen aan de weg naar een betere toekomst. Verschillende begeleiders gaven aan dat er structureel meer tijd voorzien dient te worden voor IB momenten. Men geeft aan dat er doorheen de dag, tijdens het reilen en zeilen van de leefgroep, weinig ruimte is om individuele aandacht aan jongeren te besteden. Vandaag dienen opvoeders extra diensten in te plannen om een individuele activiteit met jongeren te doen. Deze activiteiten krijgen vaak vorm op basis van de handelingsplanning en de werkpunten die daarin aan bod komen.

Je bent het aanspreekpunt voor je jongere. Veel gesprekken hebben met IB: ook veel samen doen, relatie en vertrouwen opbouwen, eens dat geïnstalleerd is voel je dat die opening er komt, om de dingen die dieper zitten bespreekbaar te

*maken en de dingen die niet aan het oppervlak zitten te zien.
Waarbij je echt ook voelt van 'nu zijn we pas aan het werk'*

– *Begeleider Campus Wingene*

De geïnterviewde contextbegeleiders geven aan dat de familie van elke jongere in de mate van het mogelijke betrokken wordt. Zij worden steeds uitgenodigd voor overlegmomenten en hun perspectief en noden worden steeds meegenomen in het overleg. Respondenten getuigen dat de betrokkenheid afhankelijk is van gezin tot gezin: sommigen wensen een actieve rol op te nemen, anderen niet. Men wijst op het belang van werken met deze contexten rond mogelijke schaamte en verdriet die de situatie met zich meebrengt. Men bereidt ook samen bezoekenmomenten voor en maakt hiervoor afspraken. Enkele contextbegeleiders gaven aan dat er vaak veel schaamte is bij jongeren om te spreken over hun delicten met hun ouders of familie.

ja ouders zien er echt wel van af, er is veel plaatsvervangende schaamte, en dat wordt zeer sterk vergeten, intern wordt dat opgenomen maar we moeten inderdaad beseffen dat ze vaak ook slachtoffers zijn van de hele situatie.

– *Contextbegeleider Campus De Markt*

b) Met focus op herstel

Uit de interviews blijkt dat herstel het meeste vorm krijgt op het individuele niveau binnen de GI. Dit blijkt uit het grote aantal inspirerende praktijken die vandaag reeds aanwezig zijn in de GI.

Een belangrijk aspect is, volgens de participanten, de samenwerking met de verschillende HCA-diensten in functie van herstelmaatregelen die opgenomen werden in de beschikking van jongeren. In dat geval wordt de HCA-dienst uitgenodigd op het rondetafelgesprek en loopt het hersteltraject gelijktijdig met het traject van de jongeren in de GI. Zowel begeleiders van de gemeenschapsinstelling als de HCA-diensten geven evenwel aan dat dit twee losstaande trajecten zijn. Soms kan een individuele begeleiders op vraag van de jongere dit traject mee ondersteunen, en twee respondenten gaven aan dat ze dit effectief reeds deden.

Medewerkers van de GI verklaren dat het minder voorkomt dat een HCA-traject wordt opgestart vanuit de GI zelf. Slechts enkele respondenten wisten een voorbeeld te benoemen waar dit het geval was. De communicatie met de HCA-diensten wordt vaak opgenomen door de trajectcoördinatoren. Op de vraag hoeveel jongeren binnen de GI hersteltrajecten volgen bij de HCA waren de antwoorden verdeeld: sommige begeleiders spraken van 10%; anderen van 40% van de jongeren. De antwoorden leken overigens sterk afhankelijk van campus tot campus. Zo gaven medewerkers van campus Beernem aan dat er minder contact is met HCA-diensten omdat vele van de meisjes in hun leegroep geplaatst werden onder een VOS-statuut en dus geen delict pleegden.

Een begeleider gaf aan dat de gesloten context van de GI vaak een herstelmaatregel zoals gemeenschapsdienst mee kan ondersteunen.

Er was laatst een jongere die 4 alternatieve sancties had gekregen. Hij had er tot hij hier kwam echter geen van die 4 uitgevoerd. We hebben toen samen bekeken hoe hij die van hieruit kon doen, hij heeft ze dan alle 4 afgemaakt terwijl hij hier bij ons was.

– *Begeleider Campus Ruiselede*

Begeleiders geven aan dat herstel op individueel niveau vandaag geen vast onderdeel is van hun handelen maar afhankelijk is van situatie tot situatie. Men geeft aan dat er wel vaak informele gesprekken zijn met jongeren over de gevolgen van hun delict voor anderen, en eventueel mogelijkheid tot herstel, maar dat dit niet structureel gebeurt.

Ook binnen de context wordt er, volgens de participanten, in zekere mate rond herstel gewerkt zonder dat het expliciet zo benoemd wordt. Men probeert relaties en vertrouwen tussen de jongere en zijn context vaak te herstellen. Twee

contextbegeleiders gaven evenwel ook aan dat de focus op herstel nog meer aanwezig kan zijn en dat meer aandacht hiervoor nodig is. Dit geldt ook voor herstel naar ouders toe die ook emotionele schade ondervonden aan de situatie.

Er wordt van alles gedaan met de contexten maar de herstelgerichte bril zit daar ook nog niet altijd in denk ik. Ik denk dat het daar echt van de context zelf moet komen. Van 'wat heb je nodig', tenzij de context een slachtoffer is, dat kan ook soms gebeuren natuurlijk. Soms komen ouders ook naar hier natuurlijk. Maar we maken niet altijd de reflex te vragen aan de context van 'heb jij nood aan herstel'... vaak wel, maar niet altijd.

– Contextbegeleider Campus Wingene

Uit het gesprek met de HCA-diensten kwam naar voor dat binnen het individueel werken met jongeren rond herstel in hun werking steeds vertrokken wordt vanuit de hersteldriehoek. Aan de hand van dit kader brengt men de noden van alle betrokken partijen in kaart en denkt men met de jongere samen na over eventuele acties naar het slachtoffer. Daarnaast gaven HCA-medewerkers ook aan dat het goed zou zijn mochten alle jongeren als ze aankomen in de GI bevroegd worden over eventuele herstelmaatregelen in het verleden; dit wordt benoemd als de 'Hersteltoets'.

3.2.5. Kennis over en visie op Herstelgericht werken

De medewerkers werden verder bevroegd naar hun kennis over en visie op herstelgericht werken in de GI. Er werd ook dieper ingegaan op de samenwerking tussen de GI en de HCA vandaag en in het verleden. Enkele thema's kwamen overheen de verschillende interviews naar boven zoals het belang van expertise en neutraliteit binnen herstel, motivatie en vrijwilligheid, kenmerken van jongeren en herstel.

Het begrip herstel is bij alle medewerkers in meer of mindere mate bekend, hoewel sommige respondenten bij herstel vooral aan het herstel van interne conflicten dachten. Men kwam wel reeds vaak in contact met herstel maar men werd er in vele gevallen slechts beperkt zelf in betrokken. Men geeft aan dat het de HCA-diensten zijn die dit op zich nemen. Enkele opvoeders geven aan het aanbod en de inhouden van verschillende herstelgerichte maatregelen niet goed te kennen. Uit de interviews kwam naar voor dat opvoeders vragen over herstel en de mogelijkheden hierin van jongeren onvoldoende kunnen beantwoorden. Enkele opvoeders geven aan dat ze in het verleden reeds een jongere mee ondersteunden naar aanleiding van een herstelbemiddeling of HERGO in samenwerking met de HCA-dienst. Trajectcoördinatoren en contextbegeleiders waren meer vertrouwd met het aanbod van de HCA-diensten daar zij vaak deze contacten onderhouden.

Ik denk dat we daarin eerlijk moeten zijn en toegeven dat die kennis wel beperkt is. Vorige week had ik een jury gesprek voor mijn vaste benoeming, en toen heb ik dat opgezocht en nu weet ik wel wat meer over het aanbod van HCA diensten, maar begeleiders in het algemeen kennen dat te weinig. Trajectcoördinatoren en contextmedewerkers zijn daar denk ik wel beter in mee.

– Begeleider Campus Wingene

Alle respondenten vinden het werken aan herstel een belangrijke en waardevolle stap in het traject van een jongere die feiten pleegden. Men wijst hier zowel op de kans om verantwoordelijkheid op te nemen en iets goed te maken alsook aandacht te hebben voor de noden van de slachtoffers. Enkele respondenten geven aan dat hersteltrajecten binnen de gesloten setting van de GI een meerwaarde zijn omdat hiermee de link naar 'buiten de muren' gelegd wordt. Volgens enkele opvoeders ligt de focus nog steeds te vaak op het gedrag van de jongere binnen de GI in het hier en nu. Samengevat vindt iedereen het belangrijk dat er naast delictgericht ook herstelgericht gewerkt dient te worden.

Respondenten geven ook aan dat de link met de noden van de jongere steeds opnieuw gelegd moet worden. Men omschrijft het delict als een symptoom van onderliggende problemen en noden die er spelen. Volgens hen is herstel pas mogelijk als er eerst op deze noden wordt gewerkt. Men geeft ook aan dat er veel jongeren zijn bij wie herstel niet echt nuttig zou zijn omwille van gebrek aan motivatie en inzicht of een te hoog stressniveau en dat de meerwaarde ervan in iedere specifieke casus bekeken moet worden.

Voor sommige gasten heeft dat werken rond herstel echt een meerwaarde. Maar voor veel gasten ook niet want die zijn bv nog bezig met 'ja hoe kom ik hier buiten?' of 'Ga ik eten en onderdak hebben als ik hier weg ben' die hebben basale noden waardoor dat herstel echt geen prioriteit is in hun denken. Binnen hun behoeftenpiramide komt herstel dan niet echt op de eerste plaats denk ik.

– *Campusverantwoordelijke Campus Ruiselede*

Er waren in het verleden al trajecten waar een HCA-dienst opzat en ik dacht van 'wat baat een kaars en bril als de uil niet zienen wil' terwijl er ook veel gasten waren waarvan ik dacht van, bij hen zou dat nuttig zijn die het niet aangeboden kregen. Ik denk dat er dus wel goed bekeken moet worden met wie je zoiets doet.

– *Begeleider Campus Ruiselede*

De meerderheid van de respondenten gaf aan dat er nog te weinig nagedacht wordt over het thema herstel en dat niet bij elke jongere de reflex gemaakt wordt een mogelijk aanbod rond herstelgericht werken te bekijken.

3.2.6. Samenwerking met HCA

Over het algemeen zijn medewerkers binnen de GI zeer tevreden over de samenwerkingen die er zijn met de verschillende HCA-diensten. Deze krijgt vooral vorm binnen de samenwerking in functie van de uitwerking van herstelmaatregelen opgelegd door de jeugdrechter en de leergroepen Slachtoffer in Beeld. Naast deze praktijken waren er nog beperktere samenwerkingsverbanden die aan bod kwamen in de interviews. Zo gaf het Bureau voor Alternatieve Afhandelingen Limburg (BAAL) feedback op de sessies rond herstel die binnen kortverblijf aangeboden worden.

Begeleiders over alle campussen heen gaven ook aan dat er in het verleden tweemaandelijks infosessies waren waarbij een HCA-medewerker het aanbod kwam toelichten aan de jongeren. Men zag dit als zeer waardevolle momenten, ook omdat IB's dit moment konden aanvatten om met hun jongeren in gesprek te gaan over herstel. De aanwezigheid van deze HCA-medewerkers maakte volgens één begeleider ook de afstand tussen beide organisaties kleiner waardoor er op deze informele momenten ook informatie- uitwisseling kon plaatsvinden.

Uit de antwoorden werd duidelijk dat campussen de Markt en de Hutten doorheen de voorbije jaren een sterke werkrelatie opbouwden met de HCA-diensten. Dit lijkt er meer het geval te zijn in vergelijking met de Zande.

Men geeft ook aan dat er veel gelijkenissen zitten in de werking van de GI en de HCA- diensten. Zo werken HCA-diensten ook vanuit een sterktegericht kader als GLM en stellen ze een plan op dat vaak sterke gelijkenissen kan vertonen met een handelingsplan in de GI.

Projecten in HCA en werken in de GI dat is een gigantische overlap, en dat is goed, het GLM bijvoorbeeld, dat doen wij ook daar gaan we ook mee aan de slag, dat zit ook in ons hoofd als kader. Delict bespreking doet de HCA ook. Dat doen ze daar ook. Maar in welke mate dat het kijken met die herstelbril dat dat gebeurt dat week ik niet.

– *HCA Coördinator ALBA*

3.2.7. Randvoorwaarden

a) Belang van neutraliteit

In het praten over herstel kwamen enkele thema's duidelijk naar voren, met name het belang van een neutrale positie binnen het werken rond herstel, de nood en meerwaarde van expertise m.b.t. het thema en het belang van motivatie en vrijwilligheid bij de jongeren.

Respondent maakten de bedenking dat het werken rond herstel met jongeren steeds dient te gebeuren vanuit een neutrale positie. Omdat begeleiders dagdagelijks met jongeren aan de slag gaan heeft dit volgens hen een negatieve impact op het herstelproces. Men geeft aan dat herstel een heel andere insteek vraagt en dat dit voor hen veel moeite zou kosten om dit ook op te nemen binnen hun IB-werking. Opvoeders werken sterktegericht met jongeren en geven aan dat ze het lastig zouden vinden steeds te moeten denken over het herstel dat dient te gebeuren. Volgens hen vraagt dit een andere manier van werken.

We krijgen telkens van jongeren het signaal dat ze zich veilig voelen als ze moet ons over het delict kunnen praten. Omdat ze weten dat we hierover niet rapporteren naar de jeugdrechter.
– HCA Coördinator BAAB

Ik denk dat het je band met de jongere kan 'besmetten' als je positief probeert te werken en vanuit krachten werkt maar tegelijk ook steeds op die feiten terugkeert binnen dezelfde ruimte, diezelfde pedagogische ruimte waarin wij werken, doorgaan op die feiten en dat herstel... dat bemoeilijkt de vooruitgang. Ik denk dat dan zowel het herstelgedeelte minder goed zal verlopen als het deel waar we nu reeds op werken.
– Begeleider Campus Ruiselede

Een thema dat hierbij aansluit en ook doorheen de verschillende gesprekken aan bod kwam was dat van de vrijwilligheid. Begeleiders zagen ook hier de meerwaarde van de externe partner die herstel uitvoert bij jongeren omdat deze buiten het 'gedwongen' kader van de GI ligt. Mocht Herstel een plaats krijgen binnen dit gedwongen kader verliest het volgens hen aan waarde. Men is het erover eens dat er een zekere mate van motivatie moet zijn bij de jongere om rond herstel te werken.

We moeten ook inzien dat jongeren hier 'opgesloten' zijn als herstel vanuit ons moet komen plaats je het in een heel verplichte setting, en ze weten ook hoe wij in contact staan met consulent, met rechtbank. Ze zijn zo voorzichtig in wat ze brengen naar ons omdat ze dat weten, ik denk dat een externe organisatie daar dan meer rust in kan creëren omdat ze werken vanuit die visie. Het kan ook meer veiligheid geven om daar dingen aan te geven die ze bij ons minder moeten doen.
– Begeleider Campus Ruiselede

Men wijst ook op het belang om een hersteltraject op maat van de jongere te ontwikkelen en ruimte te laten voor individuele doelen hierin. Men vreest dat indien het een standaard aanbod zou worden, de doelstelling minder nauwkeurig zouden worden opgevolgd dan nu het geval is.

Herstel moet je ook wel niet gaan uithollen van 'iedereen moet het doen'. Wanneer we het voor 'iedereen' moet doen, als we zeggen van ja we gaan iedereen hier wat over herstel vertellen en dan hebben ze herstel gedaan, ja dat klopt niet denk ik. Je moet het doen bij gasten die het willen doen denk ik, en dat moet de IB wel verkennen en ondersteunen.
– Campusverantwoordelijke Ruiselede

b) Nood aan Expertise

Een tweede belangrijk thema dat doorheen verschillende interviews m.b.t. randvoorwaarden naar boven kwam was de expertise van HCA-diensten in het herstelgericht werken met jongeren die een jeugddelict hebben gepleegd. Begeleiders zagen deze expertise als een grote meerwaarde. Doordat een externe dienst dit stuk van het traject op zich nam kon dit, volgens de participanten, ook heel 'zuiver' gebeuren. Sommige medewerkers vrezen dat indien herstelgericht werken ook een opdracht van opvoeders zou worden dit minder goed zou gebeuren omdat begeleiders in de GI zelf niet met slachtoffers in contact komen, en dus geen weet hebben over hoe slachtoffers kijken naar de schade van het delict. Begeleiders geven aan te denken dat expertise in het werken met slachtoffers zeer belangrijk is om op groeps- en individueel niveau met jonge-delictplegers aan herstel te werken en dat zij deze expertise niet bezitten. Zowel respondenten van de GI als de HCA-diensten geven aan dat er in een toekomst waar hersteltrajecten van jonge

delictplegers een belangrijk punt vormen, meer nood is aan communicatie en afstemming tussen beide diensten. Daarnaast geven enkele begeleiders van de GI en respondenten van de HCA-dienst aan dat rondtafelgesprekken en TOV's momenten zijn waar beide diensten aanwezig kunnen zijn om de mogelijkheden rond herstel te bekijken. Dit zou ook kunnen bijdragen aan het vermijden van dubbel werk, daar er zoals reeds vermeld veel gelijkenissen zijn in de werking van HCA en GI. Een medewerker van de HCA-dienst benadrukt het telkens opnieuw bekijken van de mogelijkheden rond herstel:

Echter denk ik vanuit neutraliteit is het denk ik zeer belangrijk dat de HCA dat beter kan doen. Men mag niet vergeten wat de reikwijdte is van opvoeders, soms is het oké om die gewone leefgroep werking al draaiende te houden denk ik. Je kan als begeleider niet alle rollen opnemen. En leergroep begeleider en dit en dat, ja da gaat niet, vind ik.

– Begeleider Campus Wingene

c) Noden & mogelijkheden van jongeren

Medewerkers van de GI en HCA werden bevraagd over de nood aan hersteltrajecten bij jongeren. Men benadrukt ten eerste dat veel jongeren slechts een beperkte visie hebben op de gevolgen van hun daden voor anderen. Enkele begeleiders gaven aan dat jongeren veel moeite hebben zich te verplaatsen in anderen en om empathisch te zijn. Voor veel jongeren is het ook moeilijk om aan zelfreflectie te doen. Respondenten geven aan dat jongeren vaak in oefeningen rond herstel de gevolgen en betrokken personen kunnen benoemen maar dat ze minder inzicht tonen als het om hun eigen feiten gaat. Verschillende opvoeders geven aan dat jongeren de feiten vaak minimaliseren en slechts weinig verantwoordelijkheid tonen. Men geeft evenwel ook aan dat dit afhankelijk is van individu tot individu. Sommige jongeren hebben wel inzicht en oprecht spijt of schaamte voor het gebeurde, bij anderen is dit helemaal niet zo.

Jongeren hebben hier vaak een andere kijk op dan mensen in de maatschappij. Ze hebben ideeën als 'die verdiende dat' of 'die moet zijn winkel maar beter uitbaten dan', ze leggen de schuld minder bij zichzelf. Ze hebben hier vaak een andere perceptie op en schatten de impact verkeerd in.

– Trajectcoördinator Campus De markt

Enkele mogelijke redenen hiervoor kwamen ook aan bod tijdens het interview: de sociaal emotionele ontwikkeling van sommige jongeren is laag, wat een drempel vormt als het gaat om zich verplaatsen in de anderen en gevolgen van eigen gedrag voor anderen in acht nemen. Daarnaast geven opvoeders aan dat door de vele problemen die jongeren doorheen hun leven meemaken er vaak onvoldoende voldaan is aan basale noden: deze jongeren zijn dan ook, volgens hen, meer bezig met 'overleven'. Volgens opvoeders is het belangrijk eerst aan deze basale noden te werken om daarna eventueel aan de slag te kunnen met herstel, al mogen beide volgens hen zeker niet los van elkaar gezien worden.

Tot slot geeft men aan dat sommige jongeren moeilijk in groep kunnen functioneren en zich anders gedragen dan in individuele contacten. Mogelijks speelt schaamte ook hier een rol. Enkele begeleiders gaven aan dat jongeren snel vervallen in stoer gedrag. Op de vraag of meer inzetten op herstel nuttig zou zijn voor de jongeren in de GI antwoorde men grotendeels positief. Quasi alle begeleiders gaven aan dat jongeren baat zouden hebben bij een hersteltraject op maat.

d) Organisatorische rondvoorwaarden

Doorheen de interviews gaven de respondenten enkele randvoorwaarden aan waar mee rekening gehouden moet worden indien men in de toekomst meer wenst in te zetten op herstelgericht werken. De belangrijkste hierin was tijd. Men geeft aan indien er aan de slag dient gegaan te worden met herstel hier structureel tijd voorzien voor moet worden. Er dient, volgens de participanten, vooral voorzien te worden in meer IBJuren. Daarnaast geeft men aan vandaag onvoldoende expertise te hebben in herstelgericht werken met jongeren en men wijst op de nood om vorming te volgen rond thema's als slachtofferbewust werken, herstelmaatregelen, of Slachtoffer in Geeld.

Er zou structureel dan meer tijd voorzien moeten worden om hier met je IB aan te werken. Nu kan je wel diensten inplannen maar dat is te weinig... en als je met 2 opvoeders op dienst staat kan je je collega niet in de steek laten om met je IB rond herstel te werken. Er zouden dus structureel momenten voor moeten uitgetrokken worden denk ik.

– Begeleider Campus De Markt

Men geeft aan onvoldoende materiaal en tools te hebben die noodzakelijk zijn om aan de slag kunnen gaan met de jongeren over herstel. Zo geven begeleiders aan het moeilijk te vinden het thema in gesprek te brengen, of hier actief met jongeren rond te werken.

Dan hebben we nood bepaalde instrumenten om dat te gaan doen en een opleiding om daarmee te werken en om dat bespreekbaar te maken. Mensen zouden het anders op hun 'eigen' manier gaan doen en dan ben je niet zeker dat het goed gebeurt.

– Begeleider Campus Wingene

3.3. Conclusies Werkpakket 2

Om een duidelijk antwoord te bieden op de onderzoeksvraag: *Waar zitten de sterkten, de knelpunten en hiaten en wat zijn de goede praktijk bevindingen inzake herstelgericht werken met delictplegers in Vlaanderen in de GI?* vatten we de bevindingen uit deze interviews samen in 4 categorieën: sterktes, zwaktes, opportuniteiten en bedreigingen

Sterktes	Opvoeders, contextbegeleiders en trajectcoördinatoren in de GI zien het belang en de nood aan herstelgericht werken rond de schade door een delict voor jongeren in de GI.
	De begeleidingsstijl van medewerkers (opvoeders, contextbegeleiders, trajectcoördinatoren) in het werken met jongeren lopen sterk gelijk met 'herstelgerichte waarden'
	Er zijn reeds verschillende praktijken in de GI die verband houden met herstelgerichte praktijken (bv. informele gesprekken, nieuwsfeiten bespreken, ...)
	Er is reeds veel aandacht voor herstel bij interne conflicten en verbinding met jongere. Dit draagt bij aan een 'herstelgerichte organisatiecultuur'
	Er is veel inzet op relatieopbouw met jongeren. Een IB-relatie kan een veilige relatie zijn voor jongeren waarin herstel ook aan bod kan komen.
Zwakten	Medewerkers (opvoeders, begeleiders en coördinatoren) geven aan onvoldoende kennis en vaardigheden te hebben m.b.t. herstel en de concrete mogelijkheden hierin, alsook over de leergroep Slachtoffer in Beeld.
	Er is geen eenduidig herstelaanbod en de inzet op herstel is afhankelijk van de beschikking van de jongere, de begeleider, de campus of de leefgroep.
	Te weinig jongeren kunnen deelnemen aan Slachtoffer in Beeld door het beperkte aanbod.
	Er zijn op dit moment nog niet veel tools aanwezig in de GI m.b.t. herstel. Medewerkers zijn niet altijd overtuigd van de meerwaarde van het herstel materiaal dat er is.
Opportuniteiten	... om ook context van de jongere nauwer en vaker te betrekken in het bespreken van herstelverhaal.

	... tot meer samenwerking met HCA-diensten. Medewerkers geven aan dat de samenwerking met HCA-diensten zeer waardevol is
	...tot sterker inhoudelijk werken daar men aangeeft hier veel meer uit te halen. Er is reeds veel kennis aanwezig binnen modules 'time-out' (rond herstel) en 'kortverblijf' (rond herstel & inhoudelijk werken met jongeren in de leefgroep).
Bedreigingen	Verlies aan kwaliteit in herstelgericht aanbod door gebrek aan expertise (bv. in het werken met slachtoffers) en kennis over herstel.
	Jongeren zouden minder open praten over hun delicten met begeleiders van de GI omdat dit gevolgen zou kunnen hebben voor het verloop van hun traject.
	Een herstelgericht aanbod is niet (direct) van toepassing voor alle jongeren, en werken op onderliggende (basale) noden is noodzakelijk. Herstel mag niet los staan van het persoonlijke verhaal van de jongere.
	Veel medewerkers geven aan te weinig tijd te kunnen investeren in hun individuele begeleiding; herstel hierbinnen een plaats geven lijkt daarom moeilijk.

Tabel 8: Sterktes, zwaktes, opportuniteiten en bedreigingen uit werkpakket 2

a) Sterktes

Uit de data blijkt dat de **houding van begeleiders in de GI in grote mate overeenstemt met** wat in het *social discipline window* omschreven wordt als een **'herstellende of verbindende' houding** (Wachtel, 2016)). Er is daarnaast veel inzet op relatieopbouw met jongeren. De individuele begeleiding kan een vertrouwelijke en veilige relatie zijn voor jongeren waarin het thema herstel aan bod kan komen. Begeleiders in de GI hanteren een respectvolle empathische houding die inzet op dialoog en een balans zoekt tussen zorg, ondersteuning en begrenzing waar nodig. Er worden zo bv. reeds beperkte cirkelmomenten georganiseerd voor of na activiteiten. Verder wijst men in de interviews op de inzet in het creëren van een **goed leefklimaat, waarin veiligheid, rust en structuur voorop staat**. Indien nodig worden **conflicten herstelgericht behandeld en besproken via de LSCI-methode**. Deze twee kaders vullen elkaar aan daar inzet op herstel de focus op relatie en verantwoordelijkheid legt, en LSCI inzet op inzicht in het eigen gedrag.

We kunnen besluiten dat er reeds verschillende praktijken binnen de GI geïnstalleerd zijn die zich bevinden op het secundaire, herstelondersteunende en leefklimaatbevorderende niveau van de herstelpiramide. De visie van herstelgericht werken stemt in grote mate overeen met de visie van begeleiders in de GI. Herstel is in dit opzicht niet nieuw in de GI en het verder installeren van een herstelgerichte cultuur, en focus op herstel van feiten, kan een basis vormen van waaruit deze reeds aanwezige praktijken verder op elkaar worden afgestemd. Medewerkers van de GI geven zo goed als unaniem aan een belangrijke meerwaarde te zien in een herstelgericht aanbod voor de jongeren binnen de GI daar deze vaak weinig inzicht tonen in de gevolgen van hun daden voor zichzelf en anderen.

b) Zwaktes

Ten eerste tonen de interviews aan dat werknemers binnen de GI aangeven op dit moment over onvoldoende **kennis en vaardigheden te beschikken m.b.t. herstelgericht werken**. Een reden hiervoor is dat jongeren die herstelgerichte activiteiten doen naar slachtoffers toe vaak begeleid door worden HCA-diensten. De IB of opvoeders van de leefgroep worden hier slechts beperkt in betrokken. **Ook over de leergroep Slachtoffer in Beeld, en het groepsgericht herstelgericht werken is er weinig kennis bij medewerkers.** Slechts 1 van de 26 geïnterviewde medewerkers van de GI had reeds een sessie bijgewoond. Het huidige groepsaanbod werd als te beperkt ervaren omdat er slechts 6 jongeren aan een sessie kunnen deelnemen. Gebrek aan kennis en vaardigheden worden verder ook duidelijk in het feit dat er vandaag **geen eenduidig aanbod is binnen**

de GI dat zich richt op het werken rond herstel van de schade van het delict. Er is beperkt materiaal aanwezig en medewerkers zijn niet altijd overtuigd van de tools die wel voorhanden zijn.

c) Opportuniteiten

Begeleiders in kortverblijf en time-out waren zeer **enthousiast over het sterk inhoudelijke werk dat met de jongeren gedaan wordt a.d.h.v. het EQUIP-programma**. Men geeft aan dat door intensief en gestructureerd in groep te werken met jongeren veel waardevolle kennis en info te bekomen om vanuit verder te werken. Dit toont aan dat een **duidelijk herstelgericht programma een kans is om meer diepgaand aan de slag te gaan met jongeren**. De aanwezige skills en kennis binnen de time-out leefgroep over herstelgericht werken kan een inspiratie zijn voor andere leefgroepen, en de inzet op herstel is een kans om deze skills met elkaar te delen. Ten tweede zien we een opportuniteit tot nauwere samenwerking met de context. **Binnen herstel is er immers in het bijzonder aandacht voor de context van dader (en slachtoffer)**. Tot slot geven verschillende medewerkers aan de HCA als een belangrijke partner te zien in het herstelgericht werken met jongeren. In het zelf uitwerken van herstel binnen de GI ontstaat de opportuniteit hierin een sterke inhoudelijke samenwerking met de HCA-diensten mee te nemen.

d) Bedreigingen

Uit de interviews kwamen ook enkele bedreigingen naar boven d. Als eerste dient men **voldoende in te zetten op vorming van medewerkers in individuele en groepsgerichte herstelpraktijken om ervoor te zorgen dat herstelactiviteiten op een kwaliteitsvolle manier uitgevoerd worden**. Sommige begeleiders geven aan dat inzetten op herstel hun rol als 'begeleider' en 'ondersteuner' van de jongere in het gedrang kan brengen; anderzijds kan een goede relatie net de basis vormen om thema's als herstel naar slachtoffer een plaats te geven. Ten tweede werd duidelijk uit de interviews dat een herstelgericht aanbod mogelijks niet werkt voor alle jongeren. **Het dient een proces te zijn op maat en tempo van de jongere en kan niet geforceerd worden daar het uitgaat van vrijwilligheid**. Het opnemen van verantwoordelijkheid kan immers moeilijk afgedwongen worden. Medewerkers blijven wijzen op het belang aan werken op onderliggende (basale) noden en gedrag. Herstel mag niet los staan van de vaak uitdagende opvoedingscontext van de jongere. Tot slot geven veel medewerkers **aan te weinig tijd** te kunnen investeren in hun individuele begeleiding, en herstel hierbinnen een plaats geven lijkt daarom moeilijk.

4. Werkpakket 3: Randvoorwaarden voor verdere uitwerking en implementatie van doelgerichte orthopedagogische activiteiten rond herstel

4.1. Methodologie

In het derde werkpakket proberen we een beter zicht te krijgen op de randvoorwaarden voor de verdere implementatie van doelgerichte orthopedagogische herstelgerichte activiteiten op individueel, leefgroep- en leergroepniveau. Hierbij hielden we rekening met de huidige stand van zaken en de kennis verzameld in de vorige 2 werkpakketten. Hiertoe werden twee online focusgroepen georganiseerd.

De eerste focusgroep richtte zich op werknemers die dagelijks met jongeren aan de slag gaan zoals opvoeders in de GI en begeleiders of bemiddelaars van de HCA- diensten. Er werd bewust gekozen om medewerkers van de GI en de HCA samen aan deze focusgroep te laten deelnemen om discussie vanuit verschillende perspectieven over de thema's die in werkpakketen 1 en 2 naar boven kwamen. De focusgroep vond plaats op 7 december 2020 en had 8 deelnemers waarvan 5 vertegenwoordigers van de GI en 3 van de HCA-diensten. (zie tabel 9) De focusgroep had een duur van 1u 45min. Om de focusgroep te structureren werd een topiclijst opgesteld (bijlage 4)

Deelnemer	Werkplaats
Traject coördinator	GI De Hutten Mol
Trajectcoördinator	GI De Hutten Mol
Begeleider	GI De Zande Ruisselede
Contextbegeleider	GI De Zande Beernem
Begeleider	GI De Zande Wingene
HCA medewerker leerprojecten	HCA Balen-Limburg
HCA medewerker leerproject	HCA Turnhout
HCA medewerker Herstembemiddeling	HCA BAAP (Brugge)

Tabel 9: Respondenten focusgroep 1 werkpakket 3

De focusgroep werd woordelijk getranscribeerd. In de citaten opgenomen bij de resultaten werd expliciete spreektaal aangepast om devaluatie van de inhoud van de quotes te vermijden. De data werd middels een thematische analyse in NVivo geanalyseerd. Deze methode maakt het identificeren, analyseren en rapporteren van patronen in tekstuele data mogelijk. Zo bekomt men na analyse overkoepelende thema's (Braun & Clarke, 2006). Er werd gewerkt met een combinatie van deductieve en inductieve analyse. Beide focusgroepen werden apart geanalyseerd. Hieruit kwamen voor beide focusgroepen steeds enkele hoofdthema's en factoren naar voren. Deze thema's/factoren werden daarna onderverdeeld in 4 categorieën: sterktes, zwaktes, bedreigingen en opportuniteiten.

4.2. Resultaten Focusgroep 1

Thema	Subthema	Definitie
Sterktes	Reeds aanwezige activiteiten rond herstel	Thema's, factoren en handelingen die reeds aanwezig zijn in de gemeenschapsinstelling en kunnen bijdragen aan de implementatie van Herstel binnen de GI.
	Samenwerking HCA	
Zwaktes	Gebrek aan kennis en vaardigheden	Thema's, factoren en handelingen die vandaag ontbreken in de gemeenschapsinstelling en waaraan mogelijks eerst voldaan moet worden om implementatie van herstel binnen de GI mogelijk te maken.
	Gebrek aan tijd – te veel werklast	
Bedreigingen	Neutraliteit	Thema's, randvoorwaarden en handelingen die de implementatie van een kwaliteitsvolle herstelgerichte activiteiten binnen de GI in het gedrang kunnen brengen en/of negatief kunnen beïnvloeden en die men om deze reden in acht moet nemen. Deze vragen mogelijks een aanpassing in organisatiestructuur.
	Procesgerichtheid	
	Complexe doelgroepen	
	Wat met de GIB-groep?	
Opportunities	Nieuwe samenwerkingsverbanden	Thema's, factoren en handelingen die implementatie van een kwaliteitsvolle herstelgerichte activiteiten binnen de GI kunnen versterken en/of positief beïnvloeden. Kansen die zich stellen.
	Betrekken van IB bij herstel	

Tabel 10 : Thema's en Subthemas focusgroep 1

4.2.1. Sterktes

a) Reeds aanwezige kennis over herstel en herstelactiviteiten

De eerste vraag in de focusgroep luidde: op welke manier wordt er vandaag aan de slag gegaan met herstel in de GI. Deelnemers van campus de Hutten geven aan dat herstel op hun campus reeds een belangrijke plaats krijgt in hun werken. Het thema zit verweven in de criminogene thema's die in de leefgroepen aan bod komen. Daarnaast geven de begeleiders aan dat ook in individuele gesprekken herstel vaak aan bod komt. Ook op belangrijke overlegmomenten zoals tussentijds overleggen (TOV's) en 'rondetafels' (overlegmomenten met alle betrokken factoren) is herstel vaak een thema dat besproken wordt.

Begeleiders van de Zande in Ruiselede, Beernem en Wingene geven aan dat herstel niet aan bod komt in de begeleidingsleefgroepen. Er wordt enkel op herstel ingezet als dit gevraagd wordt vanuit de jeugdrechtbank. Jongeren krijgen wel enkele taken die ze dienen in te vullen, die samen met de IB worden overlopen.

We proberen de jongeren te laten nadenken over de gevolgen voor hun eigen slachtoffer en dat je daarin verder kan gaan kijken van wat wil je daar nu echt mee, wat zijn de mogelijkheden in het opnemen van verantwoordelijkheid, dat zijn dingen die we samen met de jongere verkennen.
- HCA medewerker

Net zoals bij de interviews kwam tijdens deze focusgroep bij verschillende deelnemers naar voor dat ze ook aan de slag gaan met herstel binnen de context van de jongeren.

Er kwam ook duidelijk naar voor uit de focusgroep dat er binnen kortverblijf en in de time-out leefgroep reeds sterk rond herstel gewerkt wordt en er zich daar intern veel kennis en vaardigheden bevinden. Delen van deze kennis over campussen heen kan volgens de participanten een meerwaarde betekenen in het opzetten van een gedeeld herstelaanbod.

b) Reeds bestaande samenwerking met HCA

In de focusgroep werd de huidige samenwerking met de verschillende HCA-diensten gezien als een meerwaarde in het werken rond herstel. De belangrijkste reden die men geeft is de expertise waarover HCA-medewerkers beschikken in het werken met jongeren en slachtoffers.

Men geeft aan dat HCA vooral betrokken wordt in trajecten waar de jeugdrechter een hersteltaak oplegt. Daarnaast geeft een medewerker van de HCA-dienst aan dat ze ook steeds betrokken zijn bij jongeren in kortverblijf om te bekijken wat ze in dat traject kunnen betekenen.

Ook de leergroepen Slachtoffer in beeld komen ter sprake. Deze worden, door de HCA-diensten soms in groep gegeven en individueel georganiseerd. Men start steeds algemeen, informerend en gaat gaandeweg deze info vertalen naar de feiten die de jongere pleegde. Men probeert empathie-verhogend te werken en te komen tot het opnemen van verantwoordelijkheid.

4.2.2. Zwaktes

In de focusgroep werd ook gevraagd naar drempels die een herstelaanbod in de GI vandaag bemoeilijken. Er kwamen 2 aspecten aan bod, met name: gebrek aan kennis en vaardigheden, en gebrek aan tijd,

c) Gebrek aan kennis en vaardigheden

Medewerkers geven aan vandaag onvoldoende kennis te hebben over hoe men met herstel aan de slag kan gaan en vinden het belangrijk om hierrond meer vorming te krijgen wanneer dit belangrijker wordt in de ondersteuning in de GI.

En als we kijken naar welke ruimte is er binnen de GI of hier bij ons, dan denk ik zeker naar ervaring en expertise, dat heel veel mensen hier dat nog niet in de vingers hebben wat dat juist herstel in het ruim begrip wilt zeggen of heel vertrouwd is met de thema's of welk aanbod zij eigenlijk kunnen doen als ge dan ook wilt spreken over de reactie op het delict.

– Trajectcoördinator GI

Verder wijzen contextbegeleiders en trajectcoördinatoren er op dat het inzetten op herstel, en kennis over mogelijkheden hieromtrent vaak bij hen aanwezig is, en minder bij de IB's. Begeleiders in de focusgroep beaamden dit waarbij men ook aangaf onvoldoende kennis of scholing te hebben over dit thema.

Ik denk dat er bij ons heel vaak wel naar de trajectcoördinator of contextwerker gekeken wordt als het gaat om samenwerkingen met HCA-diensten. Dat wij eerder bij een gesprek zullen zijn om daarin de jongere te ondersteunen en dat dat niet zo direct de IB is.

- Traject coördinator GI

Men geeft ook aan dat personeelsverloop een extra drempel vormt om nieuwe collega's bij te scholen, onder meer met betrekking tot herstel. Verder wijst men ook op het belang van voortdurende vorming en bijscholing van personeel.

d) Gebrek aan tijd – te hoge werklast

Een tweede thema dat aan bod kwam betrof het belang om extra tijd te voorzien indien op herstel moet worden gezet. Begeleiders geven aan dat het niet mogelijk is dit tijdens een "gewone" dienst op te nemen.

Als opvoeder in een leefgroep sta je met twee op dienst, je hebt negen of tien jongens en heb je daar eigenlijk echt geen tijd voor om tijdens je dienst over herstel te praten. Je kan 's avonds wel es over herstel praten of es extra binnenkomen maar qua tijd, ik vind dat zelf ook belangrijk, je moet daar veel tijd insteken en daar kruipt ook veel tijd in en dat is vaak wat ontbreekt binnen een leefgroep.

– Medewerker GI

Daarnaast geeft men ook aan dat het werkpakket van begeleiders steeds groter wordt. Enkele begeleiders geven aan dat men een goed draagvlak zal moeten vinden bij begeleiders die aan de slag willen gaan met het thema herstel. Men geeft aan dat men het gevoel heeft dat er vandaag reeds veel gevraagd wordt van opvoeders en dat het geven van extra cursussen zoals Slachtoffer in Beeld de werklast mogelijks nog verhoogt. Het lijkt de participanten dus belangrijk medewerkers die willen meewerken aan herstel hiervoor vrij te stellen van andere taken.

Ik denk ook dat we gewoon een beetje moeten opletten hier binnen De Zande vind ik van (...) dat er wel heel veel gevraagd wordt van opvoeders. Dus als we dan nog extra cursussen moeten beginnen geven... we hebben ook nog andere taken die worden gedaan door opvoeders. We moeten ook opletten dat we opvoeders niet overvragen want het is al geen evidente job op zich

– Medewerker GI

4.2.3. Bedreigingen

a) Jongeren met complexe problemen

Tijdens de focusgroep was er ook aandacht voor jongeren in de gemeenschapsinstelling met een complexere problematiek. Men stelde ook de vraag hoe men aan de slag dient te gaan met jongeren in de GIB-groep. Het werken rond herstel bij deze jongeren is een extra uitdaging. Men geeft aan dat er vandaag nog veel onzekerheid is in het werken met deze jongeren en verwijst naar het belang om handvatten in het werken rond herstel te bieden. Deze jongeren kunnen vaak niet deelnemen aan reguliere leergroepen waar meerdere jongens aan deelnemen omdat ze minder goed in groep functioneren. Verder stelde men ook de vraag hoe men met minder verbale jongeren aan de slag kan gaan (bv. jongeren die het Nederlands minder machtig zijn).

En ook voor onze GES+ jongeren, dat is natuurlijk nog een a andere groep, (die) mentaal beperkter zijn, die snappen ook niet altijd alles heel goed en ik denk dat dat ook op maat zou moeten dan die infosessies. Dat daar eens naar gekeken wordt hoe kan dat dan ook wel duidelijk gebracht worden aan die jongeren want daar is er ook wel herstel nodig.

– Begeleider GI

b) Neutraliteit

Een tweede thema dat aan bod kwam was dat van neutraliteit. Men geeft aan dat neutraliteit een belangrijk gegeven is in het werken met herstel rond jongeren. Doorheen de focusgroep kwamen twee facetten van die neutraliteit aan bod. Het eerste facet komt aan bod in volgend citaat van een HCA-medewerker die leerprojecten begeleidt met jongeren in de GI:

... als externe niet, niet als GI-medewerker heb je een andere positie. Bij ons hebben jongeren geen belang hebben rond wat er in zijn verslag komt, voor advisering naar de jeugdrechter toe. Die band is toch anders als dat een medewerker van de GI die rond het slachtoffer, of rond feiten gaat praten. Wij merken dat jongeren tegen ons, niet altijd maar soms wel, meer details of toch meer open kunnen praten over gevolgen, over de feiten die ze gepleegd hebben.

Men beschrijft hier hoe begeleiders van de HCA-diensten een neutrale rol opnemen in het juridische proces van de jongere. Men creëert een veilige ruimte waar de jongere vrij kan spreken over zijn/haar feiten zonder dat dit gevolgen heeft voor zijn of haar verdere proces. Er wordt slechts een beperkt verslag opgemaakt dat doorgegeven wordt aan de jeugdrechter.

Het tweede facet van neutraliteit wordt beschreven in volgend citaat van een medewerker van de GI en van een begeleider van de HCA-dienst:

Het is volgens mij zeer belangrijk om onbevooroordeeld te luisteren en kijken naar jongeren en wat dat dan voor mij nog eens die meerwaarde is om dat als extern iemand te doen omdat wij helemaal niet weten is er een incident gebeurd in de leefgroep, hoe is de jongere in de groep,

Men wijst hier op het belang van een neutrale begeleider zodat het moment waarop men inzet op herstel los staat van andere gebeurtenissen en activiteiten in de GI. Het is van belang dat iemand vanuit een open neutrale blik aan de slag kan gaan met de jongere en dat wat de jongere vertelt tijdens het herstelgegeven geen effect heeft op het traject dat de jongere loopt binnen de GI en omgekeerd.

Het kan zijn dat je op een bepaald moment om verschillende redenen soms aanvoelt bij jezelf dat je het een beetje gehad hebt andere jongere en ik heb zo wel het idee van stel dat je dan moet beginnen over herstel dat dit dan wel wat in het gedrang komt en je dat niet gewoon kan afzetten... Dat is wel iets dat ik zeker niet wil en daarom vind ik het zelf ook wel een meerwaarde dat dat externe diensten zijn die dat komen doen

– Begeleider GI

c) Procesgerichtheid en Vrijwilligheid

Tot slot merkt men op dat het van groot belang is dat een hersteltraject steeds het tempo van de jongere volgt. Werken rond herstel dient met andere woorden procesgericht en geïndividualiseerd te zijn. Een begeleider geeft aan dat voor sommige jongeren een plaatsing in de GI op zich ook al een vorm van herstel kan zijn gelinkt aan het opnemen van verantwoordelijkheid. Doelen binnen herstel zijn voor elke jongere anders wat een belangrijk gegeven is om mee te nemen in het verder uitbouwen van herstel binnen de GI. Een HCA-medewerker beschrijft dit als volgt:

Het kan zijn dat een jongen heel weinig inlevingsvermogen heeft of helemaal geen verantwoordelijkheid opneemt in de feiten. Voor die jongen is wat inzicht creëren in gevolgen van zijn daden al een grote stap. Andere jongens die echt worstelen met de vraag hoe ze aan de slag kunnen met hun slachtoffers daar gaan we ook mee op weg, en dan komt daar wel vaker een bemiddeling uit. Soms is een conclusie ook gewoon dat een jongere zich helemaal niet kan inleven of dat die daar de capaciteiten niet voor heeft. Dan is dat voor ons evenzeer een belangrijke observatie om mee te pakken in het verder traject.

Men benadrukt ook dat het belangrijk is doorheen het traject van een jongere deze meermaals over herstel te informeren. Vaak zijn jongeren aan het begin van hun verblijf in de GI nog niet klaar om hiermee aan de slag te gaan. Daarom is het belangrijk hen op meerdere momenten te informeren en kansen te bieden om op het aanbod in te gaan.

Het is niet omdat de jongere bij binnenkomst niet over herstel kan nadenken dat die daar een week en een maand later niet mee aan de slag wil gaan. Herstel moet iets zijn dat gewoon een draad krijgt doorheen heel dat proces van die jongere maar het mag niet in timing gegoten wordt.

– HCA-medewerker

Verder geeft men aan dat vrijwillige deelname, of motivatie om aan herstel te doen een belangrijk gegeven is. HCA-medewerkers geven aan dat er bij jongeren minstens motivatie moet zijn om in gesprek te gaan over hun feiten. Medewerkers van de GI geven verder aan dat ze het moeilijk zouden hebben om te moeten werken rond herstel als jongeren dit zelf niet willen.

Maar voor mij zou dat wel ook heel belangrijk zijn dat de jongere dat oké vindt als ik daarover in gesprek zou gaan, dat ik niet, allé, dat dat zeker niet de ding is van we gaan hier continue vragen stellen erover of erover babbelen terwijl dat de jongere daar eigenlijk geen zin in heeft, dat is voor mij dan wel een hele (...) belangrijke factor daarin.

– Begeleider GI

4.2.4. Opportuniteiten

a) Nieuwe samenwerkingsverbanden met de HCA

Uit de focusgroep kwam duidelijk naar voor dat alle samenwerking met HCA-diensten als een meerwaarde worden ervaren door leefgroepbegeleiders en trajectcoördinatoren van de gemeenschapsinstelling. Er kwamen ook enkele ideeën voor nieuwe samenwerkingsverbanden naar voor. Zo gaf een HCA-medewerker aan dat ze ook een meer adviserende of ondersteunende rol kunnen opnemen en vragen kunnen beantwoorden van opvoeders die zelf niet goed weten hoe ze aan herstel met hun jongere moeten beginnen.

Onlangs kreeg ik een telefoontje van een begeleider van de Hutten die zich wou informeren over de mogelijkheid tot een HERGO-gesprek en wat dit allemaal betekende voor een jongere die hij begeleidde. Dat was een heel fijn telefoongesprek, dat we daar even konden over nadenken. En alleen dat al vond ik eigenlijk al heel fijn dat er van hen uit ook reactie kwam van weet je we bellen elkaar gewoon eens.

– HCA-medewerker

Ook aan het correct informeren van de jongeren over de mogelijkheden rond herstel ging men in discussie. Men was het erover eens dat het een meerwaarde is als een HCA-medewerker dit komt doen; mede omdat zij vaak concrete voorbeelden kunnen geven van hoe men ermee aan de slag kan gaan. Begeleiders geven aan dat dit in het verleden vaak ook zo gebeurde en er maandelijks infomomenten werden georganiseerd. Vandaag gebeurt dit minder frequent wat men als een gemis ervaart. Een contextbegeleidster van de GI gaf aan dat er meer dient ingezet te worden op het betrekken van de context van de jongere bij deze infomomenten.

Wanneer de mensen van de HCA-diensten nog een keer langskwamen om jongeren over herstel te informeren was dat soms ook een aanknopingspunt om daar met de jongere en de begeleiders eens over in gesprek te gaan.

– GI medewerker

Over het algemeen waren de participanten van de focusgroep het erover eens dat er moet gestreefd worden naar een maximale samenwerking tussen organisaties om een zo goed mogelijk hersteltraject voor een jongere te bekomen.

Ik denk dat organisaties zich moeten aanpassen aan wat voor de doelgroep belangrijk is en niet andersom. En als daar dan in organisatie een stuk rond middelen en zo verder middelen moeten vrij gemaakt worden dat iedereen in zijn expertise moet zitten.

– HCA-medewerker

b) Betrekken van IB bij Herstel

Tot slot kwam ook de rol van een individueel begeleider binnen herstel aan bod. Men was het erover eens dat het betrekken van een IB binnen een hersteltraject een grote meerwaarde kan zijn daar deze de jongere goed kent. De IB kan de jongere ook ondersteunen in het uitwerken van een plan en het motiveren om dit plan uit te voeren. Verder heeft de IB ook veel kennis over de sterktes en talenten van de jongeren die een belangrijk onderdeel kunnen zijn van herstel.

Ik denk voor de jongeren is een individuele begeleider soms een begeleider waarmee je het beter kan vinden, waarmee hij een betere band heeft, waarmee hij al zichzelf durf tonen. Ik denk dat in een combinatie dan met een HCA-dienst dat dat volgens mij de ideale manier van werken kan zijn. Ik denk dat er daar wel veel kansen liggen.

– Begeleider GI

Die IB kent de jongere ook wel en als dat gaat over het effectief helpen, nadenken over die feiten die gebeurd zijn, of dat hoeft zelfs eigenlijk ook niet want ik heb inderdaad al veel gehoord van jongeren die zeggen van "hoh moet ik daar nu wel al over spreken", nee dat hoeft niet maar de focus ligt dan echt wel op dat herstel, wat zij kunnen doen of wat wil je ook graag doen naar het slachtoffer toe? Dat daar in dan wel de meerwaarde van een IB heel erg groot is omdat die persoon de jongere kent, weet ook van wat zijn de kwaliteiten, tot wat is die jongere in staat en eigenlijk samen gaan nadenken met de jongere van op welke manier kan hij zich nu zijn eigen zowel beperkte als niet beperkte mogelijkheden.

– HCA-medewerker

4.3. Conclusies focusgroep I

a) Sterktes

Zoals reeds aangegeven gebeurt er reeds veel rond herstel in de GI. De aandacht die naar herstel gaat is evenwel niet gelijk verdeeld over de campussen heen. Binnen de Hutten kreeg het thema doorheen de jaren een prominentere plaats. Verder is er in kortverblijf en in de time-out leefgroepen reeds veel interne expertise in het werken rond herstel. De huidige samenwerkingsverbanden worden als een meerwaarde gezien daar de HCA-diensten reeds over veel expertise beschikken in het werken rond herstel. Het is belangrijk hun expertise en knowhow ook verder in te zetten in het (verder) ontwikkelen van een intern herstelaanbod.

b) Zwaktes

Uit de interviews en focusgroep blijkt dat opvoeders in de GI over het algemeen op dit moment beperkte kennis, expertise en vaardigheden hebben om vandaag aan de slag te gaan rond herstel met jongeren. **Vorming is hierbij dus belangrijk** en ook bij nieuwe medewerkers zal hierop moeten worden ingezet. **Werken rond herstel vraagt tijd.** Daarom is het belangrijk dat er aparte momenten voorzien worden, zowel in groep als individueel die kunnen besteed worden aan herstel.

c) Opportuniteiten

Aanwezige kennis waarover de GI reeds beschikt kan met elkaar over campussen heen gedeeld worden. Mogelijks kan ook het zinvol zijn om **intervisiegroepen** te organiseren waarbij begeleiders ideeën en kennis kunnen uitwisselen over de campussen heen. **Dit kan mogelijks binnen nieuwe samenwerkingsverbanden waar HCA-diensten een adviserende en ondersteunende rol kunnen spelen voor individueel begeleiders** die willen werken rond herstel. Verder werd in de focusgroep duidelijk dat de **individueel begeleider**, mits deze voldoende vorming en info krijgt, een belangrijke rol kan spelen in het motiveren en ondersteunen van jongeren binnen herstel.

d) Bedreigingen

Respondenten in de focusgroep geven aan dat indien de gemeenschapsinstelling zelf een herstelaanbod wil doen naar jongeren er goed zal moeten worden nagedacht hoe men dit op een zo **neutrale en vertrouwelijke manier kan uitvoeren**. Mogelijks is het wenselijk de leergroepen te laten geven door begeleiders die niet in de leefgroep van de betrokken jongeren staan. Men wijst verder op het belang om het tempo van de jongere te volgen en jongeren op meerdere momenten goed te informeren. **Een hersteltraject dient steeds geïndividualiseerd te zijn en mag niet samenhangen aan een vaste timing of vaste doelstellingen**. Deze moeten voor elke jongere individueel bekeken worden. Tot slot werd duidelijk dat er nog veel **vraagtekens zijn bij de vraag hoe men met complexe doelgroepen zoals jongeren met een verstandelijke beperking, of jongeren die het Nederlands niet vaardig zijn**. Diezelfde vraagtekens zijn er ook bij het werken rond herstel met jongeren die feiten pleegden waarvan het daderschap niet steeds duidelijk is zoals drugsfeiten of de complexiteit en gevoeligheid bij jongeren die seksuele feiten pleegden.

4.4. Resultaten Focusgroep II: Randvoorwaarden tot implementatie van Herstel

In deze focusgroep zoeken we een antwoord op de onderzoeksvraag: *Welke zijn de randvoorwaarden voor de verdere uitwerking en implementatie van doelgerichte orthopedagogische activiteiten rond herstel van de schade naar aanleiding van het gepleegde delict in combinatie met de uitvoering van vrijheidsberovende maatregelen bij minderjarige delictplegers, rekening houdend met de huidige stand van zaken hieromtrent in de gemeenschapsinstellingen en de kennis verzameld in de context van onderzoeksvraag 1?*

De tweede focusgroep richtte zich op werknemers met een coördinerende of beleidsondersteunende functie. In het eerste deel waren er 8 aanwezigen waaronder zowel medewerkers van HCA-diensten (3) als medewerkers van de gemeenschapsinstelling (5). In dit deel kwamen enkele bevindingen aan bod uit werkpakket 1 en 2 alsook uit de eerste focusgroep. Verder konden medewerkers van de GI enkele gerichte vragen stellen aan HCA-medewerkers over herstelgericht werken.

Na 45 minuten verlieten de medewerkers van de HCA-diensten het gesprek en werd er het komende uur met beleidsmedewerkers van de GI (9) nagedacht over implementatievoorwaarden in het ontwikkelen van een herstelgericht aanbod in de GI.

De focusgroep vond plaats op 20 januari 2022 en had over de twee delen heen 9 respondenten. Om deze focusgroep te structureren werd een topiclijst opgesteld met enkele richtinggevende vragen (zie bijlage 2)

Deelnemer	Werkplaats
Coördinator BAAL	HCA
Coördinator BAAP	HCA
Coördinator ALBA	HCA
Campusdirectie De Zande Ruiselede	GI
Campusdirectie De Zande Beernem	GI
Campusdirectie De Kempen	GI
Stafmedewerker	GI
Algemene directie	GI
Algemene directie	GI (enkel tweede deel van de focusgroep)

Tabel 11: Respondenten focusgroep 2

Ook deze focusgroep werd woordelijk getranscribeerd. In de citaten opgenomen bij de resultaten werd expliciete spreektaal aangepast om devaluatie van de quotes te vermijden. De data werd middels een thematische analyse in NVivo geanalyseerd. Deze methode maakt het identificeren, analyseren en rapporteren van patronen in tekstuele data mogelijk. Zo bekomt men na analyse enkele algemene thema's. (Braun & Clarke, 2006). Er werd gewerkt met een combinatie van deductieve en inductieve analyse. De focusgroepen werden apart geanalyseerd. Hieruit kwamen voor beide focusgroepen steeds enkele hoofdthema's en factoren naar voren. Deze thema's/factoren werden daarna onderverdeeld in 4 categorieën: sterktes, zwaktes, bedreigingen en opportuniteiten.

De inhoud van deze focusgroep richtte zich vooral op de randvoorwaarden die een rol kunnen spelen in de implementatie van een herstelgericht aanbod. Bij de analyse van de data werd daarom gebruik gemaakt van het EFQM model (zie tabel 12), dit is een wereldwijd erkend managementmodel dat organisaties helpt om interne verandering vorm te geven. In het model worden 3 niveaus onderscheiden waaronder 9 factoren van verandering ondergebracht worden. Deze factoren hebben onderling invloed op elkaar. De data werd gecodeerd volgens de verschillende factoren. Op deze manier krijgen we een overzicht van waar de sterkten en zwakten, bedreigingen en opportuniteiten van de GI zich situeren in deze transitie.

EFQM factor	Subthema	Definitie
Leiderschap & Visie		Omvat het inspirerende leiderschap en de toekomstvisie. Wat is de visie omtrent herstelgericht werken?
Strategie	Gradueel uitbouwen van herstel	Omvat het plan om de visie en missie te ontwikkelen en te realiseren. Hoe gaat men dit herstelgerichte aanbod ontwikkelen?
	Wetenschappelijk onderbouwen	
	Inzetten op interne kwaliteiten en vaardigheden	
	Inzetten op verdieping van expertise	
Personeel		Omvat het werkklimaat, noden personeel ontwikkeling van personeel, ...
Partners en middelen		Externe relaties, budget en andere middelen die het realiseren van de strategie mogelijk maken.
Proces	Herstelgericht klimaat	Omvat het beheren en verbeteren van het herstelgerichte aanbod op leef-, leergroepen en individueel niveau. Wat zijn randvoorwaarden om dit mogelijk te maken?
	Randvoorwaarden leergroepen	
	Randvoorwaarden IB herstel	
	Motivatie en vrijwilligheid	
	Structurele inbedding herstel	

Resultaten en evaluatie	Omvat hoe de outcomes van de processen worden bijgehouden en als input tot verandering kunnen dienen.
-------------------------	---

Tabel 12: Factoren en thema's focusgroep 2

4.4.1. Leiderschap en Visie

Tijdens de focusgroep spraken meerdere respondenten over de redenen die aan de grondslag liggen van het ontwikkelen van een herstelgericht aanbod in de GI aan bod. Directieleden van de gemeenschapsinstelling verwijzen naar het nieuwe jeugddelinquentiedecreet (Decreet 15 februari 2019 betreffende het jeugddelinquentierecht, BS 26 april 2019) als belangrijkste invloed. Hierin wordt duidelijk vermeld dat de GI binnen haar forensische aanbod ook dient in te zetten op een herstelgericht aanbod. Men geeft aan dat het inzetten op een kwalitatief forensisch aanbod belangrijk is daar in de toekomst enkel nog jongeren die een jeugddelict pleegden in de GI terecht zullen komen. Respondenten van de GI geven aan dat het delictgericht- en herstelgericht werken de twee kerncomponenten vormen van het nieuwe decreet.

“Als je de memorie van het decreet leest, wordt dat daar ook (...) in gezegd dat de GIs ook verplicht zijn om in de toekomst forensisch te werken en daar dus ook herstelgericht altijd mee te nemen... dus het moet, punt. Dat is goed samengevat.”
– Directielid GI

“We zijn niet meer het gewone residentiële gezinsvervangende tehuis met een gesloten deur. Nee, we zijn een forensisch centrum.”
– Directielid GI

Doorheen de focusgroep kwam de toekomstvisie die het management heeft voor de gemeenschapsinstelling aan bod. Men spreekt van een evolutie naar een parallelle opdracht waarin herstelgericht en delictgericht werken 2 evenwaardige luiken binnen een kwaliteitsvol forensische aanbod vormen. Het toewerken naar re-integratie vanuit vrijheidsberoving zal dus waargemaakt worden via delictgericht werken, waar de GI de voorbije jaren reeds mee aan de slag ging, en herstelgericht werken, een nieuwe uitdaging voor de organisatie. Er wordt aangehaald dat herstelgericht werken in het verleden geen uitdrukkelijke opdracht was van de gemeenschapsinstellingen en men op dit vlak dus een inhaalbeweging dient te maken.

“Het gaat over het forensisch werken en dat delictgerichte en dat herstelgerichte zouden inhoudelijk twee volwaardige componenten moeten zijn als we toewerken vanuit vrijheidsberoving naar re-integratie om het met de dader daar over te hebben.”
– Algemeen Directielid GI

Verder werd duidelijk dat de nood aan het ontwikkelen van een herstelgericht aanbod op individueel, groeps- en organisatieniveau unaniem onderkend werd door zowel algemene directie als de verschillende campusdirecteurs. Een respondent wijst op het belang van een gedeelde visie bij leidinggevende kaderfuncties:

“Het moet een gedeeld doel zijn, niet alleen op papier, maar het moet ook gedragen zijn op het niveau van directeurs, daar ook een stuk die gedragenheid, zal meer impact hebben. Daar zit vandaag soms wel wat ruis op. ‘Ja, wat gaat er nu gebeuren?’ vraagt men zich dan waarschijnlijk soms af. Maar gedragenheid en duidelijkheid op niveau van directie is zeker belangrijk.”
– Directie GI

Tot slot gaf men in de focusgroep ook aan dat deze visie reeds vertaald werd in het moduleringshandboek waar herstel binnen de verschillende modules reeds een plaats kreeg naast het delictgericht werken, maar dat dit in de toekomst nog concreter uitgewerkt moet worden:

“Ik denk dat je ook wel gehoord hebt dat in ons moduleringshandboek het stuk herstel opgenomen is, zeker in de lijnen daar waar het decreet zegt wat er moet gebeuren, ook binnen de GI's, maar dat was nog wat embryonaal.”

– Directie GI

4.4.2.Strategie

Doorheen de focusgroep werd ook duidelijk hoe de GI bovenstaande visie zal nastreven: door de respondenten in de focusgroep werden verschillende klemtonen in strategie gelegd. Deze konden we samenbrengen tot enkele thema's: gradueel uitbouwen van herstel (1), wetenschappelijk onderbouwen (2), inzetten op interne kwaliteiten (3), verdiepen en verder uitbouwen van expertise (4).

Directieleden van de GI geven aan dat het ontwikkelen van een herstelgericht aanbod een van de veranderingen is die de komende tijd doorgevoerd zal worden. Deze veranderingen kaderen binnen een meer omvattend personeelsplan waarmee de GI een transitie probeert te maken naar een nieuwe organisatie waar meer personeel met meer knowhow tewerkgesteld zal worden, met als doel de kwaliteit van de processen in de GI te verbeteren (cf. mee om deze reden werd de onderzoekers betrokken om deze processen bloot te leggen en te bundelen onder een herstelgerichte noemer). Er werd verschillende keren verwezen naar het gradueel uitbouwen van een herstelaanbod over een periode van 10 jaar, waarbij men doelen op korte termijn (1 jaar) en langere termijn (5 t10 jaar) wil stellen. Doorheen de tijd wil het bestuur van de GI herstel structureel een plaats geven op individueel niveau, leefgroepsniveau en leergroepsniveau. Men streeft er naar elementen van herstel op al deze niveaus te organiseren.

“Om een draagvlak te krijgen zal het belangrijk zijn dat we op organisatieniveau, en dat zijn we aan het doen, duidelijk communiceren en duidelijk krijgen voor onszelf wat we volgend jaar, over vijf jaar en over tien jaar gaan doen. Dus dat is een belangrijke. Dus één, vijf, tien jaar: wat willen we daar allemaal doen? En dan moeten we vooral duidelijk maken aan de instellingen dat het niet allemaal voor vandaag en morgen is.”

– Directie GI

In de focusgroep gaf men aan dat om de doelstellingen op korte en lange termijn en op de verschillende niveaus vorm te geven de beslissing om met een academische partner en hogescholen samen te werken om het herstelaanbod wetenschappelijk te onderbouwen. Verder geeft men aan de samenwerking met hogescholen ook in te zetten om voor de werkvloer bruikbaar materiaal te ontwikkelen waar leergroepbegeleiders en opvoeders concreet mee aan de slag kunnen gaan.

“Omwille van het feit dat we toch wel merken dat daar wel wat inhaalbeweging moeten maken is ervoor gekozen om jullie (UGent en hogescholen) mee te nemen en te kijken op welke manier we daar op die verschillende niveaus op een wetenschappelijk gefundeerde manier mee aan de slag kunnen’

– Directie GI

“Het is wel echt waarom we jullie mee in het debat betrokken hebben, om te zorgen dat er dingen op tafel liggen, dat er materialen liggen. Dat mensen daar... Dat het niet iets is van: ik ga met een jongere over herstel praten, maar dat we daar ook wel echt die zoektocht gedaan hebben naar hoe het dan juist moet, wat effect heeft en wat niet. En voor mij zijn die drie niveaus dan, het niveau van de leefgroep, een hele belangrijke. “

– Alegemene directie GI

Enkele campusdirecteurs zijn van oordeel dat er in het werken naar een herstelgericht aanbod allereerst sterk moet ingezet worden op de vaardigheden en kwaliteiten van het personeel dat reeds aanwezig is, en dit vooral via een duidelijke en transparante communicatie. Een campusdirecteur geeft aan dat de herstelgerichte houding van individuele begeleiders

en de focus op sterktegerichte praktijken vandaag reeds aanwezig zijn in de GI maar nog onvoldoende als herstelgericht herkend worden. Door duidelijk te maken dat herstelgericht werken in zekere mate reeds aanwezig is en dit extra te belichten hoopt men een draagvlak te creëren en verder uit te bouwen.

"Ik denk dat dialoog nu vooral belangrijk is, we moeten duidelijk maken dat het niet iets anders is wat we altijd al gedaan hebben. Want dat we er eigenlijk altijd al mee aan de slag geweest zijn. Dat het gewoon zeer expliciet ingeschreven is, dat dat het belangrijkste is wat we moeten gaan doen in de komende periode. Dat geldt niet enkel voor het herstelgericht werken, maar voor alles. Mensen hebben plots het idee dat ze plots iets helemaal anders moeten doen dan wat ze tot op vandaag deden, en dat klopt au fond niet.

– Campusdirecteur GI

"Het gaat over een houding en dat die houding al bij veel begeleiders sterk aanwezig is om jongeren te betrekken in het verhaal en mee te nemen en in verantwoordelijkheid en sterkte te zetten."

– Directie GI

"Ik zat te denken rond verdieping en expertise. Vooral rond herstel op maat van de jongere dan. Dat individueel stuk wat daarstraks heel erg kwam, maar daar echt op gaan inzetten op verdieping, op basishouding, op randvoorwaarden. Zo die expertise gaan vergroten. Dat is voor mij een belangrijke."

– Directie GI

Er werden ook uitspraken gedaan over het doel om meer bottom-up aan de slag te gaan en de historiek en ervaring die de verschillende campussen reeds hebben met herstelgericht werken te benutten. Verder werd gewezen op het belang van de overtuiging van begeleiders zelf en een zekere vrijheid te laten op lokaal niveau om een herstelgericht aanbod vorm te geven.

"Als we al onze mensen mee overtuigd hebben waarom het belangrijk is om op de manier te gaan werken zoals we willen werken, dan moeten ze dat ook echt vanuit hun eigen overtuiging gaan doen en niet alleen omdat er ergens een boekje ligt dat zegt dat ze herstelgericht moeten werken. Ze moeten er de meerwaarde van inzien voor de jongere en daar echt in geloven en van daaruit mee op die kar stappen, dan denk ik dat we al half gewonnen zijn

– Campusdirectie

Naast het inzetten op de reeds aanwezige kennis en vaardigheden geven respondenten van de GI binnen de focusgroep aan ook sterk te willen inzetten op het verdiepen van een algemene basishouding en verder uitbreiden van expertise aangaande herstelgericht werken. Dit wil men doen door begeleiders sterker te maken in hun functie als individueel begeleider en door hen meer tijd te geven voor IB-momenten, zodat er meer inhoudelijk gewerkt kan worden en er een herstelgericht basis- en leefklimaat vormgegeven wordt.

"Er is nu een algemene basishouding en daar moeten we verder in verdiepen, want binnen herstel moet je wel heel erg een andere bril gaat opzetten en dat gaat een houding met zich meebrengen dat ze zich nog een stukje eigen moeten maken denk ik."

- Directie GI

"Voor mij zit het vooral op die basis, dat veilig klimaat creëren, die basishouding er op alle niveaus in krijgen. Respectvol omgaan met, dat vertrouwelijk... Ik kan het niet echt heel concreet maken, maar het zit voor mij vooral in het hele brede stuk, dat veilig klimaat kunnen creëren. Dat is niet alleen om herstelgericht te gaan werken, maar om heel onze opdracht te gaan uitvoeren. Ik denk dat we eerst daar nog echt wel wat werk aan de winkel hebben. En van daaruit volgt dan expertise en verdieping, maar ik zit nog wat vast op dat eerste stuk denk ik."

“We zijn ook wel gewoon om over een delict in de algemeenheid te spreken, maar ik denk dat ze niet gewoon zijn om over een delict in de kern te gaan spreken. Dat is ook niet zo evident, om dat aan te pakken. Dus daar zit ook wel wat onwennigheid en gebrek aan expertise nog, denk ik, dat moet mee opgenomen worden. Dat is voor hen niet zo evident denk ik.”

– -Directie GI

Anderzijds wil men ook begeleiders vormen en trainen in het gebruiken van herstelgericht materiaal, methoden en kaders.

“Aanbod hebben en aan mensen laten zien hoe ze dat moeten doen. Voor mij heb je daar dan goed onderbouwd materiaal voor nodig waar je mensen in kan trainen en waar mensen ook zien hoe dat ze dat moeten aanpakken, en zo verder.”

- Directie GI

Tijdens de focusgroep werd het gebruik van de herstelpiramide als herstelgericht kader dat herstel op deze verschillende niveaus omvat besproken. Men geeft aan dat de gelaagdheid van dit kader een meerwaarde kan zijn, en de GI van een gemeenschappelijke taal inzake herstel kan voorzien.

We hebben nood aan die materialen, en aan zaken zoals bijvoorbeeld die piramide,... We hebben een begrippenkader nodig waarbij we begrijpen wat we bedoelen en dus die gelaagdheid waar (...) het over had, kan zeker helpen.

– Directie GI

4.4.3. Personeel

Tijdens de focusgroep kwam ook het nieuwe personeelsimplementatieplan aan bod. Dit plan werd nog niet goedgekeurd maar toont de ambitie van de GI om in te zetten op meer kwaliteit.

“We zetten nu opnieuw in naar programmaanbod, forensisch, herstelgericht en delictgericht. In die zin is op de verschillende niveaus, van masters, van psychologen en zelfs vrijstelling, maar ook op niveau van begeleiders en zo verder, zit daar overal extra input die toch substantieel zou moeten zijn. Ik bedoel... (...) Dus in die zin hebben we daar lang voor gevochten, omdat wij met net hetzelfde aantal jongeren veel meer geld vragen om met net evenveel jongeren, zelfs nog minder jongeren, aan de slag te gaan.”

Directie GI

Allereerst wenst men begeleiders meer vrij te stellen van leefgroeptaken zodat deze meer kunnen inzetten op individuele begeleiding van jongeren.

“Elke begeleider kan nu ook een gedeelte van zijn tijd per maand vrij om in te zetten wanneer hij individuele activiteiten wil doen, wanneer hij aan wil sluiten als iemand een leergroep geeft, wanneer hij aan wil sluiten op een overleg rond zijn jongeren, wanneer hij een activiteit van verbinding wil doen - want ook daar... Dat verhaal van verbinding en context is een belangrijke voor de IB.

– Directie GI

Ten tweede stelt men ook mensen vrij om leefgroepen te geven; deze mensen zullen losstaan van het leefgroep gebeuren en zich volledig focussen op het geven van leefgroepen en het communiceren met ander mensen die rond de jongere werken.

“Per campus stellen we zeven à acht mensen volledig vrij om leergroepen te geven. Die leergroepen die ook over herstelgerichte dingen gaan, dat is dan op het niveau van groepen. Dus dat zijn allemaal extra mensen die binnen komen en elke leefgroep krijgt inderdaad een extra aanwezigheid van personeel zodat iedereen in zijn stuk als individueel begeleider extra dingen kan doen die nu niet kunnen, omdat iedereen zegt: ik heb nu geen tijd.”

– Directie GI

Ten derde geeft men aan dat in het personeelsplan ook de nieuwe functie van expert opgenomen zal worden. Deze persoon gaat aan de slag rond het thema herstel, delict of context en maakt deel uit van het programmteam van instelling. Een directielid beschrijft wat de functie wordt van dit programmteam:

“Daarin zitten vrijgestelde mensen, op masterniveau. Iemand die we dan een delictgerichte expert noemen, iemand die we herstelgerichte expert noemen. Dat zal allemaal niet zo duidelijk af te lijnen zijn, maar het betekent wel dat we twee mensen volledig vrijstellen om daarrond te werken. (...) nog een paar mensen vrij rond context, want ook context is zo belangrijk.

– Directie GI

(...) binnen elke instelling een soort van programmteam ontwikkelen. Een team dat inderdaad inhoudelijk aanbod creëert, bijstuurt, ontwikkelt, maar ook geeft, plant, zorgt dat voor elke jongere waar de vraag is voor een bepaald aanbod dat dat ook aanwezig is.

-directie GI

(...) dat programmteam met die mensen die daar vrijgesteld voor zijn echt wel de blik op de eigen instelling moeten hebben om te kijken van: wat is ons basisaanbod van wat we nu aan het ontwikkelen zijn, wat zijn de volgende stappen, hoe doen we dat, wie zijn daar goeie lesgevers in, op welke manier borgen we, stellen we bij?

-Directie GI

Dit personeelsplan getuigt van veel ambitie en moet mee de transformatie naar een kwaliteitsvol forensisch centrum mogelijk maken.

Tijdens de focusgroep kwam ook het thema vorming van medewerkers aan bod. Respondenten geven aan dat men nu reeds de oefening maakt in het nadenken over welke vorming nodig is. Op vlak van herstelgericht werken geeft men aan op lokaal niveau de ruimte te geven om vormingspartners te zoeken. Hierin streeft de GI ernaar om binnen de eigen campussen mensen tot trainer te trainen.

Het zal toch minstens aan onze interne trainers zijn om heel actief zich te gaan scholen, bijvoorbeeld in stukken van Ligand of van andere actoren en daar ook tijd voor te krijgen.

– Directie GI

“We zijn bij elk thema aan het zoeken of het zinvol is om eigen trainers te hebben, om een aantal mensen intern te hebben”

– Directie GI

“Een ander stuk dat ik wil aanvullen is extern aanbod. HCA en Ligand. (...). Dat zijn twee actoren die voor ons belangrijk zijn en dat hangt een beetje samen met denk ik ook de ruimte van regionaliteit. In de Kempen is er veel meer, dankzij de rijke traditie en een stuk vertrouwen, input en mogelijkheid en draagvlak om met HCA actief daar ook een stuk hen verder te gaan engageren als experts en vormingspartner, bijvoorbeeld.”

– Directie GI

4.4.4. Partners & Middelen

Er werd ook verwezen naar partners inzake herstelgericht werken. Twee organisaties kwamen hierin aan bod: Ligand en de HCA diensten. De GI geeft aan dat deze partners een rol kunnen spelen in vorming en samenwerking.

Doorheen de focusgroep werd duidelijk dat samenwerking met de HCA-diensten een belangrijke pijler zal zijn in het herstelgericht werken. Respondenten wijzen hier op het belang van duidelijke communicatie. Streven naar naadloze opvolging van jongeren die de GI verlaten en verder gaan in een aanbod van de GI. Verder geeft men ook aan dat zodra er concreet met het slachtoffer gewerkt wordt dit een taak is die aan de HCA wordt overgelaten en de GI zich richt op het begeleiden van de jongere in het herstelproces.

“Het belangrijk is dat we elkaar vinden. Ik denk wel dat als ik spreek, als HCA-dienst, dat we elkaar toch altijd ergens gaan tegenkomen. Van het moment dat het geconcretiseerd wordt naar - ik zeg maar- het slachtoffer toe. Vanaf het moment dat je zegt: kijk, die jongere is niet langer..., heeft een laag risico, die hoeft niet langer in geslotenheid blijven, maar we willen wel iets doen rond het thema, zodat hij inderdaad bij wijze van een aanbod kan volgen ambulante, buiten de muren van de GI. Ik denk dat het een kwestie is van af te stemmen en iedereen...”

– HCA Coördinator

“Er moet een goede afstemming zijn waar wij soms binnen de muren gaan, waar jongeren dan ook een stukje al buiten de muren zijn en we gewoonweg naadloos opvolgen. Ik denk dat dat echt maatwerk is, tussen mensen, maar wat wel belangrijk is, die daarmee aan de slag zijn, die moeten elkaar wel goed verstaan, rond dat delict en rond hoe daarop te reageren en dat herstelgerichte en samen een stukje bij die jongere brengen.”

– HCA coördinator

Samengevat zou de GI dus een complementaire rol kunnen vervullen in relatie tot de HCA-werking. Hierin neemt de GI een begeleidende rol opnaar de jongere in herstel, en de HCA-diensten, indien de jongere hier verder in wil gaan, een bemiddelende rol naar de jongere en indien mogelijk zijn / haar slachtoffer. Hierbij dienen beiden wel vanuit eenzelfde visie te werken.

“Dus uiteindelijk denk ik dat het echt een sterk samenspel moet zijn, die vooral gedreven moet zijn door mensen die op eenzelfde manier naar de feiten kijken, dat herstelgericht kijken denken.”

“Ik denk dat wij daar ook wel een soort voorbereidende rol in kunnen vervullen. Zowel op het niveau van leergroepen, als het gaat over motivatie van behandelingsprocessen als op individueel niveau. Dus daarin denk ik dat wij ook een stuk complementaire, voorbereidende rol kunnen vervullen naar eventueel HCA-aanbod.”

– Beleidsmedewerker GI

4.4.5. Processen en diensten

Een belangrijk deel van de focusgroep handelde over de verschillende randvoorwaarden om een herstelgericht aanbod in de GI (verder) mogelijk te maken. In de uitwisseling met HCA-coördinatoren kwamen een vijftal thema's naar boven: motiveren van jongeren, het belang van een herstelgerichte houding, herstel op individueel niveau, het verschil tussen bemiddeling en begeleiding, en vrijwilligheid binnen herstel.

Herstelgerichte waarden en houding

Tijdens de focusgroep benadrukten medewerkers van de HCA enkele belangrijke waarden in herstelgericht werken zoals verbinding en wederzijds respect. Verder wezen ze ook op het belang van een veilig leefklimaat waarin vertrouwen een belangrijke rol speelt.

“Als het over herstel gaat, moet het toch een veilig klimaat zijn om je daar een stuk ook wat kwetsbaar in op te stellen of dingen mogelijk te maken. Dan denk ik dat het belangrijk is om dat klimaat daarin te creëren en goeie afspraken in te maken en dat wederzijds respect ook goed te bewaren.”
– HCA Coördinator

“Ik zou het woord betrouwbaarheid benoemen, dat het voor een jongere helder is, dat de betrouwbaarheid helder is, van wat er gebeurt met de inhoud. Naar wie wordt dat gecommuniceerd? Dat zoveel mogelijk in samenspraak met de jongere zelf te doen, binnen geslotenheid.”
– HCA coördinator

a) Leergroep

Men geeft aan dat er binnen de leefgroepen plaats moet zijn voor verbinding en wederzijds respect. Enkel als er een veilig klimaat is zal er aan herstel gedaan kunnen worden.

Vertrouwen is hier een belangrijk gegeven. Zoals reeds aangegeven geeft de GI aan tegemoet te komen aan deze voorwaarde door leergroepbegeiders apart te zien van leefgroep begeleiding, zodat deze twee los van elkaar komen te staan.

“Een veilig en respectvol klimaat... Dat is heel essentieel en daar moet heel goed over nagedacht worden. Als het in een kader is: zijn dat dezelfde mensen waar ik straks ook mee aan tafel ga? Bij wijze van... In de leefgroep. Of zijn dat mensen die straks ook nog andere elementen in mijn traject opnemen? Dat zijn belangrijke zaken om helder te krijgen, vanuit veiligheid en vertrouwen.”
– HCA coördinator

Directieleden van de GI geven aan dat het de intentie is om de leefgroepen te gebruiken om jongeren te informeren, zodat jongeren een idee krijgen van wat herstel precies is en wat mogelijke uitkomsten daarvan zijn.

“De ambitie een beetje is om maximaal generiek, dus voor alle jongeren, dus niet in een keuze, in generiek aanbod een leerplatform ter beschikking te stellen (...), als opstap en trigger om dan in een veilig verband, individueel één-op-één daarrond aan de slag te gaan.”
– GI directie

Tijdens de focusgroep wijzen de HCA coördinatoren er op dat aandacht voor het slachtoffer niet uit het oog verloren mag worden.

“Er moet ook gewerkt worden rond die niet-zichtbare slachtoffercontext, zeker binnen die geslotenheid van een GI, om die ook te verkennen en op het juiste moment de juiste dingen te doen. Dus ik denk dat daar inderdaad die slachtoffercontext verkennen, informeren, enzovoort, dat is zeer belangrijk en een ander verhaal dan de concretisering die je kan doen rond de dader.

– HCA coördinator

b) Individueel herstel

Respondenten van de GI geven aan dat de individuele begeleider van de jongere mee de opdracht zal krijgen om, naast de leergroepen - die de jongere informeren en waar de eerst aanzet gegeven wordt tot herstel - de jongere te begeleiden in een persoonlijk herstelproces.

Het is een belangrijke randvoorwaarde, in de zin dat in de GI ook in een geïndividualiseerd traject één-op-één kan verder gewerkt worden rond het hersteltraject.

“Het realiseren van intensieve individuele begeleiding, het garanderen dat die rol van de individuele begeleider echt waargemaakt wordt. Als noodzakelijke grond op basis waarvan we in een vertrouwensvolle relatie en een veilige relatie in dialoog kunnen gaan in onze begeleiding met die gasten rond wat herstel voor hen betekent.”

– GI Directie

c) Motivatie & Vrijwilligheid

Een ander discussiepunt doorheen de focusgroep was de vraag of het herstelaanbod een vrijblijvend gegeven was of deelname aan bv. de leergroepen beter verplicht zou worden voor alle jongeren. Jongeren verplicht laten deelnemen lijkt sommige respondenten geen goed idee. Anderen geven aan dat het informeren van jongeren wel een algemeen aanbod kan zijn voor alle jongeren en men van daaruit een verder aanbod, indien gewenst, kan aanbieden. Een beleidsmedewerker wijst op het belang van motiverend werken met jongeren rond herstel:

“Dat er met elke jongere moet gesproken worden over herstel en dat dan naargelang motivatie moet worden ingeschat of dat een verder verloop vindt in een groepsaanbod en nog andere dingen of niet. Of dat het verplicht is of vrijwillig, hangt voor mij ook samen met wat er voor de rest gebeurt met dat individueel hersteltraject van de jongere, in die zijn parcours en hoe past dat daarin?”

GI Directie

Ook een HCA-coördinator bracht nuance in het verhaal en wijst op het belang van jongeren motiveren.

(...) dat is geen zwart-wit verhaal tussen verplicht, het moet zonder enige communicatie en aan de andere kant iets vrijblijvend. Hoe moet ik dat nu zeggen? Complexe vragen hebben altijd een antwoord in de nuance tussen beiden in denk ik. Ik denk dat het daarin belangrijk is... Je kan dat aanbod ook echt inhoudelijk gaan aansturen, bijvoorbeeld. Met een stuk - hoe moet ik dat zeggen - een signaal naar de jongere toe van: wij gaan met jou aan de slag gaan tijdens de geslotenheid. Dat kan een mededeling zijn, maar dan moet je de bereidwilligheid een stuk gaan sturen.

– HCA coördinator

Ook een beleidsmedewerker van de GI geeft aan dat hun werking een belangrijke rol kan spelen in het motiveren van jongeren m.b.t. herstelgericht werken.

"Dus maximale vrijwilligheid denk ik. Je zit daar natuurlijk, ook door de setting waarin het aangeboden wordt, zit je daar misschien toch ook met een vrijwilligheid tussen aanhalingstekens."
-HCA Coördinator

"Ook gericht inzetten op het motivationele, op het nadenken over verandering samen met de jongere. Dus ik zie daar ook als het gaat over herstel een rol in voor de GI's om een stuk te werken rond motivatie. Motivatie is geen statistische factor, je kan het toch wel - dat hopen we toch - een stuk beïnvloeden."
- GI beleidsmedewerker

d) Structurele inbedding van herstel

Tot slot kwam in de focusgroep het belang van een structurele inbedding van herstel aan bod. Men geeft aan dat herstel een plaats dient te krijgen op belangrijke vergadermomenten. Verder geeft men ook aan dat herstel een plaats moet krijgen in DOMINO (Dossier Minderjarigen Opvolgingssysteem), het elektronisch registratiesysteem dat onder meer gebruikt wordt door de GI.

'Dat moet veel meer op die tafel komen liggen, waar dat nu enkel en alleen rond tafels die in risicodomeinen liggen, delictgericht ligt, moet dat herstelgericht er ook daar meer naast komen liggen, en van daaruit verder werken.'
Gi directie

'Herstel zou nog veel meer in de praktijk op tafel moeten komen. Ja, dan denk ik aan de tafels, de ronde tafels.'
Gi directielid

"Ik weet: Domino is een zegen en een vloek, maar het is wel ook een instrument waarvan we toch de ambitie hebben om dat intensief dagelijks te gebruiken en onze gedachten wat moet leiden. Dus dan denk ik als je nadenkt over Domino, handelingsplan, trajectoverleg, rondetafel, zorg er dan voor dat in je sjablonen, in je structurering van die instrumenten, van die tools, dat herstel dan ook op één of andere manier beter gearticuleerd is dan misschien nu het geval is."
- Gi beleidsmedewerker

4.4.6. Resultaten evalueren

Op het einde van de focusgroep werd ook ingezoomd op het monitoren en evalueren van de resultaten van het herstelaanbod. Hier verwijst men door naar het algemene kader van het jeugddelinquentierecht dat driejaarlijks geëvalueerd zal worden.

"Naar het idee dat het jeugddelinquentierecht om de drie jaar zal geëvalueerd worden en dat daar vragen gaan uitkomen, op welke manier, veel breder dan de GI. De uitgangspunten van het decreet of op welke manier zitten de indicatoren. (...) De indicatoren van jeugddelinquentie. Wij gaan daar zeker in mee genomen worden."
- Directielid GI

Men streeft er op lange termijn naar om ook rond herstel een kwaliteitscyclus op te zetten en de effecten te meten.

Dit alles kunnen borgen en een kwaliteitscyclus opzetten als men een stukje gaat kijken naar effecten, bevraging gaat doen bij jongeren, bij ouders, bij iedereen rond de tafel van: zijn we op de goede manier bezig? Is dat nu een aanbod dat er ofwel helemaal naast gaat of is dat iets wat effect heeft of niet? We zien dat we dat nu hier en daar soms even doen,

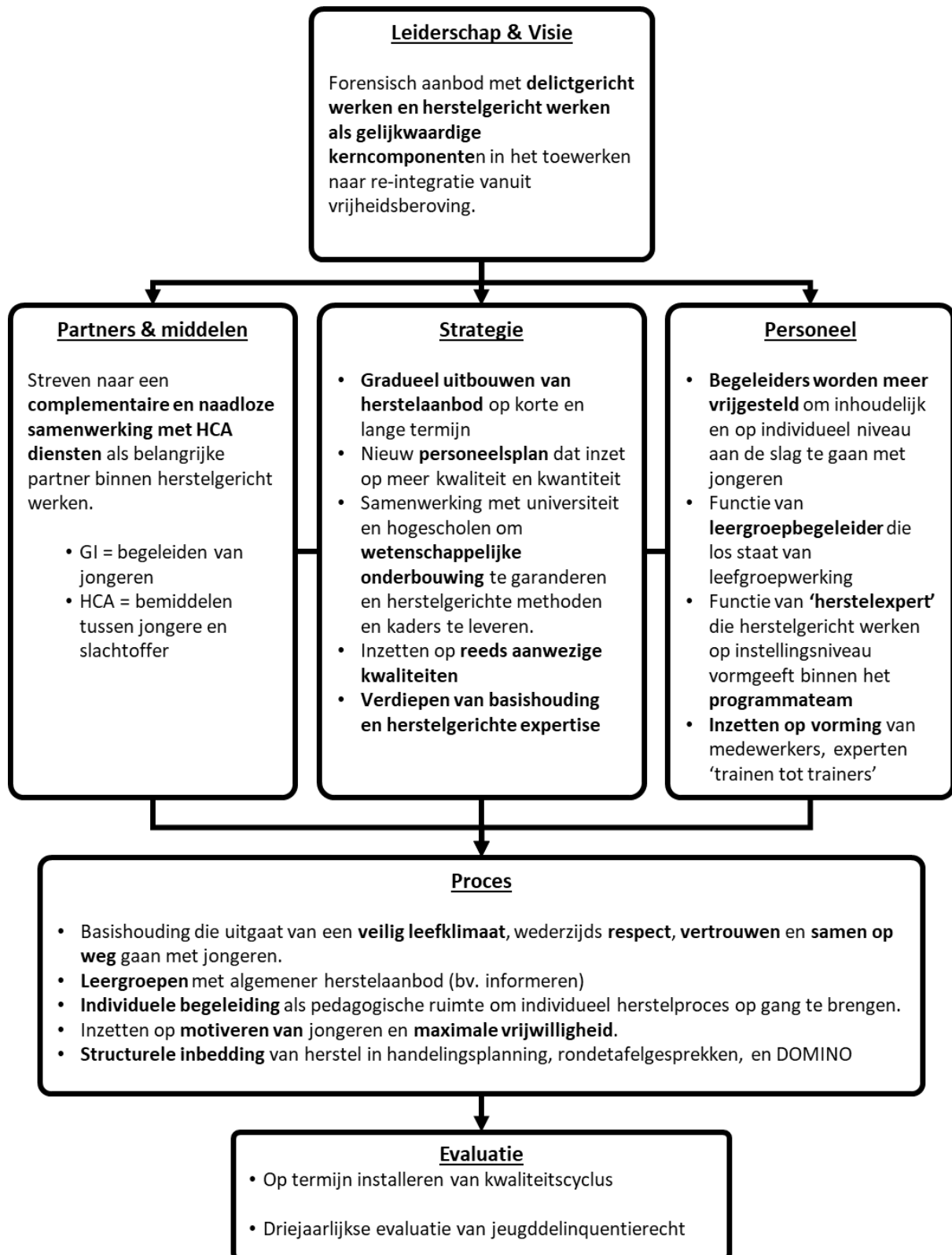

van: jongeren wat vinden jullie hiervan, ouders wat vinden jullie hiervan? Dat zijn natuurlijk vaak zeer meetbare dingen zoals een videoconferentie, is dat nu leuk of niet leuk en voel je je gehoord en niet? En of ze nog iets anders willen.

– Directielid G1

4.5. Conclusies focusgroep

In figuur 5 worden de belangrijkste bevindingen uit de focusgroep ondergebracht in een EFQM-schema en opgedeeld onder de verschillende factoren van het model.

Figuur 5: randvoorwaarden uit focusgroep 2 in EFQM-schema

5. Aanbevelingen

1. Inzetten op herstelgericht werken met zorgfiguren/context van de jongere

Herstelgericht werken en herstelrecht leggen de focus niet op de feiten zelf, maar wel op de schade die de feiten bij de verschillende betrokkenen zoals het slachtoffer en zijn/haar context veroorzaakte. Ook in de thuissituatie van de dader ontstaat na een delict vaak schade. Hier kan herstel eveneens zinvol zijn.

Uit de interviews en focusgroepen werd het belang van herstelgericht werken met ouders en naasten van daders duidelijk. Zorgfiguren van de jongere betrekken en hen een stem geven in het herstelproces zorgt voor een gedeeld verhaal. Het toont de jongere hoe mensen in zijn/haar naaste omgeving gekwetst werden en hoe zij naar het geheel van de gebeurtenissen kijken. Uit interviews met contextbegeleiders blijkt dat jongeren er niet steeds voor open staan om hun ouders te betrekken. Door ouders evenwel in het 'herstelverhaal' mee te nemen kunnen ze een belangrijke bron van motivatie en ondersteuning zijn voor hun zoon/dochter. Het zorgt voor meer transparantie en openheid en maakt de schade van de feiten binnen ouder-kind relatie mogelijks meer bespreekbaar. Literatuur wijst uit dat het betrekken van de context van de dader in herstel op termijn tot een vollediger en beter herstelproces leidt. De GI is slechts een tijdelijke partner in de ondersteuning van de jongere, en ouders mee betrekken in het herstelproces van jongeren is dan ook belangrijk. Daarom is ook een essentiële taak binnen herstelgericht werken weggelegd voor de contextbegeleiders van de GI. Waar de IB focust op het ondersteunen van de jongere, brengt de contextbegeleider het herstelperspectief bij de bredere context in beeld om hen zo ook een stem te geven.

2. Belang van een en systematische aanpak

Uit de interviews blijkt dat de medewerkers binnen kortverblijf een grote meerwaarde zien in het intensief inhoudelijk en gestructureerd werken met jongeren. Binnen kortverblijf werkt men dagelijks met de jongeren volgens het EQUIP-programma, waarin de begeleiders ook werden opgeleid. Een gelijkaardige aanpak in het werken rond herstel met jongeren die een duidelijke structuur heeft, waar rollen duidelijk afgesproken zijn en methodieken en tools goed gebruikt worden kunnen zorgen voor een kwaliteitsvol proces. De handleiding van werkpakket 4 geeft hier een eerste aanzet om dergelijke systematische aanpak mogelijk te maken. Het vormen van medewerkers en hen diepgaand opleiden in herstelgerichte kaders, modellen en praktijken is daarnaast een belangrijke voorwaarde.

3. Omgaan met neutraliteit en vertrouwelijkheid binnen de rol van begeleider.

In de gesprekken met HCA-medewerkers en begeleiders kwamen de begrippen 'neutraliteit' en 'vertrouwelijkheid' vaak aan bod als belangrijke waarden in herstelgericht werken. Volgens de onderzoekers is het belangrijk binnen herstelgericht werken rond schade van een delict een onderscheid te maken tussen de rol van 'begeleider' en 'bemiddelaar'. De betekenissen en invulling van termen als vertrouwen en neutraliteit zijn namelijk afhankelijk van de opgenomen rol.

In de HCA-diensten worden medewerkers 'bemiddelaars' genoemd als ze met jongeren aan de slag gaan binnen maatregelen als HERGO en Herstelbemiddeling. Bij deze processen zijn steeds zowel de dader als slachtoffer betrokken. Hier betekent 'neutraliteit' dat een bemiddelaar onpartijdig is, en hij geen enkele persoonlijke mening geeft of welk oordeel ook te kennen geeft over de tussenkomen van de verschillende partijen. Het is zijn/haar taak een proces te managen waarin de veiligheid van alle actoren verzekerd is. In deze context spreekt men ook van meerzijdige partijdigheid: *'De bemiddelaar is immers niet afstandelijk neutraal naar de partijen maar kan wel degelijk mee gaan in de beleving van de partijen. Hij houdt daarbij echter steeds ook rekening met de realiteit van de andere partijen en zal deze zo nodig ook aanwezig stellen in de bemiddeling'* (Steunpunt Jeugdhulp, p. 6).

Ook 'vertrouwelijkheid' is een belangrijk gegeven in bemiddeling. Het gaat uit van transparantie en open communicatie tussen de bemiddelaar en de cliënt (slachtoffer of dader). Men kan zelf beslissen welke informatie wordt doorgegeven aan andere partijen. Het Steunpunt Jeugdhulp schrijft over vertrouwen bij bemiddeling: 'Anderen worden alleen maar gecontacteerd met toestemming van de cliënt. De bemiddelaar gaat zeer voorzichtig om met het neerschrijven van

informatie die in de bemiddeling aan bod komt omwille van die vertrouwelijkheid. Alleen die informatie waarover alle partijen het eens zijn dat ze mag worden meegedeeld aan de gerechtelijke instanties, kan worden opgenomen in een eventuele overeenkomst of verslag. De bemiddelaar brengt ook geen informatie over aan het parket over het bemiddelingsverloop, de mate van inzet en de medewerking (Steunpunt Jeugdhulp, p. 6).

Neutraliteit en vertrouwelijkheid binnen de rol als (individueel) begeleider krijgen een andere invulling. In maatregelen als positief project of leerprojecten werkt een HCA- medewerker als een begeleider. In deze processen wordt het slachtoffer niet betrokken en wordt er enkel met de jongere en met zijn/haar context gewerkt. 'Neutraliteit' of meerzijdige partijdigheid krijgen hier een andere betekenis. Als contextbegeleider betekent dit dat men meerzijdig partijdig is naar de jongere en zijn ouders toe. Men verdedigt de belangen en noden van zowel de jongere als ouders als eventuele andere naasten. Daarbij neemt men ook steeds het slachtofferperspectief (als afwezige partij) mee in het verhaal. In het werken rond herstel van schade als IB geldt hetzelfde. Meerzijdige partijdigheid betekent hier samen met de jongen op weg gaan: enerzijds zoeken naar zijn noden en sterkten en anderzijds in functie van het herstel actief de positie en mogelijke gevolgen voor het slachtoffer in beeld brengen.

Ook vertrouwen en vertrouwelijkheid krijgen een andere betekenis. Allereerst dienen er duidelijke afspraken gemaakt te worden over welke informatie wanneer en aan wie doorgegeven wordt. Dit moet steeds transparant gebeuren. Als jongeren beslissingen als transparant en rechtvaardig ervaren dan is de kans groter dat ze positiever staan tegenover de uitkomst (Tyler, 2003). Vertrouwen of vertrouwelijkheid binnen de rol als begeleider ontstaan in een goede en nauwe relatie met de jongere. Het is een gevolg van het authentiek en eerlijk op weg gaan met jongeren, het opbouwen van een band en samen dingen doen. Een goede, zorgzame relatie tussen IB en de jongere werkt herstel in de hand. Verder is het daarom van belang de IB's nauw te betrekken in het groepsaanbod rond herstel en duidelijke en transparante communicatie te creëren tussen de jongere, leergroepbegeleider en IB die allen een belangrijke rol spelen in het vormgeven van herstel in de GI.

Neutraliteit, meerzijdige partijdigheid en vertrouwelijkheid als noodzakelijke voorwaarden dienen dus steeds verzekerd te worden in het werken rond herstel van de schade binnen de gesloten context van de GI. Het waarborgen van een goede relatie tussen IB en duidelijke transparante afspraken rond het delen van informatie met derden zijn hierbij essentieel.

4. Samenwerking met HCA

De diensten voor herstelgerichte en constructieve afhandeling zijn experts in het werken met jongeren rond herstel van schade van delicten. Uit de focusgroepen en interviews bleek dat de HCA-diensten een belangrijke partner zijn in het werken rond herstel en dat medewerkers van de GI hun nabijheid en expertise als een meerwaarde ervaren. Omwille van hun jarenlange ervaring en expertise is het belangrijk hen als partner te betrekken in het vormen van leergroepbegeleiders en individueel begeleiders die herstelgericht aan de slag zullen gaan met jongeren. HCA-diensten beschikken over veel kennis, knowhow en vaardigheden. De leergroep Slachtoffer in Beeld is een pakket dat ook in de toekomst door de GI ingezet kan worden. Verder beschikt de HCA over veel kennis in het individuele werken met jongeren rond herstel door hun ervaringen met het positieve project.

Ook binnen het individuele traject van de jongere dient HCA steeds als partner betrokken te worden. Vandaag wordt in campus de Grubbe reeds van bij het begin voor elke jongere contact gelegd met de HCA-dienst die het dichtste bij zijn/haar woonplaats gevestigd is. Als de jongere doorstroomt naar een andere campus is het belangrijk dat deze link ook daar blijft bestaan. Deze betrokken HCA-dienst kan voor IB's, contextbegeleiders en trajectcoördinatoren een adviserende rol spelen voor het traject van de jongere in de GI. Samenwerking en contact tussen de medewerkers van de GI en HCA moeten daarom gestimuleerd worden, zodat van zodra er stappen gezet worden naar het slachtoffer van de jongere, HCA naadloos kan aansluiten.

5. Aandacht voor de stem van de jongeren zelf.

Zoals reeds aangegeven was het in huidige onderzoek niet mogelijk de stem van de jongere te betrekken. Het is evenwel belangrijk dat de jongeren zelf ook gehoord worden. Verder onderzoek naar de visie en ervaringen van jongeren die aan

de slag gaan met herstel in de GI is belangrijk in het verder kwaliteitsvol vormgeven van het aanbod. Binnen het opzetten van een kwaliteitscyclus rondt herstel dienen bijgevolg ook ervaringen van de jongere meegenomen te worden.

6. Herstelplan

Vandaag wordt in de GI reeds gewerkt met een handelingsplan, dat opgesteld wordt in samenspraak met de jongere, de IB, trajectcoördinator en contextbegeleider. De inspraak van de jongeren hierin is evenwel nog (vrij) beperkt. Naast een handelingsplan kan een instrument als een herstelplan daarom nuttig zijn. Het eigenaarschap van dit plan ligt volledig bij de jongere die ondersteund wordt door zijn IB. In het herstelplan wordt beschreven hoe de jongere en zijn omgeving naar de feiten kijken en worden doorheen het proces herstelacties opgenomen. Het herstelplan focust op de sterktes en kwaliteiten van de jongere. Zo kan een jongere bv. verantwoordelijkheid opnemen door ervoor te kiezen deel te nemen aan een bepaalde leergroep. Dit herstelplan en de motivatie van de jongere in het opnemen van verantwoordelijkheid dient steeds besproken te worden in rondetafelgesprekken. Verder dient het ook een plaats te krijgen in DOMINO. Op deze manier krijgt herstel ook in het dossier van de jongere een plaats naast het delictgericht werken.

7. Samengaan van delict- en herstelgericht werken in de GI

Herstelrecht ontstond initieel vanuit het doel slachtoffers en daders dicht bij elkaar te brengen, vaak als alternatief op een straf of vrijheidsberoving. Ook binnen geslotenheid kan herstel een meerwaarde zijn voor de jongere. Door het denken over herstel bij de jongeren in de GI te brengen ontstaat voor hen ook de kans om zich hierin te verdiepen en mogelijks te motiveren tot verantwoordelijkheid en actie. De pedagogische ruimte binnen geslotenheid biedt een kader om actief op weg te gaan met de jongere. Geslotenheid sluit herstel dus niet uit, en het herstelparadigma vormt een belangrijke aanvulling op de reeds aanwezige delictgerichte focus van de GI. Herstelgericht werken legt de focus buiten de muren, op de schade die daar ontstond voor ouders, slachtoffer en de bredere omgeving. Door te kijken met een herstelgerichte bril, kijkt men steeds met een brede blik 'over de muren' van de GI. Tot slot toont literatuur aan dat inzetten op slachtofferbewustzijn bij jongeren vaak beperkt is (Le Sage, 2004). Het is belangrijk om jongeren vanaf dag één kenbaar maken dat men zal werken aan herstel én aan het delict in een open en nauwe samenwerking met een maximum aan procedurele rechtvaardigheid (Tyler, 2006). Verder is het belangrijk ook consulenten en jeugdrechters mee te nemen in de focus op herstel in de GI.

8. Het hier en nu als basis voor herstel in de toekomst

Dit wordt onder meer duidelijk in de herstelpiramide waar het 'primaire' herstel van de emotionele, materiële en existentiële schade dat direct met de feiten verbonden, de top van de piramide vormt en steunt op de onderliggende niveaus. Het implementeren van herstelgerichte praktijken dient dan ook geënt te zijn op een herstelgerichte organisatiecultuur en een herstelgerichte aanpak van begeleiders in de leefgroep. Het doel van herstelpraktijken is immers het ontwikkelen van verbinding en het beheersen van spanningen door schade te herstellen en relaties op te bouwen. Dit omvat zowel proactieve (het opbouwen van relaties en het ontwikkelen van een gemeenschap) als reactieve (het herstellen van schade en het herstellen van relaties) benaderingen. Organisaties en diensten die alleen het reactieve gebruiken zonder vooraf sociaal kapitaal op te bouwen blijken minder succesvol dan organisaties die ook op het proactieve inzetten (Davey, 2007). De interne herstelgerichte (leefgroep)werking en het herstelgericht aanpakken van interne conflicten dient met andere woorden model te staan voor het mogelijke herstel met het slachtoffer.

Verder toonden Deprez & Michiels (2020) aan dat herstelgericht werken een belangrijke aanvulling is op het LSCI-model in het hanteren van conflicten. Zowel LSCI als herstelgesprekken richten zich op het aanpakken van een conflict. Ze hebben evenwel aanvullende doelstellingen. LSCI streeft naar inzicht in eigen gedrag en gevoelens en zoekt naar mogelijkheden tot verandering in dat gedrag. Herstel heeft als doel schade bij het slachtoffer te herstellen en legt de focus op de relatie tussen beide. De twee modellen zijn bijgevolg complementair. Na elke crisis kan men zich afvragen of LSCI, herstel of beide nodig zijn.

9. Informeren van slachtoffers

Binnen herstelrecht krijgt het slachtoffer een centrale plaats. We bespraken reeds dat slachtoffers rechtstreeks betrekken binnen de gemeenschapsinstelling vandaag niet mogelijk is. Echter kan er wel naar gestreefd worden het slachtoffer zoveel als mogelijk te informeren over bepaalde stappen die gezet worden in het gesloten traject van de jongere. Op deze manier wordt het slachtoffer ook meer betrokken en wordt er volgens de definitie van herstel, meer herstelgericht gewerkt.

Vandaag hebben slachtoffers van een misdrijf in België het recht om geïnformeerd te worden over beslissingen die zijn genomen betreffende de toekenning van een strafuitvoeringsmodaliteit aan de veroordeelde. (Nationaal Forum voor slachtofferbeleid). Binnen de volwassen rechtspraak betekent dit dat een slachtoffer bijvoorbeeld kan vragen geïnformeerd te worden indien de dader een penitentiaal verlov toegekend krijgt, of indien er een toekenning is van voorwaardelijke invrijheidsstelling. Het verstrekken van informatie is trouwens ook nuttig om te vermijden dat het slachtoffer zijn vertrouwen in justitie en de samenleving verliest, wat vaak het gevolg is van een misdrijf (Wouters, 2008). Echter vonden de onderzoekers geen cijfers of bronnen over hoe vaak slachtoffers geïnformeerd worden als het gaat om jongeren die een als misdrijf omschreven feit pleegden en 3, 6 of 9 maand in een gesloten begeleiding van de GI verblijven. In het streven naar een herstelgerichte praktijk binnen de GI kan het informeren van slachtoffers (bv. via de jeugdrechtbank) een belangrijk doel zijn. Zo zou het goed zijn slachtoffers, indien zij dit wensen, te informeren als de jongere op weekend gaat, ontvlucht uit de GI of de jongere het gesloten traject verlaat.

10. Verder inzetten op samenwerking met hogescholen en academische instellingen.

Het onderzoek toonde aan dat er vandaag slechts beperkt tools en materialen zijn die bruikbaar zijn binnen deze context. Het lijkt daarom nuttig om verder te bouwen op dit onderzoek en verder samen te werken met hogescholen en universiteiten om het aanbod rond herstel verder wetenschappelijk onderbouwd uit te werken.

6. Bronnen

- Aertsen, I., Daeninck, Ph. en Van Camp, T. (2001). *Aanzetten tot een deontologie van herstelgerichte detentie*. Leuven: K.U.Leuven, Research Group Penology and Victimology.
- Agentschap Opgroeien. (2020). *Werken aan herstel binnen de gemeenschapsinstelling 'een visieteskt'*. Intern Document
- Baglivio, M., & Jackowski, K. (2015). Evaluating the effectiveness of a victim impact intervention through the examination of changes in the dynamic risk scores. *Criminal Justice Policy Review*, 26, 7-28.
- Barr, T. S. A. (2013). Putting victims in prison. *Restorative Justice: An International Journal* 1(3), 389-413.
- Biermans, N. (2002). De trein is vertrokken, het eindstation ongekend. In Vanacker, J. (eds.), *Herstel en detentie – Hommage aan Prof. Dr. Tony Peters* (pp. 83-94). Brussel: Politeia N.V.
- Blad, J., & Pauwelsen, J. (2003). *Reintroy: de justitiële jeugdinrichting als Rehabilitatiecentrum*
- Boszormenyi-Nagy, I. (1987). *Foundations of contextual therapy*. New York (N.Y.): Brunner Mazel 1987.
- Brouckmans, P., De Jaegher, K., Vandeurzen, I., Verhoeven, H., Verstraete, A. (1998). *Vrijheidsstraf en herstelrecht: kan dat?*. Leuven: KULeuven. Faculteit rechtsgeleerdheid. Afdeling strafrecht, strafvordering en criminologie
- Brugman, D. en Bos, J.K. van den (2007), *De effecten van herstelopvoeding op morele ontwikkeling bij delinquente jongens in een justitiële jeugdinrichting*, Utrecht: Vakgroep psychologie van de UU.2
- Colins, O., Vermeiren, R., Vreugdenhil, C., Brink, W. van den, Doreleijers, T., & Broekaert, E. (2010). Psychiatric Disorders in Detained Male Adolescents: A Systematic Literature Review. *Canadian Journal Of Psychiatry*, 55(4), 255-263. Retrieved from
- Corbin, J., & Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory* (3rd ed.). Sage Publications, Inc. <https://doi.org/10.4135/9781452230153>
- Crabbé, L. (2020). *Een kwalitatief onderzoek naar herstel in detentie: België vs. Nederland*. KU Leuven. https://dehuizen.be/files/Een_Kwalitatief_onderzoek_naar_herstel_in_detentie.pdf
- Davey, L. (2007, November). *Restorative practices: A vision of hope*. Paper presented at the 10th International Institute for Restorative Practices World Conference, Budapest, Hungary.
- Decock, G., & Van Rumst, S., (2019). Jeugddelinquentie 2020: een straffer Vlaanderen. *Tijdschrift Jeugd en Kinderrechten*, nr. 3 (2019): 223 - 26.
- Deklerck, J. (2015). The restorative pyramid: a framework for change towards a restorative prison. *The Praxis of Justice. Liber Amicorum Ivo Aertsen*. Boom Uitgevers, Den Haag, 127-140.
- Deprez, S., & Michiels, M. (2020). *Beter samen!* Acco.
- Fazel S, Doll H, Langstrom N. Mental disorders among adolescents in juvenile detention and correctional facilities: a systematic review and metaregression analysis of 25 surveys. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*. 2008;47(9):1010-1019
- Goedseels, E., & Ravier, I. (2020). Recente ontwikkelingen in het belgische jeugdrecht. *Justice et sécurité – Justitie en veiligheid*, 15. https://nicc.fgov.be/upload/publicaties/jsjv15_nl.pdf
- Goldstein, A. (2006, October). *Restorative practices in Israel: The state of the field*. Paper presented at the Eighth International Conference on Conferencing, Circles and other Restorative Practices, Bethlehem, PA, USA.
- Haley, John, assisted by A. M. Neugebauer. 1992. "Victim-Offender Mediations: Japanese and American Comparisons." In *Restorative Justice on Trial: Pitfalls and Potentials of Victim-Offender Mediation-International Research Perspectives*, edited by H. Messmer and H. U. Otto. Dordrecht and Boston: Kluwer.

- Deklerck, J. (2015) *The restorative pyramid: a framework for change towards a restorative prison*. In: Brunilda Pali, Katrien Lauwaert, and Stefaan Pleysier, *The Praxis of Justice*. Liber Amicorum Ivo Aertsen. Boom Uitgevers, Den Haag, 2019. 127-140
- Laarhoven-Aarts, C.M.A. van, & Winter, M. de (2007). *Onderzoek naar opvattingen*
- Lauwers, I. (2009-2010). *Slachtoffer in beeld – Minderjarigen in Gemeenschapsinstelling De Kempen. Een geschikte basis voor een herstelgerichte werking?* Leuven: KU Leuven.
- le Sage, L. F. (2004). De gebrekkige gewetensontwikkeling in het jeugdstrafrecht; implicaties voor de toerekening en behandeling. SWP.
- McCold, P., & Wachtel, T. (2002). Restorative justice theory validation. In E. G. M. Weitekamp, & H.-J. Kerner (Eds.), *Restorative justice: Theoretical foundations* (pp. 110-142). Devon, UK: Willan.
- McLaughlin, K.A., Peverill, M., Gold, A.L., Alves, S., & Sheridan, M.A. (2015). Child maltreatment and neural systems underlying emotion regulation. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 54, 753-762.
- Mirsky, L. (2004b). Restorative justice practices of Native American, First Nation and other indigenous people of North America: Part two.
- Nationaal Forum voor Slachtofferbeleid, "*Uw rechten als slachtoffer*", z.d., http://www.belgium.be/nl/binaries/slachtofferrechten_2010_NL_tcm117-96168.pdf,
- Ogden, P., & Minton, K. (2000). Sensorimotor psychotherapy: One method for processing traumatic
- Palinkas, L. A., Horwitz, S. M., Green, C. A., Wisdom, J. P., Duan, N., & Hoagwood, K. (2013). Purposeful Sampling for Qualitative Data Collection and Analysis in Mixed Method Implementation Research. *Administration and Policy in Mental Health and Mental Health Services Research*, 42(5), 533-544.
- Pavlich, G. (2019). 'Revisioning Restorative Justice: Critique, Accusation and Hospitality', *The Praxis of Justice*, The Hague: Boomuitgevers Press, pp 19-32.
- Pleysier, Stefaan. "Vlaanderen bouwt aan een jeugddelinquentierecht. Uithandengeving blijft anomalie." Sociaal.Net, 6 februari 2018.
- Put, J. (2019). "Het Vlaamse jeugddelinquentierecht in essentie." In *Het Vlaamse jeugddelinquentierecht*, 13 - 38. Brussel - Gent: Larcier,
- Slump, G. J. (2017). Herstelgerichte detentie in Nederland 2017. *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 17(3), 54-59. <https://doi.org/10.5553/tvh/1568654x2017017003007>
- Tyler, T.R. (2003). Procedural justice, legitimacy, and the effective rule of law. In: M. Tonry (Ed.). *Crime and Justice: A Review of Research*. Chicago: University of Chicago Press, 431-505.
- Van Alphen, M.F., & Klein Bog, B.F.J. (2008). *De Rol van Schaamte bij Herstelgericht Werken*. Lelystad, Inspiration Development.
- Van der Helm, G.H.P; Kuiper, C. & Stams, G.J.J.M (2017 submitted for publication). Treatment motivation in secure juvenile facilities, a test of Self Determination Theory.
- Van der Helm, P., & Vandevelde, S. (2018). Probleemgedrag is vaak te begrijpen. *ORTHOPEDAGOGIEK: ONDERZOEK EN PRAKTIJK*, 57(1-2), 3-13.
- Van Ness, Daniel W. (2004). *RJ City@: Contemplating a restorative justice system*. Paper presented at Building a Global Alliance for Restorative Practices and Family Empowerment, 5-7 August 2004. Richmond, BC, Canada.
- Vandeurzen, I. (1999) , Een actie-onderzoek in het penitentiair schoolcentrum van Hoogstraten. *Metanoia*, Driemaandelijks contactblad van de Katholieke Aalmoezenersdienst bij het Gevangeniswezen, nr. 19,
- Vanhoek, A., & Slump, G. J. (2013, maart). *Restorative Justice in Europe. Slachtoffers, herstelrecht en herstelgerichte (jeugd)detentie: bespreking van Nederlandse en Vlaamse literatuur*. Restorative Justice Nederland.

- Vlaamse Overheid. "Integrale Jeugdhulp. De krachtlijnen van het nieuwe decreet." Brussel: Departement WVG, 2012.
- Vlaamse Regering. "Conceptnota. Contouren en plan van aanpak voor een Vlaams beleid inzake een gedifferentieerde aanpak van jeugddelinquentie. Ingediend door de Vlaams minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin." Brussel: Vlaamse Regering, 2015.
- Wachtel, T. (2014). Restorative justice reform: the system versus the lifeworld. *Restorative Justice*, 2(3), 361–366. <https://doi.org/10.5235/20504721.2.3.361>
- Wachtel, T. (2016). Purpose. *Defining restorative*. International Institute for Restorative Practices. <https://www.iirp.edu/defining-restorative/purpose>
- Wachtel, T., & McCold, P. (2001). Restorative justice in everyday life: Beyond the formal ritual. In H. Strang & J. Braithwaite (Eds.), *Restorative justice and civil society* (pp. 114–129). Cambridge: Cambridge University Press.
- Walgrave, L. (1978) Uitgeleide aan de jeugdbescherming. Leuven: Acco,
- Walgrave, L. (2013). *Restorative Justice, Self-interest and Responsible Citizenship* (1ste editie). Willan.
- Walgrave, L., Ward, T., & Zinsstag, E. (2019). When restorative justice meets the Good Lives Model: Contributing to a criminology of trust. *European Journal of Criminology*, 18(3), 444–460.
- Weijers, I. (2006). De aanpak van jeugdige recidivisten. *FJR*, nr. 74, 188–193.
- Wolff, K. T., & Baglivio, M. T. (2017). Adverse childhood experiences, negative emotionality, and pathways to juvenile recidivism. *Crime & Delinquency*, 63(12), 1495–1521. <https://doi.org/10.1177/0011128715627469>
- Wolthuis, A. & Vandenbroucke, M. (2009). *Schade herstellen tijdens jeugddetentie. Een evaluatieonderzoek naar herstelgericht werken in Forensisch Centrum Teylingereind*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Wolthuis, A., & Berger, M. (2017). Herstelrecht in jeugdstrafzaken in Nederland, waar staan we? *Tijdschrift Jeugdrecht In de Praktijk*, 25–32.
- Wolthuis, A., & Vandenbroucke, M. (2009, december). *Schade herstellen tijdens jeugddetentie*.
- Wong, D. (2005) *Restorative justice for juveniles in Hong Kong: Reflections of a practitioner*. Paper presented at the Sixth International Conference on Conferencing, Circles and other Restorative Practices, Penrith, NSW, Australia.
- Wouters, I. (2008) *Je rechten als slachtoffer*, (pp.122-124) Brussel: EPO
- YOUTURN – DAPPER Opmaat tot herstel (2012). *Trainingsmodule voor kortverblijvers in Justitiële Jeugdinrichtingen. Onderdeel van de basismethodiek YOUTURN* (Module-beschrijving, versie 1.2 juni 2012).
- Zebeł, S., Vroom, M., & Ufkes, E. (2017). Daders en herstel tijdens detentie: de cursussen Puinruimen, SOS en DAPPER. *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 17(3), 27–40. <https://doi.org/10.5553/tvh/1568654x2017017003004>

7. Bijlagen

1. Handleiding Herstel in de Gemeenschapsinstelling

2. Topiclijst semigestructureerd interviews GI medewerkers

Doelgerichte orthopedagogische activiteiten in de gemeenschapsinstellingen rond herstel – topic/vragenlijst voor interviews met GI medewerkers

Algemene Informatie respondent

1. Geslacht:
2. Leeftijd:
3. Naam voorziening/dienst: ....
4. Wat is uw functie binnen de voorziening/dienst?
5. Hoe lang werkt u reeds in de huidige voorziening of dienst, hoe lang in de functie die u nu beoefend:
6. Hoe lang werkt u in totaal reeds in de Jeugdzorg:
7. Opleiding (ook eventueel bijkomende opleidingen):

Huidige werking Gemeenschapsinstelling

8. Wat is volgens jou de functie van een gesloten voorziening zoals de gemeenschapsinstellingen?
9. Hoe probeert de gemeenschapsinstelling en deze campus dat te doen?
10. Op welke manier probeer jij dat te doen?
11. Zou je me een individueel traject van een jongere kort kunnen schetsen? Wat zijn een aantal belangrijke stappen doorheen zijn traject hier?
12. Op welke manier wordt er individueel met de jongeren gewerkt?
13. Op welke manier wordt er in groep gewerkt met de jongeren?
14. Op welke manier probeert de GI herstelgericht te zijn als het gaat om interne conflicten of voorvallen?
15. Sinds 2019 is het nieuwe jeugddelinquentierecht er, dit brengt heel wat veranderingen met zich mee, wat vind je daarvan?
16. Een van die veranderingen is dat het de focus ook veel meer legt op Herstel. Het wil namelijk op herstel leggen en jongeren kansen geven verantwoordelijkheid op te nemen voor hun fouten. Wat houdt dat volgens jou in?
17. Hoe wordt er op dit moment rondt herstel gewerkt in de voorziening, je noemde daarnet het traject van de jongere, zijn hier stappen in die je als 'herstelgericht' zou benoemen?
18. In welke mate is dit (dagelijks, wekelijks, maandelijks)
19. Wordt er ook door de voorziening rond herstel van de schade (emotioneel, relationeel of materieel) ten gevolge van een delict met de jongeren gewerkt of wordt dit door externe organisaties opgenomen.
20. Denk je dat het een meerwaarde is voor jongeren, slachtoffers de gemeenschap als jongeren kunnen werken rond herstel ten gevolge van hun delict.
21. Hoe kunnen we volgens jou jongeren hier het beste helpen en hierin ondersteunen?
22. Denk je dat het werken rondt herstel een taak is die ook door de GI uitgevoerd zou moeten worden?
23. Denk je dat herstelgericht werken mogelijk is binnen de gesloten context?
24. Ervaar je huidig aanbod herstelgericht werken vandaag als voldoende?
25. Een bekend kader binnen herstelgericht werken is dat van de Herstelpiramide (Declercq, 2019). Het deelt herstel en herstelmogelijkheden op in een 5tal niveaus. Zou je een aantal praktijken van de GI kunnen indelen op deze niveaus?

Vragen over leergroep: Slachtoffer In Beeld

26. Sinds enkele jaren is er de leergroep: Slachtoffer in beeld, wat is dit precies?
27. Wat zijn jouw ervaringen met deze leergroep?
28. Hoe kijken de jongeren ernaar? Is er effect bij hen als ze deze leergroep doorlopen?
29. Wat zijn de sterktes van deze leergroep? Zie je effect bij de jongeren?

30. Wat zijn de zwaktes van deze leergroep? Hoe zou dit beter kunnen?

Vragen over HCA samenwerking

31. Op welke manieren werken de GI's en de HCA-diensten samen?

32. Verloopt dit vlot, hoe beoordeel je deze samenwerking met de HCA-diensten?

33. Kennen de jongeren dergelijke diensten? Worden ze geïnformeerd over de mogelijkheid tot herstel?

De toekomst

34. Wat is er volgens jou nodig qua middelen, kennis, vaardigheden om de GI 'herstelgericht' te maken?

35. Wat zou er allemaal moeten veranderen om dit mogelijk te maken?

36. Denk je dat het een meerwaarde zou zijn mocht de GI hier zelf mee aan de slag gaan

37. Wat zouden medewerkers nodig hebben om dit te doen?

38. Hoe zouden individuele begeleiders (IB's) samen kunnen werken met de jongere aan herstel?

39. Hoe zou dit (beter) in groep kunnen gebeuren?

40. Heb je nog andere opmerkingen? Vragen?

3. Topiclijst semigestructureerde interviews HCA medewerkers

Doelgerichte orthopedagogische activiteiten in de gemeenschapsinstellingen rond herstel – HCA DIENSTEN

Algemene Informatie respondent

41. Geslacht:
42. Leeftijd:
43. Naam voorziening/dienst: ....
44. Wat is uw functie binnen de voorziening/dienst?
45. Hoe lang werkt u reeds in de huidige voorziening of dienst, hoe lang in de functie die u nu beoefend:
46. Hoe lang werkt u in totaal reeds in de Jeugdzorg:
47. Opleiding (ook eventueel bijkomende opleidingen):

Werking HCA diensten

1. Kan je me even uitleggen hoe de HCA dienst binnen jouw organisatie ontstaan is, wat is de historiek?
2. Hoe verloopt het proces van herstel bij jullie dienst? Wat zijn belangrijke sleutelmomenten in dit proces.
3. Is er standaard een herstelgerichte maatregel voor elke jongere?
4. Kan je beschrijven adhc een tijdlijn hoe dit verloopt: feiten, rechter, HCA, Parket, wat komt waar precies
5. Hoe verloopt Herstelbemiddeling? Hoe verloopt HERGO? Hoe verloopt gemeenschapsinstelling?
6. Hoe verloopt het positieve project, denk je dat de GI (en de IB's van de jongeren) daar iets kunnen betekenen.
7. Hoe wordt de context van de jongere hierin betrokken?
8. Hoe is de samenwerking met andere HCA diensten, is er een overkoepelend iets? Delen jullie een visie? Is herstelbemiddeling bij jullie anders dan in de andere kant van het land? Zijn dit dezelfde stappen?

Slachtoffer in beeld

1. Waarop baseren jullie zich voor de inhoud van de leergroep slachtoffer in beeld?
2. Wie geeft deze leergroepen?
3. Wat zijn je ervaringen hiermee? Hoe reageren jongeren hierop?
4. De GI wil nu zelf ook graag intern leergroepen aanbieden rond herstel, wat denk je hiervan?
5. Is er een mogelijkheid dat ik de cursus/handboek van slachtoffer in beeld eens doorneem? Deze vergelijk met soortgelijke materialen

HCA diensten & GI

1. Hoe werkt jouw dienst op dit moment samen met de GI's, is er een samenwerking en zo ja wat omvat deze
2. Krijgen jongeren binnen de GI een herstelgericht aanbod?
3. Er werd soms gezegd dat het soms lang duurt eer er herstelbemiddeling kan aangevat worden, en het dan vaak al 'te laat' is voor een jongere.
4. Het belangrijkste is dat jongeren de kans krijgen tot herstel, de vraag is nu een beetje wie wat doet. Wat denk jij hierover? Hoe kunnen we jongeren die in de GI terecht komen een zo goed mogelijke kans op herstel bieden? En wie doet wat hierin?
5. De GI wil ook dat 'herstel van de impact ten gevolge van een delict', een plaats krijgt binnen de individuele begeleiding van de jongeren, dat de IB bepaalde activiteiten, of thema's kan bespreken, doorwerken, doen. Heb je weet van dergelijke activiteiten die hier zouden kunnen gebruikt worden?
6. Hoe zouden de GI en de HCA-diensten nog beter samen kunnen werken? Zijn er nog knelpunten?
7. Hoe kan de GI jongeren beter 'voorbereiden' op herstelbemiddeling? Of herstelgericht werken?

4. Handleiding Focusgroep I

1. Verwelkoming

Dag iedereen, allereerst wil ik iedereen bedanken om hier vandaag online aanwezig te zijn. Het is zeer fijn dat we zo een diverse focusgroep konden samenstellen met zowel mensen van de HCA)diensten als medewerkers van de verschillende campussen. Jullie hebben vast allemaal drukke agenda's in deze toch wel speciale en uitdagende tijden, dus zeer bedankt daarvoor.

Graag wil ik mezelf en een aantal mensen even voorstellen, sommigen onder jullie heb ik reeds ontmoet anderen niet. ik ben Lou en ik werk momenteel halftijds op een onderzoek aan de Ugent over herstelgericht werken binnen de gesloten context van de gemeenschapsinstelling, hier zal ik straks nog iets meer context bij geven. Vandaag zijn er ook een aantal laatstejaarsstudenten in functie van het vak 'synthese' zij ondersteunden mij bij het opstellen van de vragen. Mogelijks zullen zij dus een bijvraag stellen.

2. Context

Zoals ik al zei werk ik dus aan een onderzoek over herstelgericht werken in de GI. Dit onderzoek startte vorig jaar in maart. Het kwam op er op vraag van agentschap opgroeien. Zoals jullie vast weten is er sinds 2019 een nieuw jeugddelinquentierecht, binnen dit decreet staan toch enkele 'nieuwe' elementen centraal die het werken met jongedelinquenten in Vlaanderen vorm geeft. Een belangrijk stuk daarin gaat over 'Herstelgerichte maatregelen', het nemen van verantwoordelijkheid en herstel van de schade veroorzaakt door het delict staat hierin centraal. Dat betekent dat ook binnen de context van de gemeenschapsinstelling jongeren kansen moeten krijgen verantwoordelijkheid op te nemen voor hun daden, en kunnen werken rond herstel van de schade die hun delict veroorzaakte. In Vlaanderen hebben de HCA-diensten het mandaat om herstelgerichte maatregelen vorm te geven.

De vraag is nu hoe herstel binnen de GI vorm krijgt/kreeg en hoe er in de GI naast hun delictgerichte werking ook een herstelgerichte werking kan komen. Samengevat staat de vraag centraal 'hoe kan men in een gesloten context op individueel & groepsniveau werken rond herstel'.

Iedereen die vandaag aanwezig is werkt eigenlijk rechtstreeks met jongeren en komt met hen in contact. Vandaag zal de focus van deze focusgroep dan ook vooral liggen op hoe jullie dat werken met jongeren ervaren en vormgeven. Wat jullie als mogelijkheden zien en als knelpunten, wat jullie als begeleiders doen of nodig hebben.

3. Openingsvragen

Om te starten denk ik dat het goed is dat iedereen zichzelf kort voorstelt en toelicht van welke campus/functie hij/zij heeft zodat we wat weten wie er allemaal aanwezig is.

3.1. Stel jezelf en je functie kort voor

4. Context

Er werden reeds een aantal gesprekken gedaan met medewerkers, er zijn zelfs enkele mensen aanwezig vandaag met wie ik individueel ook in gesprek ging. We focussen ons vandaag op het aanbod dat er in de GI reeds is aan herstel van de schade ten gevolge van een delict. Eerst zullen we het er in het algemeen wat over hebben, daarna focussen we eerst op het 'groepsaanbod' en daarna ook over wat herstel op een individueel niveau bv hoe dit binnen een IB-werking een plaats kan hebben/heeft.

4.1. Algemeen

- Hoe wordt er vandaag in de GI gewerkt rondt Herstel van de schade
  - o *Wat loopt er goed*
  - o *Wat zijn volgens jou hiaten of knelpunten*
  - o *Is dit aanbod voldoende.*
  - o *Voor alle jongeren herstel-aanbod? Of niet.*

4.2. Op groepsniveau

Vandaag is er een aanbod op groepsniveau, namelijk slachtoffer in beeld, maar mogelijks zijn er ook nog andere activiteiten die plaatsvinden die we zouden kunnen bestempelen als herstelgericht. Deze cursus werd gegeven door de HCA-diensten binnen in de GI.

- Hoe ervaren jullie het aanbod van 'slachtoffer in beeld'
  - o *Welke doelen worden hierin nagestreefd en worden deze behaald*
  - o *Is neutraliteit en expertise van een externe dienst hier belangrijk?*
- Mocht er besloten worden dat jullie zelf aan de slag gaan met slachtoffer in beeld om dit te geven aan een groep jongeren, wat zijn dat volgens jullie belangrijke randvoorwaarden waaraan voldaan moet worden?

4.3. Op individueel niveau

- Hoe krijgt herstel op een individueel niveau een plaats in de GI (eventueel in samenwerking met HCA)
  - o *Wat loopt hierin goed*
  - o *Wat zijn mogelijke knelpunten*
  - o *Wat zijn belangrijke elementen om mee rekening te houden ?*
  - o *Herstel naar zichzelf, context, maatschappij, slachtoffer...?*
- Zou werken aan Herstel een inhoud kunnen zijn die tijdens IB aan bod komt?
  - o *Wat zou dit voor jou betekenen binnen je positie als begeleider?*
  - o *Wat zijn randvoorwaarden om hiermee aan de slag te gaan?*

5. Slotvraag

- Wat is 1 tip die je zou geven aan het beleid van de GI in het ontwikkelen van een Herstelgericht aanbod binnen de GI?

5. Handleiding focusgroep II

1. Verwelkoming

Dag iedereen, allereerst wil ik iedereen bedanken om hier vandaag online aanwezig te zijn. Het is zeer fijn dat we hier allemaal even samen kunnen nadenken over herstelgericht werken en dat we daar beide perspectieven in kunnen betrekken.

Graag wil ik mezelf en een aantal mensen even voorstellen, sommigen onder jullie heb ik reeds ontmoet anderen niet. ik ben Lou en ik werk momenteel halftijds op een onderzoek aan de Ugent over herstelgericht werken binnen de gesloten context van de gemeenschapsinstelling, hier zal ik straks nog iets meer context bij geven. Samen met mij werkt ook Stijn vandevelde mee aan dit onderzoek, wij zullen vandaag de focusgroep begeleiden.

2. Context

Zoals ik al zei werk ik dus aan een onderzoek over herstelgericht werken in de GI. Dit onderzoek startte vorig jaar in maart. Het kwam op er op vraag van Agentschap Opgroeien.

In de vorige delen van het onderzoek sprak ik reeds met medewerkers van de HCA- diensten en van de GI en was er reeds een focusgroep met medewerkers van beide organisaties over hun visie op herstelgericht werken.

Vandaag willen we de focus leggen op de implementatie van herstel binnen de GI. De focusgroep zal in 2 delen verlopen:

1. In het eerste deel denken we samen met de 2 coördinatoren van de HCA- diensten samen na over hoe de GI een waardevol herstelaanbod kan doen en waar ze dan rekening mee moeten houden. Wat zijn belangrijke zaken om hierin mee te nemen? We schatten dat dit eerste deel 30 min tot 45 min zal duren.
2. In het tweede deel gaan we enkel verder met de medewerkers van de GI, en denken we na over randvoorwaarden die nodig zijn om een kwaliteitsvol herstelgericht kader binnen te brengen in de GI. We schatten dat dit stuk 1u30 zal duren.

3. Openingsvragen

Om te starten denk ik dat het goed is dat iedereen zichzelf kort voorstelt en toelicht van welke campus/functie hij/zij heeft zodat we wat weten wie er allemaal aanwezig is.

3.1. Stel jezelf en je functie kort voor

4. FOCUSGROEP DEEL I: Met HCA medewerkers.

Er werden reeds een aantal gesprekken gedaan met medewerkers. We focussen vandaag op het aanbod dat er in de GI reeds is aan Herstel van de schade ten gevolge van een delict. We zouden graag vandaag samen met de HCA coördinatoren en de GI beleidsmedewerkers eerst nadenken over wat belangrijke factoren zijn om mee rekening te houden in het aanbieden van herstel.

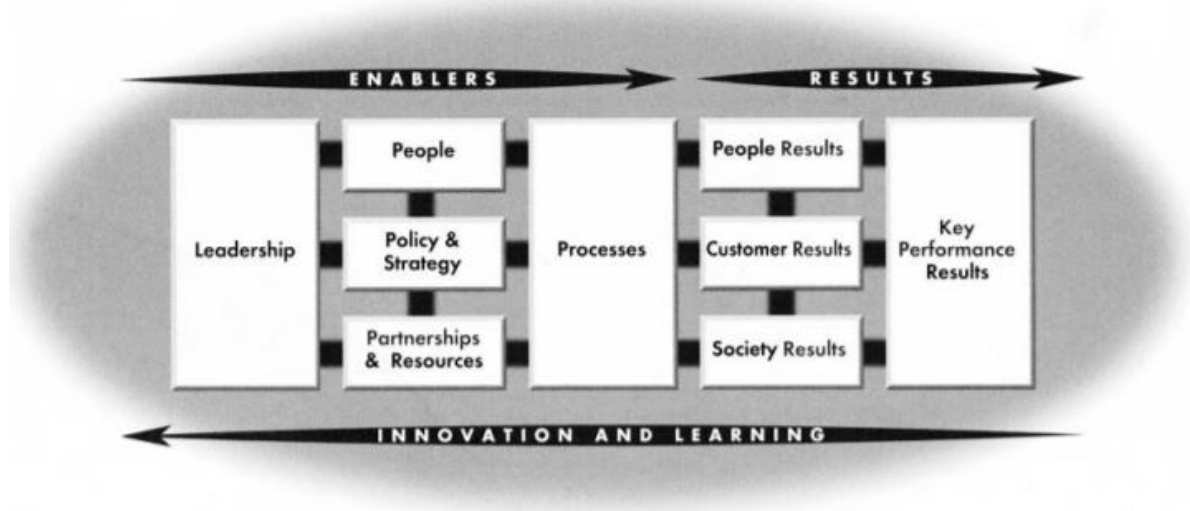
- Wat zijn belangrijke tips die HCA-medewerkers kunnen meegeven die kunnen helpen in het organiseren van een op herstel gericht aanbod in de GI op **individueel en groepsniveau?**
  - o Methoden of theoriekaders die van belang zijn?
  - o Vrijwilligheid? Neutraliteit? Hoe kan de GI aan die noden tegemoet komen?
  - o Leergroepen organiseren? Hoe kan de GI mensen opleiden hiervoor?

- Hoe kan HCA de GI ondersteunen in dit proces?

5. FOCUSGROEP DEEL II: enkel GI medewerkers

Als de GI een herstelaanbod wil doen naar de jongeren, en met hen rond dit thema aan de slag wil gaan dan moeten hiervoor enkele organisatorische stappen in ondernomen worden. Graag zouden we het komende anderhalf uur nadenken over enkele van deze factoren.

- Visie
  - Waar sluit herstel aan op de visie en missie van de GI ?
  - Waar vindt het een plaats tussen de andere vernieuwingen/evoluties/... die er reeds zijn.
- Personeel
  - Hoe zal er een draagvlak gecreëerd worden?
  - Zijn er trekkers die dit helpen implementeren, wie zijn deze leiders?
  - Welke mensen gaan aan de slag gaan met de jongeren rond herstel (alle IB's, enkelen, ...)?
  - Hoe zal er tijd voorzien worden voor deze mensen om dit te doen?
- Implementatie op de campussen
  - Laten jullie campussen zelf aan de slag gaan of zal er een overkoepelend plan zijn om het werken hierrond te implementeren?
- Kennis en vaardigheden
  - Hoe zal er omgegaan worden met vorming van medewerkers?
  - Hoe zullen de kennis en vaardigheden geborgd worden naar de toekomst toe?
- Middelen
  - Welke middelen zijn nodig voor de optimale implementatie van het herstelaanbod ?
- Partners
  - Welke rol zien jullie voor de HCA-diensten ?
- Hoe zullen de implementatie en effecten van herstel gemonitord worden (jongeren, medewerkers, samenleving)?

6. Slotvraag:

- Wat is voor elk van jullie primordiaal om het ideale herstelaanbod in de GI te organiseren?